

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ: ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Πετρούλας Ι. Γκάνιου,

Πτυχιούχου Τμήμ. Φιλολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Παν/μίου Αθηνών,
1991

Επιβλέπων Καθηγητής: Τσαγγάλης Χρήστος, Καθηγητής, Αριστοτέλειο Παν/μιο
Θεσσαλονίκης.

Συνεπιβλέποντες: Μαρκαντωνάτος Ανδρέας, Καθηγητής, Παν/μιο Πελοποννήσου.

Φουντουλάκης Ανδρέας, Αναπληρωτής Καθηγητής, Παν/μιο
Κρήτης.

Καλαμάτα, Ιανουάριος 2019

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ:

- ΕΠΩΝΥΜΟ : ΓΚΑΝΙΟΥ
- ΟΝΟΜΑ : ΠΕΤΡΟΥΛΑ
- ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ: ΙΩΑΝΝΗΣ
- ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ: "Αρχαία Ελληνική Φιλολογία"
- ΣΧΟΛΗ: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου- Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών –Τμήμα Φιλολογίας
- ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1013 2015 03005

ΚΑΛΑΜΑΤΑ - 2019

Αφιερώνεται στα τέσσερα στοιχεία της φύσης μου:

Στον πατέρα μου, Γιάννη, που γινόταν **αέρας** για τα φτερά μου,

Στη μητέρα μου, Τασία, που η αγκαλιά της είναι πάντα μια **γη** να σταθώ,

Στον σύζυγό μου, Χρήστο, που η αγάπη του δυναμώνει τη **φωτιά** της καρδιάς μου,

Στον γιο μου, Νικόλα, το φρέσκο και δροσερό **νερό** που κρατά ακμαία την ψυχή μου.

Ευχαριστώ

Τον Χρήστο, σύντροφο ζωής και ψυχής, γιατί με όπλισε με το τρίπτυχο: Υπομονή, Επιμονή κι Ελπίδα. Χωρίς αυτά τίποτε δεν θα είχε επιτευχθεί.

Τον επιβλέποντα Καθηγητή, κ. Τσαγγάλη, τόσο για την επιλογή του θέματος όσο και για τη συνεργασία που είχαμε. Μέσα από τις βιβλιογραφικές οδηγίες του, αλλά και τις επισημάνσεις του, το θέμα αυτό πήρε σχήμα και μορφή στον νου μου και εξελίχτηκε στην εργασία που ακολουθεί. Ωστόσο, θέλω να επισημάνω πως φέρω αποκλειστικά την ευθύνη για τις απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν καθώς και για όποιες αβλεψίες ή λάθη.

Τους συνεπιβλέποντες Καθηγητές, κ. Μαρκαντωνάτο και κ. Φουντουλάκη. Κάθε συζήτηση μαζί τους ήταν άκρως ενδιαφέρουσα κι εποικοδομητική.

Τις Διδάσκουσες και τους Διδάσκοντες στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Όλοι μαζί και καθένας χωριστά άνοιξαν νέους δρόμους στη σκέψη και τις επιστημονικές αναζητήσεις μου.

Τη Γραμματέα του ΠΜΣ, κ. Κούρκουλου, για την επίλυση κάθε θέματος που ανέκυπτε και για την υποστηρικτική παρουσία της.

Τις συμφοιτήτριες και τους συμφοιτητές μου για το όμορφο ταξίδι στη γνώση που μοιραστήκαμε.

Την Έφη και τον Δημήτρη που ήταν πάντα «εκεί».

Τους μαθητές μου που είναι καθημερινά πηγή ελπίδας και χαράς για μένα κι ιδιαίτερα τον Μάριο Γιαννόπουλο που δημιούργησε και μου δώρισε ζωγραφικά έργα σχετικά με τα ομηρικά έργα.

Τις φίλες και τους φίλους μου για την αγάπη, την κατανόηση, τη συμπαράσταση.

ΤΡΙΠΟΛΗ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	6
Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Β. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ	10
Β.1. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΣΤΗ ΜΥΘΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	10
Β.2. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	14
Γ. Ο ΠΗΛΕΑΣ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ	21
Γ.1. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ	21
Γ.2. Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ	28
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	35
Α. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΘΕΤΙΔΑ	35
Β. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ	42
Γ. ΠΡΟΣΩΠΑ IN LOCO PARENTIS ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ	52
Δ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΩΣ SUPPLICANDUS	86
Ε. ΠΗΛΕΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΕΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ	92
Ε.1. ΟΙ ΜΥΡΜΙΔΟΝΕΣ	92
Ε.2. ΤΑ ΓΑΜΗΛΙΑ ΘΕΙΑ ΔΩΡΑ (ΠΑΝΟΠΛΙΑ – ΔΟΡΥ – ΑΛΟΓΑ)	97
ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	107
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	110

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Τρίς μάκαρ Αιακίδη, καί τετράκις ὄλβιε Πηλεῦ,
ὅς τοῖσδ' ἐν μεγάροις ἱερόν λέχος εἰσαναβαίνεις.*

[Ἡσίοδ.] *Κατ. απ. 211, M-W.*

Το θέμα που αποτελεί το αντικείμενο αυτής της εργασίας αφορά στη μορφή του Πηλέα και τη λειτουργία της στο ιλιαδικό έπος. Όταν ο επιβλέπων καθηγητής κ. Τσαγγάλης μου πρότεινε το συγκεκριμένο θέμα, με ξένισε, καθώς ο Πηλέας, ανήκοντας στους υπέργηρους ήρωες της προηγούμενης των τρωικών ηρώων γενιάς, δεν είχε καν φυσική παρουσία στον τρωικό πόλεμο κι επομένως στο έπος. Μελετώντας όμως κι ερευνώντας για το θέμα επιβεβαίωσα πως το υφάδι της ομηρικής ποίησης είναι πολύ στέρεα υφασμένο πάνω στο στημόνι της επικής και μυθικής παράδοσης, απ' όπου αντλεί και δημιουργικά μετασχηματίζει τα θέματά του, ώστε να υπάρχουν «υπόγεια νήματα» που δεν είναι ορατά στην επιφάνεια της αφήγησης, αλλά με έναν τρόπο την συνδέουν με πολλά περισσότερα θέματα και πρόσωπα από όσα έχουν θέση στο προσκήνιο.

Ο Πηλέας, αν και δεν συμμετείχε στην τρωική εκστρατεία, «προσπόρισε» σε αυτήν τον κεντρικό της ήρωα, τον γιο του Αχιλλέα, τον καρπό του γάμου του με τη Θέτιδα. Ο γάμος αυτός ήταν ένα δείγμα της εύνοιας και της αγάπης των θεών προς τον Πηλέα. Παρευρέθηκαν όλοι οι θεοί προσφέροντας πολύτιμα δώρα στον ὄλβιο βασιλιά της Φθίας. Ήταν η τελευταία φορά που θεοί κι άνθρωποι βρέθηκαν μαζί και συνδιασκέδασαν (Catullus, 64.384-386 και 397-407). Ο γάμος αυτός, όμως, θεωρείται μέρος του σχεδίου του Δία να διαχωρίσει τους θνητούς από τους αθάνατους, αφενός με την γέννηση του μοναδικού γιου του ζεύγους, του θνητού και μάλιστα ολιγόζωου (A 352) Αχιλλέα, και αφετέρου με την «κρίσιν τοῦ Πάριδος», γεγονότα άμεσα εκπορευόμενα από αυτόν τον γάμο.

Ο Πηλέας με τον γάμο του έδωσε λοιπόν την αφορμή, αλλά και τον κεντρικό ήρωα του ιλιαδικού έπους. Κι αυτός με τη σειρά του έδωσε το κεντρικό θέμα του έπους που είναι η «μῆνις», η οργή του απέναντι στον Αγαμέμνονα και στους υπόλοιπους Αχαιούς για την προσβολή που του έκαναν, αφαιρώντας του τη Βρισηίδα. Στο προοίμιο της *Ιλιάδας* πληροφορούμαστε πως η οργή του Αχιλλέα «μυρί' Αχαιοῖς

ἄλγε' ἔθηκε, | πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν | ἠρώων, αὐτοὺς δὲ
ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν | οἰωνοῖσι τε πᾶσι» (A 2-5). Και με αυτόν τον τρόπο «Διὸς δ'
ἐτελείετο βουλή» (A 5). Στα *Κύπρια* (fr. 1.7 PEG) χαρακτηρίζεται ως «Διὸς βουλή»
η εξόντωση των ηρώων, ενώ το πρώτο τραγούδι του Δημόδοκου (*Οδ.* θ 81-82) μιλά
για την αρχή των συμφορῶν για Δαναοὺς και Τρώες «Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς». Τέλος, στη *Χρηστομάθεια* του Πρόκλου (*Cypria* σελ. 105, 16-17 Allen) διαβάζουμε
πάλι για το σχέδιο του Δία σχετικά με τον τρωικό πόλεμο.¹

Το κεντρικό αυτό θέμα της «μήνιος» διαπλέκεται με άλλα επιμέρους θέματα, όπως είναι το θέμα του κέτη γέροντα πατέρα, του φυγάδα κέτη, του εξαγνισμού δολοφόνων που διέπραξαν φόνο υπό το κράτος του θυμού κι όλα τα αυτά τα θέματα αντανακλούν τη μορφή του Πηλέα. Η ήπια, φιλόανθρωπη μορφή του γηραιού ήρωα που στη νεανική του ηλικία συναναστράφηκε τους παλαιότερους βίαιους, ημιβάρβαρους πολεμιστές, διαμορφώνοντας τη δική του ηρωική προσωπικότητα, λειτουργεί σε πολλά σημεία του έπους σαν να ήταν παρών είτε μέσα από τα συμβουλευτικά λόγια του προς τον Αχιλλέα, που μεταφέρονται από άλλα πρόσωπα (I 254-258, Λ 784) είτε μέσα από την παρουσία άλλων προσώπων που τον υποκαθιστούν κι αναπληρώνουν τον πατρικό ρόλο του. Το κύρος της καταξιωμένης ηρωϊκής μορφής του αποτελεί – άμεσα ή έμμεσα - τον γνώμονα που οδηγεί τον Αχιλλέα, όσο αυτός χαράζει τη δική του ηρωϊκή πορεία και διαμορφώνει το δικό του ηρωϊκό ήθος. Ο Όμηρος προβάλλει την ιδιότητα του Πηλέα να παρέχει προστασία, αποδοχή κι αποκατάσταση – ηθική, κοινωνική και υλική – σε ανθρώπους που φτάνουν αποδιωγμένοι σε αυτόν, ως κέτες (I 480-4 Φοίνικας, Π 574 Επειγέας, Ψ 89-90 Πάτροκλος).

Δια στόματος Οδυσσέα ο Πηλέας «ακούγεται» να λέει στον γιο του: «σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν | ἴσχειν ἐν στήθεσσι, φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων» (I 255-6) και δια στόματος Φοίνικα: «ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν» (I 456). Το να θέσει υπό έλεγχο το θυμικό του ο ήρωας και να κατακτήσει τον σεβασμό, τον θαυμασμό και την τιμή όλων, νέων και γερόντων, στην κοινότητα είναι αυτό που συμβουλεύει ο Πηλέας (I 257-8) και που θα δούμε να κατακτά ο Αχιλλέας, όσο το έπος εξελίσσεται. Κι είναι αυτή η βασική λειτουργία της μορφής του Πηλέα στο ιλιαδικό έπος.

Η προσωπικότητα του Αχιλλέα δεν ολοκληρώνεται παρά στο τέλος του έπους. Η εγγενής δυαδικότητα της φύσης του φέρνει διαρκώς σε σύγκρουση τις προσωπικές

---

¹Scodel, 1982, 47.

του ηρωικές επιδιώξεις με τις σχέσεις του με την κοινότητα, αλλά και με την οικογένεια. Σε ολόκληρο το έπος προστρέχει στην αθάνατη μητέρα του, με δάκρυα, για ζητήσει όσα θεωρεί πως θα του εξασφαλίσουν τη δόξα του, την ηρωική του υπόσταση. Όταν η Θέτιδα απιθώνει μπροστά του τη νέα ηφαιστότευκτη πανοπλία του τα μάτια του Αχιλλέα έλαμψαν «βυθίστηκε περισσότερο ο χόλος μέσα του ... ένιωθε ευχαρίστηση κρατώντας στα χέρια του τα λαμπρά δώρα του θεού» (Τ 16-18). Μόνο στο τέλος του έπους, μέσα από την ικεσία του Πριάμου κι έχοντας βιώσει τον πόνο από την απώλεια του Πατρόκλου ταυτίζεται με τον γέροντα πατέρα του συναισθανόμενος τον πόνο που θα προκαλέσει ο επερχόμενος θάνατός του στον Πηλέα. Ο πόνος του Πριάμου προσομοιώνει τον πόνο του Πηλέα, που μένει ανυπεράσπιστος στις εχθρικές επιβουλές και χωρίς συνέχεια στον οίκο του.

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη:

Στο **πρώτο μέρος** ύστερα από το **πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο**, ακολουθεί το **δεύτερο κεφάλαιο**, όπου παρουσιάζονται, σε δύο ενότητες, στοιχεία που αφορούν στη μορφή του Πηλέα, στη μεν πρώτη τα γνωστά από τη μυθική παράδοση (όπως αυτή αποτυπώθηκε στα έργα αρχαίων μυθογράφων και ποιητών) και στη δεύτερη τα σχετικά με την παράδοση του Επικού Κύκλου. Τα στοιχεία αυτά είναι απαραίτητο σημείο αναφοράς στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε την δημιουργική αξιοποίησή τους από τον Όμηρο στη σύνθεση του έπους.

Το **τρίτο κεφάλαιο** περιλαμβάνει δύο ενότητες. Η πρώτη ανιχνεύει τα στοιχεία που δίνονται μέσα από την αφήγηση του ιλιαδικού έπους σχετικά με τον Πηλέα, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στους λόγους της φυσικής του απουσίας κι εξετάζεται πόσο και πώς αυτή η απουσία «εξυπηρετεί» την πλοκή του έπους.

Ακολουθεί το δεύτερο και κύριο μέρος της εργασίας, εκείνο που πραγματεύεται την λειτουργία του Πηλέα στο ομηρικό έπος. Το μέρος αυτό διακρίνεται σε πέντε κεφάλαια, καθένα από τα οποία επιχειρεί να φωτίσει και μια διαφορετική πτυχή της λειτουργίας αυτής.

Καταρχάς, στο **πρώτο κεφάλαιο** του **δεύτερου μέρους**, αφού γίνει μια γενικότερη αναφορά στους γάμους αθανάτων και θνητών, καθώς και στον ρόλο της Θέτιδας μέσα στο ιλιαδικό έπος, εξετάζεται η σχέση του Πηλέα με τη Θέτιδα, έτσι όπως την αποτυπώνει ο Όμηρος κι όπως αυτή λειτουργεί στην *Ιλιάδα*. Η Θέτιδα, αντίθετα με τον Πηλέα, είναι παρούσα στο έπος και μάλιστα έχοντας επιφορτιστεί

από τον ποιητή με τον βασικό ρόλο του κινητήριου μοχλού της εξέλιξης της αφήγησης, όπως θα δούμε.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, αφού γίνει μια εισαγωγική αναφορά γενικότερα στη σχέση πατέρα – γιου στην ομηρική κοινωνία, εξετάζονται οι σχέσεις πατέρα – γιου στην *Ιλιάδα* γενικότερα και ειδικότερα έτσι όπως αυτές λειτουργούν στο ζεύγος Πηλέα – Αχιλλέα.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** μελετώνται οι σχέσεις του Αχιλλέα με τα πρόσωπα που λειτουργούν «in loco parentis» απέναντί του, υποκαθιστώντας τον πατρικό ρόλο του Πηλέα μέσα στο έπος. Έχει ειπωθεί πως ο Αχιλλέας στην *Ιλιάδα* έχει πολλούς πατέρες, καθώς η εξέλιξη του ηρωικού του ήθους μέσα στο έπος ακολουθεί μια πορεία διαμόρφωσης, «ωρίμανσης», «ενηλικίωσης». Η πορεία αυτή σε κομβικά σημεία επηρεάζεται (θετικά ή λιγότερο θετικά) από πρόσωπα «πατρικά». Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, εξετάζονται, έπειτα από μια σχετική εισαγωγή, οι συγκρουσιακές σχέσεις του Αχιλλέα με τον «πατέρα» Αγαμέμνονα, κι οι επιδραστικές με τους «πατέρες» Φοίνικα, Πάτροκλο και τέλος με τον Πρίαμο. Από «πατέρα» σε «πατέρα» ο Αχιλλέας οδηγείται βήμα βήμα στην ταύτιση με τον πραγματικό πατέρα του τον Πηλέα, τις ηρωικές αρχές και τους κοινωνικούς και οικογενειακούς θεσμούς που αυτός εκπροσωπεί.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** αντικείμενο της μελέτης είναι η φιλεύσπλαχνη πλευρά της προσωπικότητας του Πηλέα που φροντίζει τους ικέτες που φθάνουν στο παλάτι του και η οποία προαναγγέλει τη θετική απόληξη της ικεσίας του Πριάμου προς τον Αχιλλέα, μελετώντας παράλληλα τη σχέση του, ισοδύναμου για το τρωϊκό στρατόπεδο, ζεύγους Πριάμου - Έκτορα.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στα στοιχεία μέσω των οποίων ο Πηλέας συμβάλλει στην πολεμική αρτιότητα και υπεροχή του Αχιλλέα κι αυτά δεν είναι άλλα από τον στρατό των Μυρμιδόνων (α' ενότητα), αλλά και τα δώρα των θεών (πανοπλία και αθάνατα άλογα) και του Χείρωνα (δόρυ) (β' ενότητα), τα οποία έφτασαν στον Αχιλλέα με όχημα τον γάμο του θνητού Πηλέα με την αθάνατη Θέτιδα, για να υπογραμμίσουν, ωστόσο, με τραγικό τρόπο τη θνητότητα του ήρωα.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το **έκτο κεφάλαιο**, όπου διατυπώνονται οι συμπερασματικές επισημάνσεις, σε μια συγκεφαλαίωση των επιμέρους θεμάτων που μελετήθηκαν.

B. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ

B.1. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΣΤΗ ΜΥΘΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Ο Αιακός, ο γιος του Δία και της θεάς νήσου Αίγινας, γέννησε τον Πηλέα με την Ενδηίδα, δηλ. «αυτήν που είναι πάντα σε έχθρα», τη θυγατέρα του υποχθόνιου Σκίρωνα, που είχε σκοτώσει ο Θησέας. Ο Αιακός φημιζόταν για τη ευσέβειά του (Απολλόδ. 3.12.6) για την οποία τιμήθηκε όχι μόνο από το Δία, αλλά επίσης και από το βασιλιά του Κάτω Κόσμου. Γνωρίζουμε ότι έλαβε τα κλειδιά του Άδη.

Προφανώς δεν ήταν ο Πηλέας ο μοναδικός του γιος. Διηγούνται για τον Τελαμώννα (Απολλόδ. 3.12.6), δηλ. «αυτόν που βαστά» ή «αυτόν που υποφέρει», τον πατέρα του Σαλαμίνιου Αίαντα, ότι δεν ήταν μόνο φίλος του Πηλέα, αλλά και αδελφός του. Και οι δυο είχαν έναν ετεροθαλή αδελφό τον Φώκο (Hσ., *Θεογ.* 1004), όνομα από τη λέξη «φώκια», που γέννησε ο Αιακός από την Ψαμάθη, δηλ. «την κόρη της άμμου», μια θυγατέρα του Νηρέα, που ήθελε να κρυφτεί απ' αυτόν παίρνοντας τη μορφή της φώκιας. Αυτόν τον Φώκο τον είχαν σκοτώσει - σκόπιμα ή ακούσια (Διοδ. Σικ., 4.72.6) – τ' αδέρφια του. Ο Τελαμώννας στη συνέχεια μετανάστευσε στο νησί της Σαλαμίνας κι ο Πηλέας στη Θεσσαλία, όπου βρήκε καταφύγιο κοντά στο βασιλιά της Φθίας, τον Ευρυτίωνα, τον γιο του Άκτορα. Απ' αυτόν εξαγνίστηκε και, αφού τον πάντρεψε με την κόρη του Αντιγόνη, του έδωσε δώρο το ένα τρίτο της χώρας (Απολλόδ. 3.13.1). Από την Αντιγόνη ο Πηλέας απέκτησε μια κόρη, την Πολυδώρα. Όταν όμως πήγε μαζί με τον Ευρυτίωνα στο κυνήγι του Καλυδώνιου κάπρου σκότωσε τον πεθερό του από λάθος (Απολλόδ. 3.13.2). Ήταν υποχρεωμένος, αντί να ξαναγυρίσει στη Φθία, να δραπετεύσει στην Ιωλκό και εκεί να εξαγνιστεί από τον Άκαστο, τον γιο του Πελία. Σαν παλαιστής ο Πηλέας έλαβε επίσης μέρος στους φημισμένους ταφικούς αγώνες του Πελία (Υγ. 273). Οι καλλιτέχνες απεικόνισαν την πάλη του, και ιδιαίτερα με την ωραία Αταλάντη: ένα ερεθιστικό θέαμα, στο οποίο έπαιρναν όλα τα μέτρα για να μην καταλήξει ο αγώνας της πάλης σε ερωτικό αγώνισμα.

Στην Ιωλκό είχε μια περιπέτεια, που λίγο έλειψε να του κοστίσει τη ζωή. Η Αστυδάμεια, η γυναίκα του Άκαστου, τον ερωτεύτηκε και του ζήτησε συνάντηση. Αυτός όμως δεν υπέκυψε καθόλου στην επιθυμία της. Αυτή τότε, για να τον εκδικηθεί, έστειλε στην Αντιγόνη ένα μήνυμα, με το οποίο την πληροφορούσε πως ο Πηλέας ήταν έτοιμος να παντρευτεί τη Στερόπη, την κόρη του Άκαστου - πράγμα

που ήταν ψέμα. Η Αντιγόνη πάνω στην απελπισία της κρεμάστηκε. Έπειτα, η Αστυδάμεια κατηγορήσε τον Πηλέα στον Άκαστο ότι θέλησε να τη βιάσει. Ο Άκαστος, μη τολμώντας να θανατώσει τον φιλοξενούμενο του, τον οποίο είχε εξαγνίσει από φόνο και συνεπώς ήταν δεμένος μαζί του με δεσμούς θρησκευτικούς, οδήγησε τον Πηλέα στο βουνό Πήλιο, για να κυνηγήσει μαζί του. Στο κυνήγι ο Πηλέας αρκέστηκε να κόβει τη γλώσσα των ζώων που σκότωνε, ενώ οι άλλοι κυνηγοί μάζευαν τα θηράματα. Ύστερα κορόιδευαν τον Πηλέα, σαν να μην είχε σκοτώσει τίποτα, ενώ αυτοί είχαν βγάλει όλη τη δουλειά. Τότε ο Πηλέας τους έδειξε τις γλώσσες και έτσι απέδειξε την ικανότητα και την τόλμη του. Το βράδυ όμως ο Πηλέας κουρασμένος αποκοιμήθηκε στο βουνό. Και ενώ κοιμόταν, ο Άκαστος τον εγκατέλειψε, κρύβοντας το σπαθί του μέσα σε κοπριές. Όταν ξύπνησε και αναζήτησε το σπαθί του, ο Πηλέας βρέθηκε περιτριγυρισμένος από Κενταύρους, που θα τον σκότωναν, αν ένας από αυτούς, ο Χείρωνας, ο «καλός Κένταυρος», δεν του επέστρεφε το σπαθί του, που το είχε βγάλει από την κρυψώνα (Απολλόδ. 3.13.3).

Κατόπιν ο Πηλέας παντρεύτηκε την Θέτιδα, την κόρη του Νηρέα. Το ζευγάρι αυτό έγινε ως εξής:

Ο Δίας και ο Ποσειδώνας μάλωναν για το ποιος θα παντρευόταν τη Θέτιδα - η Θέμιδα (Πίνδ. *Ισθ.* 8.37) όμως τους προείπε πως ο γιος της Θέτιδας θα γινόταν - έτσι το θέλησε η μοίρα - πιο δυνατός από τον πατέρα του. Αμέσως οι δύο θεοί εγκατέλειψαν την αγαπημένη τους και σκέφτηκαν να την παντρέψουν με ένα θνητό, στον οποίο η εκπλήρωση της προφητείας αυτής δεν θα παρουσίαζε καμιά δυσχέρεια. Κάπως διαφορετικές παραλλαγές διηγούνται ότι ο Προμηθέας είναι αυτός που ανήγγειλε στον Δία πως, αν η Θέτιδα του έκανε γιο, ο γιος αυτός θα τον εκθρόνιζε και θα γινόταν κύριος του Ουρανού. Η ακόμη, λένε, η Θέτιδα ήταν αυτή που αρνήθηκε να ενωθεί με τον Δία, από σεβασμό προς την Ήρα, η οποία την είχε αναθρέψει (Ομηρ. *Ιλ.* Ω 60). Ο Δίας τότε οργίστηκε και, για να την τιμωρήσει, αποφάσισε να την παντρέψει, με τη θέλησή της ή με τη βία, με θνητό. Στη σπηλιά του Χείρωνα έφθασε το μήνυμα των θεών στον Πηλέα, ότι αυτός, ο πιο ευσεβής στους θνητούς σ' όλη τη χώρα, θα γιόρταζε τους γάμους του με την Θέτιδα (Πίνδ. *Ισθμ.* 8.45). Δεν υπήρξε όμως και τόσο εύκολο στον Πηλέα, να οδηγήσει τη θεά της θάλασσας από το παλάτι του Νηρέα πρώτα στη σπηλιά του Χείρωνα και τελικά στη Φθία, στην εύφορη χώρα της Στερεάς, όπου άλλοτε βασίλευε ο Ευρυτίωνας. Θα έπρεπε να περιμένει μια νύχτα με πανσέληνο, μια νύχτα για τους γάμους. Στην

περίοδο της πανσελήνου έβγαινε η Θέτιδα στην ακτή της Σηπίας, στην αμμουδιά με την απότομη ανατολική πλαγιά του Πηλίου, και οδηγούσε το χορό των αδελφών της γύρω από το βωμό, στον οποίο οι θυγατέρες του Νηρέα λάβαιναν τις θυσίες τους. Ο ήρωας έπρεπε να την αδράξει επίμονα και να την κρατήσει σταθερά στην αγκαλιά του (Πινδ. *Νεμ.* 3.35). Η νύφη, που αντιστεκόταν, ξεδίπλωσε τότε όλη την τέχνη των μεταμορφώσεων των αρχαίων θεοτήτων της θάλασσας. Μεταμορφώθηκε σε λιοντάρι, φίδι, φωτιά και νερό (Σοφ. *Αχιλλέως Έρασταί*, απ. 150 TrGF, Πινδ. *Νεμ.* 4.62, Πανσ. 5.18.5). Τέλος, παραδόθηκε με τη μορφή της σουπιάς, στις οποίας το όνομα ονομάζεται εκείνη η ακτή *Σηπιάς*. Δασκαλεμένος από τις συμβουλές του Κενταύρου Χείρωνα ο Πηλέας την κράτησε γερά και τελικά αυτή ξανάγινε θεά και γυναίκα. Ο γάμος έγινε στο βουνό Πήλιο και παρευρέθηκαν οι θεοί - οι Μούσες τραγούδησαν το επιθαλάμιο τραγούδι και όλοι έφεραν δώρα στους νεόνυμφους. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά δώρα αναφέρουν ένα ακόντιο από μελιά, δώρο του Χείρωνα, και δύο αθάνατα άλογα, τον Βαλίο και τον Ξάνθο, δώρα του Ποσειδώνα. Τα άλογα αυτά θα βρεθούν αργότερα ζεμένα στο άρμα του Αχιλλέα. Σ' αυτόν τον γάμο έπεσε το μήλο της Έριδος ανάμεσα στις θεές Αφροδίτη, Ήρα και Παλλάδα Αθηνά. Ακολούθησε η κρίση του Πάρη. Απ' αυτό το περιστατικό άρχισε ο Τρωικός πόλεμος, σαν μια απόπειρα των θεών να αποδεκατίσουν το ανθρώπινο γένος.

Ο γάμος αυτός δεν έφερε ευτυχία. Η Θέτιδα έκανε, είναι αλήθεια, παιδιά στον Πηλέα, αλλά τα σκότωνε, προσπαθώντας να τα κάμει αθάνατα. Έτσι, όταν ο Πηλέας, για να σώσει τον Αχιλλέα, τον υστερότοκο, της τον άρπαξε από τα χέρια, την ώρα που τον ανέμιζε επάνω στη φωτιά, αυτή έφυγε και από τότε αρνήθηκε πεισματικά να ξαναζήσει μαζί του (Απολλ. Ρόδ. 4. 869. και Σ στο Αριστοφ. *Νεφ.* 1068).

Ο Πηλέας οδήγησε το αγόρι στον Χείρωνα και ο Κένταυρος το ανάθρεψε στη σπηλιά του με εντόσθια λέοντα και κάπρου και με μεδούλι από οστά αρκούδας (Απολλόδ. 3.13.6). Έξι χρονών άρχισε το κυνήγι άγριων θηρίων. Στον Χείρωνα χρωστούσε την απλότητα των τρόπων του κι απ' αυτόν έμαθε τη θεραπευτική τέχνη. Το ότι επίσης από τον Χείρωνα έμαθε ο Αχιλλέας και μουσικό όργανο, το πίστευαν και το ζωγράφιζαν αργότερα με ευχαρίστηση.

Ο Πηλέας, τέλος, παίζει επίσης κάποιο ρόλο σε μυθικούς κύκλους όπως είναι οι περιπέτειες των Αργοναυτών, το κυνήγι του Καλυδώνιου κάπρου (βλ. παραπάνω), η εκστρατεία του Ηρακλή στην Τροία (όπου συνοδεύει τον αδελφό του, Τελαμόνα) και ο πόλεμος των Αμαζόνων, που συνδέεται με την προηγούμενη εκστρατεία.

Στα γεράματά του και όταν ο Αχιλλέας ήταν στην Τροία, ο Πηλέας δέχτηκε επίθεση από τους γιους του Άκαστου, Άρχανδρο και Αρχιτέλη, τότε που τελείωνε ο Τρωικός πόλεμος. Διώχτηκε από τη Φθία και κατέφυγε στην Κω, όπου αντάμωσε τον εγγονό του Νεοπτόλεμο. Εκεί τον δέχτηκε ένας απόγονος του Άβαντα, ο Μόλωνας, και εκεί πέθανε. Άλλη παραλλαγή, που την παρουσιάζει η *Ανδρομάχη* του Ευριπίδη, τον θέλει να επιζεί μετά τον Νεοπτόλεμο και να παρεμβαίνει ευνοϊκά για την Ανδρομάχη ενάντια στα σχέδια της Ερμιόνης. Με την ίδια ίσως παράδοση συνδέεται το επεισόδιο που πραγματεύτηκε ο Δίκτης από την Κρήτη, όπου ο Νεοπτόλεμος ελευθερώνει τον Πηλέα, που ήταν αιχμάλωτος των γιων του Άκαστου, και του επιστρέφει το βασίλειό του, πριν ο ίδιος σκοτωθεί από τον Ορέστη στους Δελφούς.²

---

² Kerényi, 2012, 547-556 / Grimal, 1991, 559-561 / Κακριδής, 1986, τόμ.1, 88-89.

B.2. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Άσματα επικού χαρακτήρα υπήρχαν και πριν από τον Όμηρο, που σε γενικές γραμμές συνέχιζαν τα παραδοσιακά θέματα που θα μπορούσαν να συγκαταλέγονται στις επιρροές που δέχτηκε ο ποιητής. Ο ίδιος, στην *Ιλιάδα*, επιβεβαιώνει με αναφορές πως γνώριζε έπη που αφορούσαν στον Ηρακλή (Ε 638, Ξ 323-4), τους *Έπιγόνους* (Δ 406), τη *Θηβαΐδα* (Ζ 222, Ξ 113-132), την *Τιτανομαχία* (η νύξη του Αχιλλέα ότι η Θέτιδα θα έπρεπε να αναφέρει τον εκατόγχειρα Βριάρεω στην έκκλησή της προς τον Δία για υποστήριξη, Α 403) κι ένα είδος *Άργοναυτικῶν* κάνοντας αναφορά (*Οδ.* μ 69-72) στο «κοσμοξάκουστο» καράβι, την Αργώ. Επίσης, υπάρχουν στο ομηρικό έργο συγκεκριμένες αναφορές σε ήρωες που τους θεωρεί ήδη γνωστούς από κάποιο γνωστό ποίημα, όπως μοιάζει να είναι η αναφορά του Φοίνικα στον Μελέαγρο (Ι 543-599).³

Σχετικά με την Τροία ο Όμηρος γνωρίζει πλήθος ιστοριών οι οποίες λέγονταν με πιο ευθύγραμμο τρόπο σε άλλα έπη, που συντέθηκαν λίγο μετά τον Όμηρο. Τα έπη αυτά δεν σώζονται και η εικόνα που σχηματίζουμε γι' αυτά στηρίζεται κυρίως στην περιληπτική απόδοσή τους από τον Πρόκλο, σε παραθέματα, σε απομιμήσεις και σε σχόλια. Στα περισσότερα από αυτά τα έπη βρίσκονταν συγκεντρωμένοι οι θρύλοι οι σχετικοί με την Τροία, οι οποίοι δεν είχαν περιληφθεί στα ομηρικά έπη. Τα έπη αυτά ανάγονται σε προφορικές διηγήσεις προγενέστερες του Ομήρου.⁴ Κατά την επικρατούσα άποψη, τα εν λόγω έπη εξαρχής γράφτηκαν με σκοπό να συμπληρώσουν τα κενά της ιστορίας γύρω από τον Όμηρο και με τέτοιο τρόπο, ώστε το καθένα τους να καλύπτει και μια διαφορετική πτυχή της ιστορίας αυτής. Αυτή είναι η εντύπωση που δίνει ο *Επικός Κύκλος*.⁵

Το υλικό που έχουμε στη διάθεσή μας από τα *Κύκλια Έπη* είναι αποσπασματικό και ως εκ τούτου δεν μπορούμε να έχουμε πλήρη και σαφή εικόνα για τα ολοκληρωμένα έπη. Ωστόσο, αντιπαραβάλλοντας αυτό το υλικό με τα ομηρικά έπη είναι σαφής η διαφοροποίηση του Ομήρου στη ποιητική μετουσίωση του μυθικού υλικού, που προφανώς αποτελούσε την κοινή βάση στην οποία στηρίζονταν όλοι οι ποιητές.

---

³ Fowler, 2013, 252-253.

⁴ Romilly, 1985, 13-14.

⁵ Fowler, 2013, 253.

Και σε ό,τι αφορά τον Πηλέα, στον *Επικό Κύκλο* διασώζονται κάποια, επίσης αποσπασματικά, στοιχεία τα οποία συγκρινόμενα με το ομηρικό έργο μπορούν να οδηγήσουν σε χρήσιμα και διαφωτιστικά συμπεράσματα σε ό,τι αφορά την πρωτότυπη και δημιουργική επεξεργασία ενός παραδοσιακά δεδομένου υλικού από τον Όμηρο, ο οποίος μετασηματίζει το διαθέσιμο μυθολογικό υλικό έτσι ώστε να δώσει μια αυστηρή, ριζοσπαστική και σταθερά ηρωική θέαση του κόσμου, εντελώς διαφορετικού από τον κύκλο που είναι γεμάτος τέρατα, θαύματα μεταμορφώσεις και εν τέλει μια μη τραγική θέση απέναντι στην θνητότητα.⁶

Επιλέγει ως κεντρικό ηρωικό πρόσωπο του έπους του τον γιο του θνητού, γηραιού ήρωα Πηλέα και της αθάνατης θεάς Θέτιδας. Δημιουργεί το έπος γύρω από το κεντρικό θέμα του θυμού αυτού του ήρωα, που η διφυής του υπόσταση δεν του εξασφαλίζει την αθανασία. Αντιθέτως, είναι ολιγόζωος και το γνωρίζει.

Η εξέλιξη της δράσης πραγματοποιείται με δεδομένη τη θνητότητα και ο ποιητής φροντίζει να υπογραμμίσει πως η ηρωική ποιότητα του Αχιλλέα δεν έγκειται σε τίποτε το υπερφυσικό (ατρωσία). Άλλωστε, ούτε η ηφαιστότευκτη πανοπλία του δεν είναι ικανή να τον προστατεύσει ούτε τα αθάνατα άλογά του. Ο ηρωισμός του είναι περισσότερο ρεαλιστικός και διαμορφώνεται και μέσα από τις επιλογές του.

Για τον γάμο του Πηλέα με τη Θέτιδα, ο Όμηρος στον στ. Ω 60 βάζει την Ήρα να αναφέρει πως η ίδια ανέθρεψε τη Θέτιδα και την πάντρεψε με τον θνητό Πηλέα. Ωστόσο, ένα απόσπασμα του Φιλόδημου αναφέρει ότι στα *Κύπρια* (απ. 2 PEG) και στον ψευδο-ησιόδειο *Κατάλογο γυναικών* (απ. 210 M-W) η Θέτιδα αρνήθηκε να παντρευτεί τον Δία, προκειμένου να ευχαριστήσει την Ήρα. Ο Δίας μέσα στον θυμό του ορκίστηκε να την παντρέψει με έναν θνητό και, προφανώς, αυτή είναι η παλαιότερη εκδοχή.⁷ Στην περίληψη για τα *Κύπρια* (Πρόκλ. *Χρηστ.* Severyns 85), γίνεται αναφορά στη φιλονικία που ξέσπασε στη διάρκεια των γάμων του Πηλέα και της Θέτιδας ανάμεσα στις θεές για το μήλο της Έριδας και οδήγησε στην κρίση του Πάρη και στον τρωικό πόλεμο. Ο Όμηρος αναφέρεται στη διαμάχη αυτή που οδήγησε στον τρωικό πόλεμο (Ω 27-30), λίγο πριν η Ήρα αναφερθεί στον γάμο της Θέτιδας με τον Πηλέα (Ω 60), αλλά δεν συνδέει τα δύο γεγονότα. Ωστόσο, η σύνδεση στη σκέψη του ακροατηρίου είναι αναπόφευκτη.

---

⁶ Griffin, 1977, 53.

⁷ Edwards, 2003, 334.

Οι μεταμορφώσεις της Νέμεσης στα *Κύπρια* (απ. 9) άλλωστε, για να αποφύγει τον Δία, απηχούν τις μεταμορφώσεις της Θέτιδας για να αποφύγει τον Πηλέα, ωστόσο η *Ιλιάδα* τις «αγνοεί» βάζοντας απλώς τη Θέτιδα να εκφράζει την δυσθυμία της⁸ για τον γάμο της με τον υπέργηρο Πηλέα.⁹ Μια δυσθυμία που έτσι όπως εκφράζεται ίσως αναφέρεται στην ιστορία ότι ο Δίας την πάντρεψε με τον Πηλέα λόγω της προφητείας της Θέτιδας ότι θα γεννούσε έναν γιο μεγαλύτερο από τον πατέρα του.

Ο Όμηρος τεχνηέντως «δημιουργεί» επεισόδια για γεγονότα που προηγούνται της πλοκής του Τρωικού πολέμου βάζοντας για παράδειγμα τη Θέτιδα να ανακαλεί από τη μνήμη της τον αποχαιρετισμό του Αχιλλέα, όταν έφευγε για την Τροία, στη Φθία, στο παλάτι του Πηλέα και να θρηνεί που δεν θα τον υποδεχτεί και πάλι ζωντανό εκεί.¹⁰ Ωστόσο, κάθε φορά που ο Αχιλλέας την καλεί κοντά του έρχεται από την θάλασσα κι επιστρέφει και πάλι σ' αυτήν (Α 357-9, Α 531-2, Σ 35-38, Ω 80-84), ενώ την ίδια στιγμή προβάλλονται εμφαιτικά τα μοναχικά γηρατεία του Πηλέα στη Φθία. Προφανώς, ο ποιητής είναι εξοικειωμένος με την πληροφορία πως η Θέτιδα έχει εγκαταλείψει τον Πηλέα, αλλά την αποσιωπά.¹¹ Ο Αρίσταρχος επισήμανε (Σ στο *Ιλ.* Π 222 b) ότι στον Όμηρο η Θέτιδα διαμένει με τον Πηλέα έως και την ενηλικίωση του γιου της, ενώ αντίθετα σε μεταγενέστερους ποιητές εγκατέλειψε το βρέφος όταν ήταν δώδεκα ημερών, επειδή ο Πηλέας εναντιώθηκε στις προσπάθειες να κάνει τον Αχιλλέα αθάνατο. Η εγκατάλειψη του Πηλέα από τη Θέτιδα ήταν πάγιο στοιχείο της παράδοσης, καθώς αποτέλεσε αφορμή για τον ρόλο που αργότερα διαδραμάτισε ο Χείρωνας στην ανατροφή του Αχιλλέα (πρβλ. *Κύπρια*, απ. αβέβ.35 Β Severyns).¹²

Στον Όμηρο απορρίπτονται μυθολογικές πληροφορίες όπως ότι ο Αχιλλέας ανατράφηκε από τον Χείωνα που τον τάιζε με ωμά εντόσθια άγριων ζώων. Ο Χείρωνας σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσε να υιοθετηθεί από τον Όμηρο ως παιδαγωγός του πρωταγωνιστή του έπους του, γιατί ήταν ένας Κένταυρος, ένα από τα

---

⁸ “ὅσσ’ ἐμοὶ ἐκ πασέων Κρονίδης Ζεὺς ἄλγε’ ἔδωκεν; ἢ ἐκ μὲν μ’ ἀλλῶν ἀλιάων ἀνδρὶ δάμασεν ἢ Αἰακίδῃ Πηλῆϊ, καὶ ἔτλην ἀνέρος εὐνήν ἢ πολλὰ μάλ’ οὐκ ἐθέλουσα:”, Σ 431-434.

⁹ Griffin, 1977, 41.

¹⁰ “αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς ἢ βῆ ῥ’ ἵμεν ἐς κλισίην, χηλοῦ δ’ ἀπὸ πῶμ’ ἀνέωγε ἢ καλῆς δαιδαλέης, τὴν οἱ Θέτις ἀργυρόπεζα θῆκ’ ἐπὶ νηὸς ἄγεσθαι ἐϋπλήσασα χιτώνων ἢ χλαινάων τ’ ἀνεμοσκεπέων οὐλων τε ταπήτων.”, Π 220-224 και: τὸν μὲν ἐγὼ θρέψασα φυτὸν ὡς γουνῶ ἀλωῆς ἢ νηυσὶν ἐπιπροέηκα κορωνίσιν Ἰλιον εἶσω ἢ Τρωσὶ μαχησόμενον τὸν δ’ οὐχ ὑποδέξομαι αὐτίς ἢ οἴκαδε νοστήσαντα δόμον Πηληϊὸν εἶσω”, Σ 438-441.

¹¹ Griffin, 1977, 41.

¹² Janko, 2003, 638.

θηρία που γυρίζουν στα βουνά.¹³ Αντιθέτως, προκρίνεται η ανατροφή του να είναι αντικείμενο φροντίδας του Φοίνικα, ενός απλού θνητού που τον συντροφεύει και στην Τροία.¹⁴ Η ένταξή του μάλιστα στην Πρεσβεία προς τον Αχιλλέα (I 168) ίσως είναι μέσα στο πλαίσιο της προσπάθειας του Ομήρου να δημιουργήσει το ποιητικό παρελθόν που ταιριάζει στον ήρωα και στο έπος του.

Παρόλα αυτά είναι αξιοσημείωτη κι αξιοθαύμαστη η ευελιξία του Ομήρου: ενώ παραμερίζει το υπερφυσικό στοιχείο της ανατροφής από τον Χείρωνα, εντάσσει στο έργο του στοιχεία που να είναι άμεσα συνδεδεμένα με την εκπαίδευση του Αχιλλέα από τον Κένταυρο στη μουσική (I 186), στην ιατρική (Δ 217-219 και Λ 828-832) καθώς και στις πολεμικές τέχνες με εμφατική αναφορά στην αποτελεσματικότητα του δόρατος (Π 141-144, Τ 388-391 και Ε 790) που είχε κατασκευάσει και δωρίσει ο Χείρωνας στον Πηλέα κι αυτός με τη σειρά του το έδωσε στον Αχιλλέα, ο οποίος ήταν ο μόνος ικανός να το χειριστεί, όταν έφευγε για τη Τροία και που επρόκειτο να είναι το όπλο με το οποίο ο Αχιλλέας αφαίρεσε τη ζωή από τον Έκτορα. Σύμφωνα με τα *Κύπρια* (απ. 3 PEG, 3 Davies), ο Χείρωνας είχε κόψει το ξύλο από τη μελιά, στο Πήλιο, και το έδωσε στον Πηλέα, ενώ η Αθηνά το λείανε και ο Ήφαιστος εφάρμοσε σε αυτό την αιχμή.

Ένα επεισόδιο κομβικής σημασίας για την ποιότητα του ηρωικού ήθους του κεντρικού ήρωα του ιλιαδικού έπους, του Αχιλλέα, αλλά και για την σκιαγράφιση του ήθους του Πηλέα και της Θέτιδας είναι κι αυτό που συνδέει τον Αχιλλέα με τη Σκύρο. Ο Όμηρος αναφέρεται στην εκστρατεία του Αχιλλέα στη Σκύρο (I 667-668) ακριβώς επειδή θέλει να κάνει τη σύνδεση με τον Νεοπτόλεμο που ζει εκεί, όπως λέει λίγο αργότερα ο ίδιος ο ήρωας (*ἦὲ τὸν ὄς Σκύρω μοι ἔνι τρέφεται φίλος υἱός, | εἶ που ἔτι ζῶει γε Νεοπτόλεμος θεοειδής*, Τ 326-327) και που πρόκειται μετά τον θάνατό του να διαδραματίσει τον ρόλο του πορθητή της Τροίας. Από τον *Κύκλο* η σύνδεση που γίνεται ανάμεσα στον Αχιλλέα και τη Σκύρο είναι η εκδοχή που υπήρχε στα *Κύπρια* (*Χρηστομάθεια*, 130-131 Severyns = 27 Kullmann) και στην *Μικρά Ιλιάδα* (*Χρηστομάθεια*, *Μικρά Ἰλιάς*, 217-218 Severyns = 76 Kullmann) έτσι όπως

---

¹³ Πρβλ. και Aston, Dec.2006, 362: Ο τρόπος που πεθαίνει ο Χείρωνας (Από ένα βέλος που δεν προοριζόταν γι' αυτόν, αλλά για κάποιον από τους άγιους συγγενείς του Κενταύρους. Το θανατηφόρο ελάττωμα του Χείρωνα είναι ότι δεν διαφέρει επαρκώς από τα μη θεϊκά θηρία με τα οποία μοιράζεται την ίδια μορφή.) κάνει αντιληπτό τον λόγο που αφαιρείται και απουσιάζει από το ηρωικό παρόν των ηρώων με την εκπαίδευση και την παιδική ηλικία των οποίων συνδέεται στον μύθο (π.χ. Ιάσωνας, Αχιλλέας κ.ά.).

¹⁴ Griffin, 1977, 40-41.

παραδίδεται από το εξηγητικό σχόλιο (Σ στο *Ιλ.* Τ 326^{a1-a2}) σύμφωνα με το οποίο ο Αχιλλέας αναγκάστηκε να καταφύγει στη Σκύρο εξαιτίας μιας καταγίδας μετά από την αποτυχημένη εκστρατεία προς την Τευθραλία.

Υπήρχε όμως και η εκδοχή που μας διασώζεται μέσω άλλων πηγών : Scholium D ad *Ιλ.* 19.326, P. Berol 13930 και scholia ad *Ιλ.* 9.668b και *Ιλ.* 19.326, πως ο Αχιλλέας στάλθηκε από τη Θέτιδα (ή τον Πηλέα) στη Σκύρο, για να κρυφτεί στην αυλή του Λυκομήδη μεταμφιεσμένος σε κορίτσι, σε μια προσπάθεια να αποφύγει τον πόλεμο, στον οποίο προοριζόταν να πεθάνει.¹⁵

Αυτή η μυθολογική πληροφορία ενδεχομένως να απηχεί κάποιες επιδράσεις από δοξασίες της Ανατολής (Plut., *Consola ad Apollonium*, 22), σύμφωνα με τις οποίες στο πλαίσιο αποτροπής των κακών πνευμάτων από τα οποία κινδυνεύουν τα ευπρόσβλητα έφηβα αγόρια κατά τη μετάβασή τους στην ανδρική ηλικία ντύνονται με γυναικεία ενδύματα αλλάζοντας πολλές φορές και το όνομά τους.¹⁶

Η πρακτική της συγκάλυψης ενός αγοριού ως κοριτσιού είναι ιδιαίτερος συνήθης, όταν πολλά αρσενικά παιδιά έχουν ήδη πεθάνει στην οικογένεια. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο νεοεισερχόμενος γιος θεωρείται ότι εκτίθεται στις ίδιες αρνητικές επιρροές που ευθύνονται για τον θάνατο των αδερφών του και θεωρούνται αναγκαίες ασυνήθιστα αυστηρές προφυλάξεις για να τον σώσουν. Ο Αχιλλέας λέγεται ότι ήταν το έβδομο αρσενικό παιδί του Πηλέα και της Θέτιδας και ότι όλοι οι έξι μεγαλύτεροι αδελφοί του είχαν πεθάνει σε βρεφική ηλικία (Τζέτζης, Σχόλ. στον *Λυκόφρονα*, 178). Είναι αλήθεια ότι οι θάνατοι των πρώτων έξι παιδιών αποδόθηκαν στη δράση της ίδιας της μητέρας, που τα έριξε στη φωτιά για να τα σκοτώσει ή να τα καταστήσει αθάνατα, διότι οι απόψεις των μυθολόγων διαχωρίστηκαν ως προς το κίνητρό της. Η παράδοση των πρόωρων θανάτων τους θα μπορούσε ίσως να δικαιολογήσει τη μεταμφίεση του Αχιλλέα σε κορίτσι.¹⁷

Ο Όμηρος επιλέγει να «αγνοεί» εντελώς αυτήν την εκδοχή του μύθου προβάλλοντας τα γεγονότα που προηγήθηκαν της εκστρατείας με το να βάζει τον Πηλέα να στέλνει με τη θέλησή του τον Αχιλλέα στον Αγαμέμνονα (έκ *Φθίης Αγαμέμνονι πέμπει*, I 253 και I 439) δίνοντάς του μάλιστα συμβουλές - «εντολές» για την ηρωική συμπεριφορά που οφείλει να επιδείξει (I 254-258). Όσο για την Θέτιδα κι

---

¹⁵ Tsagalis, 2012a, 257-259.

¹⁶ Crawley, 1893, 243-245.

¹⁷ Frazer & Lang, 1893, 293.

αυτή παρουσιάζεται να ξεπροβοδίζει τον Αχιλλέα από τη Φθία (Π 222), μολονότι γνωρίζει καλά πως στην Τροία τον περιμένει ο θάνατος (Σ 59-60).

Η συναίνεση και των δύο γονιών του ήρωα για τη συμμετοχή του στην τρωική εκστρατεία, η οποία δηλώνεται σε πολλά σημεία της ιλιαδικής αφήγησης (Θ 58-59, I 252-256, I 438-440 και Λ 765-789), απορρίπτει τον ανηρωικό χαρακτήρα της απόκρυψης του Αχιλλέα στη Σκύρο, από τους γονείς του. Με αυτόν τον τρόπο είναι εφικτή η εμβάθυνση στο πάθος του θρήνου της Θέτιδας για την επικείμενη απώλεια του γιου της (Σ 35-72), αλλά και η έμφαση στη στενοχώρια του Αχιλλέα για τον γέροντα Πηλέα που βρίσκεται πίσω στη Φθία και η οποία είναι καθοριστικής σημασίας για την πλοκή του έπους.¹⁸

Οι παραδόσεις σχετικά με τη ζωή του Αχιλλέα πριν πάει στην Τροία εκφράζουν την ανησυχία της Θέτιδας για την προστασία του γιου της από τον προβλεπόμενο θάνατό του υπό διάφορες μορφές, όλες τελικά καταδικασμένες: τόσο η προσφυγή στη φωτιά ή στα νερά της Στύγας όταν ήταν μωρό, όσο και η φυγή στη Σκύρο, αλλά και η εγχείριση της αδιαπέραστης πανοπλίας του πατέρα του.¹⁹

Στην *Ιλιάδα* απλώς φροντίζει να ανταποκριθεί στα αιτήματα του Αχιλλέα που θα υποστηρίζουν τις επιλογές του (μεσολάβηση στο Δία, εξασφάλιση νέας πανοπλίας από τον Ήφαιστο) τονίζοντάς του, ωστόσο, κάθε φορά τη θνητότητά του και το ταχέως επερχόμενο τέλος του.

Αυτή είναι, λοιπόν, η μετασηματιστική ματιά του Ομήρου πάνω στην παράδοση, αυτή που τον έκανε τόσο σπουδαίο ποιητή και τα έργα του παγκόσμια πνευματική κληρονομιά.

Έδωσε έμφαση στη θνητότητα του κεντρικού ήρωα, τον έβαλε να γνωρίζει ότι πορεύεται προς τον θάνατο κι όμως να το επιλέγει, για να κατακτήσει την αθανασία μέσω της ηρωικής ποίησης την οποία κι ο ίδιος έψαλε (I 186) καθώς ο Όμηρος επέλεξε να χρησιμοποιήσει τη Θέτιδα ως ποιητικό όχημα για να ζητήσει από τον Δία όχι τη φυσική αθανασία του γιου της, αλλά την ποιητική αθανασία.²⁰ Στην *Αΐθιοπίδα* (199-200 Severyns = 66 Kullmann) η Θέτιδα μεταφέρει τον νεκρό Αχιλλέα στη νήσο των Μακάρων. Εμείς γνωρίζουμε πως η Ομηρική *Οδύσσεια* μας δίνει την περιγραφή της ταφής του Αχιλλέα (Ω 58 κ.ε.), αλλά ήδη από την *Ιλιάδα*, αν και δεν βλέπουμε τον θάνατο του ήρωα, κατανοούμε πως η απαθανάτιση είναι απολύτως ασύμβατη με

---

¹⁸ Tsagalis, 2007, 259.

¹⁹ Davies, 2007, 154.

²⁰ Tsagalis, 2007, xxii.

την ομηρική εκδοχή του μύθου. Στην *Ιλιάδα* ο κεντρικός ήρωας είναι αναπόδραστα θνητός και η θνητότητα αυτή αντιμετωπίζεται απολύτως ρεαλιστικά, ως μια δεδομένη προοπτική της δράσης.

Τέλος, σχετικά με το νεότερο μέλος του οίκου του Πηλέα, τον Νεοπτόλεμο, σύμφωνα με την περίληψη του Πρόκλου, στα *Κύπρια* (απ.21 PEG, 16 Davies) Αχιλλέας αποβιβάστηκε στη Σκύρο και παντρεύτηκε την κόρη του Λυκομήδη, τη Δηιδάμεια. Ο Φοίνικας ανέθρεψε και ονόμασε τον γιο του Αχιλλέα Νεοπτόλεμο, επειδή ο πατέρας του ήταν πολύ νέος, όταν πήγε στον πόλεμο. Η *Μικρή Ιλιάδα* διηγείται πώς ο Οδυσσέας έφερε τον Νεοπτόλεμο από τη Σκύρο μετά τον θάνατο του Αχιλλέα, πώς του δόθηκε ο οπλισμός του πατέρα του και δέχτηκε την επίσκεψη του φαντάσματος του Αχιλλέα (Πρόκλος· Απολλόδωρος, *Επιτομή* 5.11). Στους *Νόστους* (Severyns 255) ο Νεοπτόλεμος σκοτώνει τον Πρίαμο και αλώνει την Τροία, ενώ λίγο αργότερα (Severyns 295) συναντάται με τον Πηλέα.

Σε κάθε περίπτωση, η *Ιλιάδα* δεν είναι ένα ιστορικό έργο. Ο ποιητής είναι ελεύθερος ως καλλιτέχνης και δημιουργός να αντλήσει υλικό από τους παραδοσιακούς μύθους, με τους οποίους είναι εξοικειωμένος, και να το χρησιμοποιήσει ως υπόβαθρο για τη δική του νέα ποιητική «εφεύρεση».²¹

---

²¹ Willcock, 1977, 53.

Γ. Ο ΠΗΛΕΑΣ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ

Γ.1. Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ

Μολονότι το κεντρικό πρόσωπο του ιλιαδικού έπους είναι ο γιος του Πηλέα και η «μηῆνις» του είναι το θέμα γύρω από το οποίο πλέκεται ολόκληρο το επικό αφήγημα, ο Πηλέας, δεν έχει φυσική παρουσία στην Τροία και δεν συμμετέχει στα γεγονότα. Ο λόγος που κρατά τον Πηλέα στο ανάκτορο της Φθίας, μακριά από την Τρωική εκστρατεία είναι τα βαθιά γηρατειά του. Στους στ. Σ 434-435 η Θέτιδα τον περιγράφει εξαιρετικά καταπονημένο και αδύναμο (*ὁ μὲν δὴ γήραϊ λυγρῶ | κείται ἐνὶ μεγάροις ἀρημένος*). Ωστόσο, σε πολλά σημεία του έπους «ρίχνει την σκιά του» πάνω στα γεγονότα, ενώ σε άλλα «ακούμε τη φωνή του». Μελετώντας την *Ιλιάδα* μπορούμε να αντλήσουμε αρκετές πληροφορίες γι' αυτόν τον γηραιό ήρωα.

Ο Νέστορας είναι εκείνος που μας συστήνει τον Πηλέα στους στ. Η 125-126 (*γέρων ἱππηλάτα Πηλεύς / ἐσθλὸς Μυρμιδόνων βουληφόρος ἠδ' ἀγορητής*), αποδίδοντάς του προσδιορισμούς, καθένας από τους οποίους αντιστοιχεί στα και σηματοδοτεί τα χαρακτηριστικά του.

Καταρχάς, είναι «*γέρων ἱππηλάτα Πηλεύς*». Το «*γέρων ἱππηλάτα*» (απαντά 8 φορές στην *Ιλιάδα*) είναι μια τυπική φράση που χρησιμοποιείται για τον Νέστορα, τον Φοίνικα, τον Οινέα, για τον Τυδέα (χωρίς το *γέρων*) και για τον Πηλέα (Η 124, Ι 432, Π 193-7). Αποδίδεται, επομένως, σε ηλικιωμένους ήρωες ή ήρωες μεγαλύτερους κατά μία γενιά, που είχαν αποδείξει την αξία τους πριν από τη δράση της *Ιλιάδας*. Γι' αυτό και το γήρας του Πηλέα προτάσσεται: είναι ένας γηραιός ήρωας της προηγούμενης γενιάς, καταξιωμένος και σεβάσιμος. Τα επίθετα με συνθετικό τη λ. *ἵππος* που υποδηλώνουν οδήγηση άρματος είναι συνηθισμένα στην *Ιλιάδα*, αλλά το συγκεκριμένο συνδυαζόμενο μόνο με ήρωες της προηγούμενης γενιάς ίσως αντικατόπτριζε έναν παλαιότερο τρόπο διεξαγωγής του πολέμου.²²

Επιπλέον, είναι «*ἐσθλὸς Μυρμιδόνων βουληφόρος ἠδ' ἀγορητής*». Παραμένει ο γενναίος αρχηγός των Μυρμιδόνων, μολονότι βρίσκεται στην Φθία, γιατί δεν παύει να είναι ο αρχηγός του οίκου κάτω από την εξουσία και τη δικαιοδοσία του οποίου βρίσκονται όλα «τα του οίκου». Δύο άλλα χαρακτηριστικά του είναι αυτά που συνθέτουν την ολοκληρωμένη προσωπικότητα του ομηρικού ήρωα: «*βουληφόρος ἠδ'*

²² Hainsworth, 2004, 238 & Janko, 2003, 634.

ἀγορητής». Εκτός από την ξεχωριστή πολεμική αρετή που διέθετε, την οποία αντιλαμβανόμαστε και από το γεγονός ότι ήταν ικανός να χειριστεί την «Πηλιάδα μελίην», το δόρυ που του είχε δωρίσει ο Χείρωνας, διδάσκοντάς του συνάμα την τεχνική της χρήσης του και το οποίο κανένας άλλος δεν μπορούσε να σηκώσει εκτός από τον γιο του, Αχιλλέα (Π 141-142), είχε και ολοκληρωμένη προσωπικότητα ομηρικού ήρωα: ήταν «βουληφόρος ἠδ' ἀγορητής», δηλαδή επιδέξιος ομιλητής, αλλά και ικανός να φέρνει σε πέρας όσα αποφασίζει (Σ στο *Ιλ.* Η 126).

Στους στ. Φ 188-189, όταν ο Αχιλλέας νίκησε τον Αστεροπαίο στη μεταξύ τους αναμέτρηση, δήλωσε την ταυτότητά του, όπως συνηθιζόταν κατά τον ηρωικό κώδικα: «με γέννησε άντρας που βασιλεύει μεταξύ πολλών Μυρμιδόνων, ο γιος του Αιακού που καταγόταν από τον Δία». Είναι λοιπόν ο Πηλέας γιος του Αιακού, του βασιλιά της Αίγινας, που καταγόταν από τον πατέρα των θεών, όπως δηλώνει και το όνομά του: ονομάστηκε Αιακός επειδή ο Δίας έσμιξε με τη μητέρα του παίρνοντας τη μορφή αετού (Σ στο *Ιλ.* Φ 189). Με την αναγωγή της γενεαλογικής γραμμής του στον πατέρα των θεών εδραιώνει το κύρος και την εξουσία που αρμόζουν σε έναν βασιλιά και ήρωα πρώτης γραμμής.

Σχετικά με την ετυμολόγηση του ονόματός του έχουν διατυπωθεί διάφορες εκδοχές.

Η σύνδεσή του με το όρος του Πηλίου, το δόρυ από μελιά του Πηλίου καθώς και η παράδοση πως ο γιος του Αχιλλέας εκπαιδεύτηκε στο Πήλιο από τον Κένταυρο Χείρωνα οδήγησαν στο να συνδεθεί η ετυμολόγησή του με το βουνό των Κενταύρων. Άλλοι προτιμούν να θεωρούν την προέλευση του ονόματος από το ρήμα 'πάλλω', από το χαρακτηριστικό δόρυ που ήταν το όπλο που κατεξοχήν συνδέθηκε με τον Αχιλλέα ως κληροδότημα του Πηλέα. Τέλος, υπάρχει και η σύνδεση του ονόματος Πηλέας από τον 'πηλό'.²³

Αλλά φαίνεται πολύ αμφίβολο αν ο Πηλέας συνδέθηκε αρχικά με το Πήλιο και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο Αχιλλέας στα ομηρικά ποιήματα δεν ανήκει στη Θεσσαλία, αλλά στη Φθία και την πεδιάδα του Σπερχειού. Τώρα, σε αυτήν την πεδιάδα υπάρχει ένα φαινόμενο που θα μπορούσε να έχει προκαλέσει το μύθο της γέννησης του Αχιλλέα. Με το πέρασμα των χρόνων η θάλασσα έχει υποχωρήσει, η πεδιάδα έχει προχωρήσει, κι οι εναποθέσεις της λάσπης, σταδιακά αυξανόμενες σχημάτισαν νέες ακτές. Με αυτόν τον τρόπο ο Πηλέας (πηλός) γέννησε με τη Θέτιδα

---

²³ Shewan, 1916, 184.

(θάλασσα) τον Αχιλλέα.²⁴

Στους στ. Π 33-5 όπου Πάτροκλος λέει στον Αχιλλέα πως η σκληρότητά του μαρτυρά πως γεννήθηκε από τη θάλασσα και τα βράχια έμμεσα παραπέμπει στα ενδαιτήματα των γονιών του (Σ στους *Ιλ.* Π 34-5^{α2}). Η λαϊκή παρετυμολογία είχε συνδέσει το όνομα Πηλεύς με το όρος Πήλιο, όπου έλαβε χώρα η γαμήλια τελετή του Πηλέα και ο Χείρωνας ανέθρεψε, κατά την παράδοση, τον Αχιλλέα. Όμως το όνομα Πηλεύς δεν παράγεται από τον τύπο «*Παλίον*», αλλά από την αιολική λέξη *πη̄λε* = *τη̄λε* (πρβλ. τον μυκηναϊκό τύπο *Qe-re-wa* = Τηλέας). Στους στίχους Π 142-4, ο ποιητής συσχετίζει τον τύπο *Πηλεύς* με το ρ. *πη̄λαι*, «σειώ». Οι αιοδοί δεν αρκούσαν σε μια μόνο ετυμολογία και μεταγενέστεροι ποιητές συνέδεσαν το όνομα *Πηλεύς* με τη λ. *πηλός*.²⁵

Το παλάτι του Πηλέα βρισκόταν στη Φθία (I 253 και Λ 769), ενώ τα όρια της επικράτειάς του δεν δίνονται με σαφήνεια, αφήνοντας πολλά περιθώρια για διαφορετικές προσεγγίσεις.

Στον Ομηρικό κατάλογο στο βασίλειο του Πηλέα αναφέρεται πως ανήκουν οι πόλεις Πελασγικό Άργος, Άλος, Αλόπη, Τρηχίνα, Φθία και Ελλάδα ενώ οι υπήκοοι του βασιλείου έφεραν τα ονόματα: Μυρμιδόνες, Έλληνες και Αχαιοί (B 681-684).

Στα σχόλια (Σ στο *Ιλ.* B 681b) διαβάζουμε πως η Θεσσαλία είναι μια εκτεταμένη πεδιάδα που καλύπτεται σε όλες τις πλευρές της από βουνά και πήρε το όνομά της από τον Θεσσαλό, τον πρώτο της βασιλιά. Απόγονοι του Θεσσαλού ήταν ο Πελασγός, ο Φθίος και ο Αχαιός. Αρχικά, την εξουσία είχε ο Πελασγός, που από τη μητέρα του ήταν Αργεΐος, εξ ου και το όνομα Πελασγικό Άργος, και μετά τον θάνατό του κυβέρνησαν τα αδέρφια του ονομάζοντας το μερίδιο του ο καθένας από τα ονόματά τους Φθία και Αχαΐα, αντίστοιχα. Τέλος, από τον Έλληνα, τον απόγονο του Δευκαλίωνα, που κατοικούσε εκεί (και κατ' άλλους ήταν εγγονός των προηγούμενων) πήραν το όνομα οι Έλληνες και η περιοχή Ελλάδα.

Τόσο, στον στ. B 683 όσο και στον στ. I 395 οι περιοχές Φθία και Ελλάδα αναφέρονται με διατύπωση που προδίδει κάποια αβεβαιότητα σχετικά με τις πολιτικές και γεωγραφικές σχέσεις τους. Σύμφωνα με τον Στράβωνα (9.5.5-14), η Φθία φαίνεται να δηλώνει την περιοχή στα νότια του όρου Όθρυς κάποιο τουλάχιστον τμήμα της οποίας ανήκε στα βασίλεια του Πρωτεσίλαου και του

---

²⁴ Bury, 1899, 307.

²⁵ Janko, 2003, 594-5.

Φιλοκτήτη. Το εθνικό Φθίοι Ν 686) δηλώνει τον στρατό αυτών των ηρώων, ενώ οι άντρες του Πηλέα/Αχιλλέα ονομάζονται Μυρμιδόνες. Όσο για την Ελλάδα ο Στράβωνας (9.5.6) παραθέτει πηγές, σύμφωνα με τις οποίες βρισκόταν στα βόρεια της Όθρυος ενώ οι σύγχρονοι σχολιαστές την τοποθετούν νότια του Σπερχειού κοντά στο βασίλειο του Αίαντα Λοκρού.²⁶ Στους στ. Ι 447 κ.εξ. η Ελλάδα και η Φθία είναι δύο διαφορετικές χώρες με πολιτική διάκριση, καθώς η Ελλάδα είναι το βασίλειο του Αμύντορα, ενώ η Φθία το βασίλειο του Πηλέα.²⁷ Υπάρχει και η άποψη πως η επικράτεια του Πηλέα εκτεινόταν συμπεριλαμβάνοντας και το Πήλιον όρος στα εδάφη της, θεωρώντας πως το δόρυ από μελιά ήταν ένα είδος δώρου υποτέλειας στον βασιλιά Πηλέα.²⁸ Σε κάθε περίπτωση, κάτι τέτοιο δεν εξάγεται από το ομηρικό κείμενο που αποδίδει την Ιωλκό και τις πόλεις γύρω από τον Μαλιακό και το Πήλιο στον Εύμηλο, ενώ απορρίπτει την παράδοση που ήθελε τον Χείρωνα παιδαγωγό του Αχιλλέα και που θα ήταν ίσως ένα επιπλέον επιχείρημα.

Στην Ιλιάδα, εξάλλου, ο Πηλέας παρουσιάζεται από τον Αχιλλέα ως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρώπου που οι θεοί του έδωσαν καλή και κακή τύχη (Ω 534-542). Καταρχάς, απ' την ώρα που γεννήθηκε είχε ξεχωριστή ευτυχία και πλούτη καθώς και το προνόμιο να βασιλεύει στους Μυρμιδόνες. Υπήρξε όμως επιπλέον εξαιρετική εύνοια γι' αυτόν το γεγονός πως οι θεοί του έδωσαν για σύζυγο τη θεά Θέτιδα, καθώς και το ότι του πρόσφεραν σημαντικά δώρα σ' αυτόν τον γάμο (Π 380-1, Ρ 194-6, Σ 84-5, Ω 59-63). Όλη αυτή η καλοτυχία ισοβαθμίστηκε με τη δυστυχία να αποκτήσει έναν μόνο απόγονο - διάδοχο στον οίκο του, τον Αχιλλέα, κι εκείνον ολιγόζωο (*παναώριον, ώκυμορώτατον*) που πρόκειται να αφήσει τη ζωή του μακριά από την Φθία, στην Τροία, αφήνοντάς τον να πεθάνει χωρίς φροντίδα, ανυπεράσπιστος στις επιβουλές των εχθρών του.

Στους στ. Ω 59-62 ο Όμηρος παραθέτει την εκδοχή πως ο γάμος Πηλέα - Θέτιδας υπήρξε πρωτοβουλία της Ήρας, η οποία είχε μεγαλώσει την Θέτιδα και φρόντισε να την παντρέψει με έναν αγαπητό στους θεούς θνητό, τον ισόθεο (Σ στους Ιλ. Ω 60-1) Πηλέα. Στον γάμο που έγινε στο άντρο του Χείρωνα (Σ στο Ιλ. Ω 62^{α1}) παρευρέθηκαν όλοι οι θεοί προσφέροντάς τους δώρα.

Στον στ. Σ 85 ο Αχιλλέας αναφέρει πως οι θεοί την οδήγησαν στον γάμο με τον Πηλέα, υπαινισσόμενος πως της τον επέβαλαν, ενώ στους στ. Σ 429-434 η Θέτιδα

---

²⁶ Hainsworth, 2004, 231.

²⁷ Hainsworth, 2004, 240.

²⁸ Shewan, 1916, 184-186.

εκθέτει τα βάσανα και τα παράπονά της στον παλιό της φίλο, τον θεό Ήφαιστο κι εκφράζει τη δυσφορία της για το γεγονός ότι υποχρεώθηκε από τον Δία να υποταχθεί σε έναν θνητό άντρα, που τώρα είναι υπέργηρος. Το σημείο αυτό ίσως απηχεί τον θρήνο της Ηούς για τον υπερήλικα σύζυγό της στην ιστορία του Μέμνονα ή μπορεί να αναφέρεται στην ιστορία ότι ο Δίας την πάντρεψε με τον Πηλέα λόγω της προφητείας της Θέτιδας ότι θα γεννούσε έναν γιο πιο ισχυρό από τον πατέρα του (Πίνδ. *Ισθ.* 8.26-48).

Πάντως (όπως ήδη είπαμε), ενώ στην παράδοση η Θέτιδα έχει εγκαταλείψει τον γέροντα Πηλέα, στην *Ιλιάδα* ο Όμηρος - αν και παρουσιάζει τη Θέτιδα να βγαίνει από τον βυθό και τη σπηλιά του Νηρέα, κάθε φορά που επισκέπτεται τον Αχιλλέα, και να επιστρέφει πάλι εκεί - αποσιωπά το γεγονός της εγκατάλειψης.

Ο Όμηρος, αν και δεν αναφέρει άλλον γάμο του Πηλέα, στον στ. Π 175 κάνει λόγο για μια κόρη του, την Πολυδώρα. Ο Αρίσταρχος (Σ στο *Ιλ.* Π 175b) υποστήριξε πως πατέρας της Πολυδώρας δεν ήταν ο γνωστός Πηλέας, αλλά κάποιος συνονόματος, αλλιώς ο Όμηρος θα έπρεπε να την αποκαλέσει αδελφή του Αχιλλέα. Ο Ζηνόδοτος (Σ στο *Ιλ.* Π 175c¹) την μετονόμασε σε Κλεοδώρα (όπως εμφανιζόταν στον ψευδοησιόδειο *Κατ.* 213). Ο Αχιλλέας πρέπει να παραμείνει μια μοναχική φιγούρα, ένας μοναχογιός η απώλεια του οποίου είναι μη αναπληρώσιμη, γι' αυτό κι ο γάμος με τη θεά Θέτιδα επισκιάζει τον πρώτο γάμο του Πηλέα, καρπός του οποίου ήταν η Πολυδώρα. Όσο για τη μητέρα της ο Στάφυλος κατονομάζει την κόρη του Άκτορα, την Ευρυδίκη, ο Φερεκύδης την Αντιγόνη, την κόρη του Ευρυτίωνα κι άλλοι την Λαοδάμεια, την κόρη του Αλκμαίωνα (Σ στο *Ιλ.* Π 175c²).

Η *Ιλιάδα*, μας γνωστοποιεί και την ύπαρξη απογόνου του γιου του, του Αχιλλέα, τον Νεοπτόλεμο (Τ 326), ο οποίος όμως βρίσκεται στη Σκύρο κι αν κι ο ποιητής δείχνει να έχει υπόψη του επεισόδια της ιστορίας της Τροίας μετά την *Ιλιάδα*, δεν υπάρχει καμιά νύξη για σύνδεση μεταξύ Πηλέα και Νεοπτόλεμου, μετά τον θάνατο του «συνδεδετικού κρίκου» Αχιλλέα. Έτσι, γίνεται ακόμη πιο έντονη και τραγική η απώλεια του Αχιλλέα, καθώς προκαλεί χάσμα στη διαδοχή του οίκου της Φθίας.

Σε ό,τι αφορά τα στοιχεία του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του Πηλέα ο Όμηρος τα διαγράφει είτε μέσα από τα λόγια του που μεταφέρονται από άλλους είτε μέσα από όσα λέγονται γι' αυτόν από τον αφηγητή ή από τα πρόσωπα τους έπους.

Είναι ένας ολοκληρωμένος και καταξιωμένος ήρωας της προηγούμενης γενιάς κι ως τέτοιος συναινεί στην πρόταση των απεσταλμένων εκπροσώπων των Αχαιών για

συμμετοχή του μοναχογιού του στην Τρωική εκστρατεία (I 253). Η αποστολή στην Τροία τονίζει ο Όμηρος πως έγινε «ἐκ Φθίης» (I 253, I 439) απορρίπτοντας κάθε σύνδεση του Αχιλλέα με τη Σκύρο, πριν την τρωική εκστρατεία. Με τη θέλησή του ο Πηλέας τον εμπιστεύτηκε στους αρίστους των Αχαιών που επισκέφθηκαν το παλάτι του (Λ 767-770). Ζητά πληροφορίες για την ευγενική γενιά των πολεμιστών (*πάντων Ἀργείων ἐρέων γενεὴν τε τόκον τε*, H 128), καθώς αυτό για τον ηρωικό κώδικα ήταν ένα σημαντικό κριτήριο και όταν παίρνει, προφανώς, τις εγγυήσεις που θέλει εμπιστεύεται στα χέρια τους τον γιο του.

Γνωρίζοντας όμως την άγουρη φύση του και το αδιαμόρφωτο ακόμη ηρωικό ήθος του φροντίζει να τον συνοδεύσουν άνθρωποι που τους εμπιστεύεται (έστειλε μαζί του ως σύμβουλό του τον παιδαγωγό του, τον έμπιστό του Φοίνικα, αλλά και τον σύντροφό του, τον Πάτροκλο) και οι οποίοι θα φροντίσουν με τις συμβουλές τους να τον καθοδηγήσουν σωστά και να τον εκπαιδεύσουν ολοκληρωμένα, ώστε *μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων* (I 443), κι έτσι να αναδειχτεί άξιος συνεχιστής του οίκου του Πηλέα.

Δεν παραλείπει και ο ίδιος να δώσει στον γιο του τις συμβουλές που κρίνει πως αρμόζει να έχει ως γνώμονα, προκειμένου να κατακτήσει όχι μόνο τη δόξα της νίκης στον πόλεμο, αλλά και τον σεβασμό των συμπολεμιστών του κάθε ηλικίας (I 254-258 και Λ 783-784). Αυτά τα λόγια του Πηλέα παρατιθέμενα σε ευθύ λόγο (το ομηρικό ύφος δεν επιτρέπει εκτενή χρήση πλαγίου λόγου) έχουν πρόθεση να προκαλέσουν στον ήρωα συγκίνηση, να του αφυπνίσουν το «χρέος» του προς τον γέροντα πατέρα του.

Η εικόνα του γέροντα Πηλέα να σηκώνει τα γέρικα χέρια του προσευχόμενος να πέθαινε καλύτερα, παρά να βλέπει τους ευγενικούς Αχαιούς να φοβούνται και να μην τολμούν να αντιμετωπίσουν τον Έκτορα (H 129-131), που σχηματίζει ο Νέστορας μπροστά στα μάτια των φοβισμένων πολεμιστών, μαρτυρά αν μη τι άλλο πόσο σεβάσιμο ηρωικό πρόσωπο ήταν, ώστε ο υποτιθέμενος σχετλιασμός του προς αυτούς να χρησιμοποιείται για να διεγερθεί η αιδώς τους και να αφυπνισθεί ο ηρωισμός τους.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του Πηλέα ήταν ο ήμερος και φιλόανθρωπος χαρακτήρας του. Μέσα στο ιλιαδικό έπος ο ποιητής φροντίζει να μας γνωστοποιήσει τρεις περιπτώσεις φυγάδων - ικετών που προσέφυγαν στον βασιλιά της Φθίας, οι δύο έχοντας διαπράξει φόνο (Π 574 Επειγέας, Ψ 89-90 Πάτροκλος) κι ο τρίτος αποδιωγμένος και καταραμένος από τον ίδιο τον πατέρα του (I 480-4 Φοίνικας). Ο

Πηλέας εξάγνισε τους δολοφόνους και αποκατέστηκε ηθικά και υλικά όλους του ικέτες, δίνοντάς τους χώρο στον οίκο του και στην περιουσία του. Στον Πάτροκλο και στον Φοίνικα ανέθεσε και σημαντικούς ρόλους σε σχέση με τον μοναχογιό του (σύντροφος κι ακόλουθός του ο ένας, παιδαγωγός του ο άλλος).

Ένα τελευταίο στοιχείο, δείγμα της ευσέβειας του βασιλιά της Φθίας, ήταν το τάμα που κάνει στον μεγάλο ποταμό-θεό της επικράτειάς του, τον Σπερχειό (B 681). Ο Πηλέας, καθώς αγνοούσε το τελεσίδικο του πρόωρα επερχόμενου θανάτου του Αχιλλέα (κάτι που γνώριζε η Θέτιδα), υποσχέθηκε στον Σπερχειό, και πατέρα του Μενέσθιου από την κόρη του Πηλέα, Πολυδώρα (Π 173-178), να του προσφέρει την κόμη του Αχιλλέα, όταν αυτός επιστρέψει σώος από την Τροία (Ψ 144-148).

Αυτός είναι ο ιλιαδικός Πηλέας που, αν και δεν έχει παρουσία στην Τροία, επηρεάζει, διαμορφώνει και σε κάποια σημεία κινεί τα αφηγηματικά νήματα του έπους.

Καταρχάς, αυτό γίνεται μέσω των νουθεσιών του προς τον ήρωα, αλλά κυρίως μέσω των προσώπων που λειτουργούν ως υποκατάστατοι πατέρες για τον γιο του, τον Αχιλλέα, είτε εξ ονόματός του είτε επικαλούμενοι το όνομά του.

Ύστερα, η σκιαγράφησή του ως φιλεύσπλαχνου οικοδεσπότη, που λειτούργησε κι ως αρχετυπική πατρική φιγούρα σε ανθρώπους που προσέτρεξαν ως ικέτες σε αυτόν, προαναγγέλλει τη θετική απόληξη της ικεσίας του Πριάμου προς τον Αχιλλέα.

Τέλος, έχοντας λάβει στον γάμο του με τη Θέτιδα, ως αγαπημένος των θεών, τα θεϊκά δώρα (πανοπλία και αθάνατα άλογα) που σχετίζονται άμεσα με το θέμα της *μήνιος* και προωθούν την εξέλιξη της επικής δράσης, καθώς εμπλέκονται στον θάνατο του Πατρόκλου, ο οποίος ήταν το καθοριστικό γεγονός για την τραγική για τον Αχιλλέα απόφαση να επανέλθει στον πόλεμο.

Γ.2. Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΛΙΑΔΑ

Ειπώθηκε ήδη πως, ενώ ο κεντρικός ήρωας της *Ιλιάδας* είναι ο Αχιλλέας, ο πατέρας του Πηλέας δεν έχει φυσική παρουσία.

Είναι ένα γεγονός που προβληματίζει, καθώς το μοτίβο του γέροντα-πατέρα είναι ιδιαίτερα ενεργό στην *Ιλιάδα*: ο ποιητής ξεκινά και ολοκληρώνει το έπος με τις αρχετυπικές μορφές γερόντων πατέρων σε ρόλο ικέτη (Χρύσης – Πρίαμος). Η μορφή του γέροντα-πατέρα αποτελεί ένα επικό θέμα που προσδίδει στο έργο λυρική και τραγική σημασία. Εκτός από τους εμβληματικούς γέροντες-πατέρες, τον παρόντα Πρίαμο και τον, «ωσει παρόντα», απόντα Πηλέα συναντούμε και: τον πατέρα του Αινεία (Ρ 323 κ.ε), τον πατέρα του Πάνδαρου (Ε 197 κ.ε), τον Δάρη, πατέρα του Φηγέα και του Ιδαίου (Ε 10-24), τον Νηλέα, πατέρα του Νέστορα (Λ 696), τον ίδιο τον Νέστορα (Ψ 615 κ.ε), τον Ευρυδάμαντα, πατέρα του Άβαντα και του Πολύιδου (Ε 148), τον Φαίνοπα, πατέρα του Ξάνθου και του Θόωνα (Ε 152 κ.ε). Ακόμη και ο Πολύκτορας, ο υποθετικός πατέρας του μεταμφιεσμένου Ερμή, είναι «γέρων» (Ω 397).²⁹

Η τυπική δικαιολόγηση της απουσίας του Πηλέα έρχεται δια στόματος Θέτιδας (ὁ μὲν δὴ γήραϊ λυγρῶ | κεῖται ἐνὶ μεγάροις ἀρημένος, Σ 434-5), όπου αναφέρεται στο πόσο καταβεβλημένος βρίσκεται στη Φθία, λόγω γηρατειών.

Πράγματι, ο Πηλέας είναι μια σεβάσμιμα αρχετυπική μορφή πατέρα που έχει στείλει τον γιο του στην Τροία. Προσδιορίζεται μέσα στο έπος με την τυπική φράση «γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς» που συνήθως προτίθεται και χρησιμοποιείται για ήρωες που ανήκουν στην προηγούμενη γενιά, οι οποίοι έχουν αποδείξει την αξία τους, πριν από τη δράση της *Ιλιάδας*.³⁰ Μεταξύ άλλων ανδραγαθιών, ο Πηλέας ήταν ανάμεσα στους ήρωες που είχαν εκστρατεύσει με τον Ηρακλή εναντίον της Τροίας, εκπορθώντας την. Το γήρας του όμως τώρα τον έχει παροπλίσει και του στερεί την παρουσία του στην Τροία, έστω κι ως απλού γέροντα συμβούλου.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες το πέρασμα στην ηλικία των γηρατειών δεν είναι τόσο αποδέσμευση από τον ενεργό και παραγωγικό τους ρόλο μέσα στην κοινότητα, όσο μια διαδικασία σταδιακής μετάβασης σε ένα νέο κι αξιόλογο κοινωνικό ρόλο. Στην πραγματικότητα η προχωρημένη ηλικία εξασφαλίζει στους άνδρες αυξημένο κύρος και πολιτική επιρροή. Η μετάβαση στο γήρας σηματοδοτεί την αντίστοιχη

²⁹ Τρυπάνης, 1975, 37.

³⁰ Janko, 2003, 238.

μετακίνηση από την ευεργετική κι ανταγωνιστική δράση στην παραχώρηση προτεραιότητας της κοινότητας έναντι του ατομικού οφέλους. Μιλάμε, δηλαδή, για την εκχώρηση της «ενεργητικής» κυριαρχίας στους νεότερους και την ανάληψη μιας «παθητικής κυριαρχίας» μέσω ρόλων όπως του «σοφού συμβούλου», του «διαιτητή» και του διαχειριστή της παράδοσης.³¹

Σε μια κουλτούρα όπου η σωματική δύναμη και η ομορφιά είναι τόσο σημαντικές, το γήρας μπορεί πράγματι να είναι απεχθές – *στυγερόν, λυγρόν, ὀλοόν* - αλλά υπάρχουν ορισμένα αντισταθμιστικά πλεονεκτήματα. Ο νεαρός έχει παρορμητική, επιπόλαιη σκέψη και μικρή ευστροφία (Ψ 590), ενώ ο γέροντας γνωρίζει περισσότερα (Ν 355, Φ 440). Μεταξύ των Ελλήνων συμβούλων στην *Ιλιάδα* ο Νέστορας έχει μια ιδιαίτερη θέση ως ο μεγαλύτερος.³² Η παροχή σωστών συμβουλών, βέβαια, δεν εγγυάται την ακρόαση του ομιλητή σε μια ομηρική συνέλευση. Είναι αναγκαίο να είσαι ή να υπήρξες ικανός πολεμιστής, γι' αυτό κι ο Νέστορας κερδίζει την προσοχή και τον σεβασμό κάνοντας αναφορά, παράλληλα με τις συμβουλές του, στις νεανικές πολεμικές ανδραγαθίες του.³³ Ωστόσο, παρατηρείται η παραδοξότητα πως, ενώ ο Νέστορας αναλαμβάνει τον ρόλο της «παθητικής κυριαρχίας», είτε προσπαθώντας να αποσοβήσει τη ρήξη Αγαμέμνονα-Αχιλλέα (Α 247-252), είτε να συμβουλευσει για την εξομάλυνση των σχέσεων, μολονότι επαινείται για την πειστικότητα και τη σοφία των λόγων του (Β 370-74), δεν καταφέρνει να επιτύχει τον στόχο του. Τελικά η πρακτική τους επιρροή στην κοινότητα, αλλά και η αποτελεσματικότητά τους είναι ανύπαρκτη.³⁴

Ωστόσο, η φυσική σωματική αδυναμία που επέβαλε την απουσία του Πηλέα από την Τροία δίνει την ευκαιρία στον Όμηρο να την αξιοποιήσει ποιητικά, προκειμένου να προσδώσει στο έργο του τη δομή και την εξέλιξη που αυτή η απουσία του επιτρέπει.

Καταρχάς, ο Αχιλλέας στάλθηκε στην Τροία ως ένας «νήπιος» ήρωας,³⁵ που έχρηζε καθοδηγήσεως σ' αυτήν την πορεία ηρωικής αλλά και κοινωνικής «ενηλικίωσης», την οποία παρακολουθούμε να πραγματοποιεί στην εξέλιξη του ιλιαδικού έπους. Γι' αυτό ακριβώς ο Όμηρος σε κομβικά σημεία αυτής της εξέλιξης

---

³¹ Hanigan, 2016, 14

³² Schofield, 1986, 26.

³³ Adkins, 1982, 298.

³⁴ Hanigan, 2016, 15.

³⁵ “ἤματι τῶ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Αἰγαμέμνονι πέμπει | νήπιον οὐ πῶ εἰδόθ' ὁμοῖου πολέμοιο | οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι”, Ι 439-441.

«τοποθέτησε» υποκατάστατους πατέρες δίπλα του. Σε μια ενδεχόμενη παρουσία του Πηλέα στο έπος πόσο διακριτά θα ήταν τα όρια ανάμεσα στην καθοδήγηση και στην χειραγώγηση; Το κύριο θέμα του έπους είναι η *μηῆνις* του Αχιλλέα, οι συνέπειές της και η εξέλιξή της. Αν ο Πηλέας ήταν παρών, πώς θα αντιδρούσε στον θυμό και στην απομάκρυνση του Αχιλλέα από τον πόλεμο; Από στόματος Νέστορα³⁶ «ακούμε» τον γέροντα γονιό - ήρωα να στενάζει και να εύχεται τον θάνατό του για τις εξελίξεις που πυροδότησε αυτός ο θυμός. Νιώθει ντροπή για την ανανδρία των Αχαιών - τι μπορεί να πει για τον γιο του; (Σ στο *Ιλ.* Η 131). Στα λόγια του Οδυσσέα, που απηχούν τις συμβουλές του γέροντα Πηλέα προς τον γιο του, όταν τον ξεπροβόδιζε για την Τροία, να λειτουργεί διαλλακτικά και έτσι να κερδίσει τιμή από τους Αργείους (*σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμόν | ἴσχειν ἐν στήθεσσι φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων*, I 255-6) - καθώς γνώριζε την οργίλη, φιλότιμη και φιλόνεικη φύση του (Σ στους *Ιλ.* I 254-258), όπως και στη σκηνή που περιέγραψε ο Νέστορας, αντιλαμβανόμαστε όλη τη δραματική ένταση που θα βίωνε ο πατέρας του Αχιλλέα, αν γνώριζε τα γεγονότα της σύγκρουσης του ήρωα με τον Αγαμέμνονα και την αποχώρησή του από τη μάχη. Πόσο μάλλον, αν τα ζούσε εκ του σύνεγγυς. Η ρήξη Πηλέα και Αχιλλέα, σε μια τέτοια περίπτωση, ίσως ήταν αναπόφευκτη και σίγουρα θα ήταν αποτρεπτική για τη συνειδητή πορεία του ήρωα να συναντήσει την πατρική φιγούρα και να ταυτιστεί μαζί της, όπως γίνεται στην *Ιλιάδα* που έχουμε.

Επιλογή του Ομήρου είναι, προφανώς, τη θέση της αρχετυπικής φιγούρας του τραγικού πατέρα που χάνει τον γιο του και αναγκάζεται ως ικέτης να φιλήσει τα χέρια του δολοφόνου του και να του προσφέρει λύτρα για να ανακτήσει το κακοποιημένο σώμα του να την καταλάβει (και δικαίως, αφού ο Έκτορας είναι ο θνήσκων ήρωας του έπους) ο Πρίαμος. Το έπος κορυφώνεται με αυτό το τραγικό πατρικό πρόσωπο που μην μπορώντας, εκ των πραγμάτων, να βρίσκεται μακριά βιώνει τη σκληρότητα της απώλειας του παιδιού του και θρηνεί αντανακλώντας τον θρήνο που θα κάνει ο Πηλέας, όταν πληροφορηθεί στη Φθία, όπου βρίσκεται, τον θάνατο του Αχιλλέα. Την ίδια στιγμή δίνει ένα ιδιαίτερα τραγικό βάθος στον πόνο του Αχιλλέα, που γνωρίζει πως έχει δρομολογηθεί κι ο δικός του σύντομος θάνατος και θρηνεί με τη σειρά του τον αδύναμο γέροντα πατέρα του, που βρίσκεται μακριά του κι αυτός δεν μπορεί να

---

³⁶ «ἢ κε μέγ' οἰμώξειε γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς | ἐσθλὸς Μυρμιδόνων βουληφόρος ἠδ' ἀγορητής, |... τοὺς νῦν εἰ πτώσσοντας ὑφ' Ἐκτορι πάντας ἀκούσαι, | πολλὰ κεν ἀθανάτοισι φίλας ἀνὰ χεῖρας ἀείραι | θυμόν ἀπὸ μελέων δύναι δόμον Αἴδος εἶσω», Η 125-132.

του προσφέρει την προστασία και τη φροντίδα που του οφείλει (*αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς κλαῖεν ἔδν πατέρ', Ω 511*).

Ο Πηλέας βρίσκεται μακριά από την Τροία, αγκιστρωμένος στη Φθία, που εξελικτικά μέσα στο έπος γίνεται η «αντι - Τροία»,³⁷ γίνεται το «εκεί» του Αχιλλέα, το ιλιαδικό συνώνυμο του παρελθόντος και του ατελεύτητα ανεσταλμένου μέλλοντος. Οι αναφορές σε αυτή (δεκατέσσερεις φορές συνολικά στο έπος - οι επτά από τον Αχιλλέα) ανακατασκευάζουν το παρελθόν ενώ υπογραμμίζουν την κατάρρευση των προσδοκιών για το μέλλον.³⁸

Η απουσία, άλλωστε, του γέροντα ήρωα Πηλέα που θα διαφωνούσε με την αντιρωϊκή επιλογή της *μήνιδος* και της απομάκρυνσης του Αχιλλέα από τον πόλεμο, προς όφελος των Τρώων, δίνει στον ποιητή τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τη μορφή της Θέτιδας, προκειμένου να παίξει τον κομβικό ρόλο που επέλεξε να διαδραματίσει αυτή στην πλοκή της *Ιλιάδας*.

Η αθάνατη Θέτιδα που εξαναγκάστηκε σ' έναν γάμο με έναν – υπέργηρο τώρα - θνητό (Σ 429-441), που της έδωσε έναν θνητό γιο (*δυσαριστόκεια*, Σ 54), καταδικασμένο όχι απλώς να πεθάνει, αλλά να πεθάνει πολύ νέος (*ὠκυμωρώτατος*, Α 505), αν και είναι μια ελάσσων θεότητα εξυπηρετεί μια σημαντικότερη λειτουργία στην πλοκή του ιλιαδικού έπους: το ποίημα της αναθέτει τον κομβικό ρόλο να πείσει τον Δία να θέσει σε κίνηση τα γεγονότα της *Ιλιάδας*, για να ανατρέψει την αναπόφευκτη πορεία της πτώσης της Τροίας.³⁹ Η Θέτιδα χρησιμοποιείται από την *Ιλιάδα* ως το ποιητικό όχημα που θα προσαρμόσει στις ανάγκες της *Ιλιάδας* τις μυθολογικές παραδόσεις.⁴⁰

Σύμφωνα με τη Slatkin (1979, 21), η Θέτιδα στη μυθολογία είναι μια κοσμογονική δύναμη ικανή να ρυθμίζει την τάξη του κόσμου και να διατηρεί τη σταθερότητά του. Το λεξιλόγιο που σχετίζεται με την Θέτιδα στην *Ιλιάδα* παραπέμπει στην παραδοσιακή της δύναμη: «διώχνει την καταστροφή» (*λοιγόν ἀμύναι*), κάτι που λέγεται και για τον Δία, τον Απόλλωνα και τον Αχιλλέα. Ο αναγκαστικός γάμος της Θέτιδας και η τραγική θνητή φύση του Αχιλλέα είναι το τίμημα που καταβάλλεται για τη διατήρηση της ηγεμονίας του Δία και της τάξης του κόσμου.⁴¹

---

³⁷ Tsagalis, 2012, 190.

³⁸ Tsagalis, 2012, 185.

³⁹ Slatkin, 1986, 1.

⁴⁰ Tsagalis, 2007, xxii.

⁴¹ Schein, 1984, 155 υποσ.9.

Στη ραψωδία Α (396-406) η ικεσία της Θέτιδας προς τον Δία στηρίζεται στο μυθικό υπόβαθρό της και στη σχέση της με τον Δία έτσι όπως μας είναι γνωστή από την ησιοδική *Θεογονία*. Η ικεσία αυτή μοιάζει οξύμωρη, αφού η Θέτιδα διαθέτει μια τόσο ιδιαίτερη δύναμη, ώστε να διασώσει την κυριαρχία του Δία επιτυγχάνοντας τη δυναμική συνέχιση του μύθου διαδοχής και θεϊκής γενεαλογίας, αλλά δεν είναι ικανή να δώσει στον γιο της Αχιλλέα τη νίκη στον πόλεμο.⁴²

Με την ικεσία της η Θέτιδα στην ουσία ζητά να γίνει ο Αχιλλέας ο ήρωας της *Ιλιάδας*. Αφού δεν θα γίνει ο καλύτερος των θεών, θα γίνει ο καλύτερος των ηρώων μέσω της θέλησης του Δία. Στη φράση: «τίμησόν μοι υἱόν, Α 505» μοιάζει το μοι να μην ακούγεται καν κι έτσι να καλείται ο Δίας ως δυνητικός πατέρας να αποκαταστήσει τη χαμένη τιμή του δυνητικού γιού του.⁴³

Στη θεογονική παράδοση η μορφή της μητέρας (Γαία) ή της συζύγου (Ρέα) ήταν υπεύθυνη για την ανατροπή του Ουρανού και του Κρόνου αντίστοιχα. Αντίθετα, στην *Ιλιάδα* η μορφή της μητέρας και δυνητικής συζύγου ζητά ουσιαστικά τον θάνατο του γιού της, αντί να υποκινεί την ανατροπή του υποψηφίου συζύγου.⁴⁴ Και αυτό, γιατί σε αντίθεση με την επική παράδοση η *Ιλιάδα* μιλά για ανθρώπινη ύπαρξη και ηρωική προσπάθεια. Η ανθρώπινη θνησιμότητα είναι αναντίρρητο γεγονός.⁴⁵ Η πορεία του Αχιλλέα προς την αυτοσυνειδησία και τελικά στην επιλογή της θνητής μοίρας του, που όμως θα του εξασφαλίσει ποιητική αθανασία, είναι η μετασχηματιστική ποιητική επιλογή του Ομήρου απέναντι στη μυθική και επική παράδοση.

Εκτός, όμως, από τον ρόλο της στην έναρξη της *Ιλιάδας*, η Θέτιδα λειτουργεί ως όχημα εξέλιξης και σε άλλα σημαντικά και καθοριστικά σημεία του έπους. Ο Όμηρος επιφορτίζει τη Θέτιδα με τον ρόλο του προσώπου που θα διαμεσολαβήσει στον Ήφαιστο (ο οποίος επίσης της οφείλει τη σωτηρία του, Σ 394-409), προκειμένου να επανεξοπλιστεί ο Αχιλλέας, για να ξαναμπει στη μάχη και να εκδικηθεί τον θάνατο του Πατρόκλου. Είναι πιθανό ο ποιητής να μετέθεσε το μοτίβο στο συγκεκριμένο σημείο, μεταφέροντάς το από την παλαιότερη θέση στην οποία βρισκόταν, δηλαδή κατά την αναχώρηση του Αχιλλέα για τον τρωικό πόλεμο.⁴⁶

---

⁴² Tsagalis, 2007, 230.

⁴³ Tsagalis, 2007, 234-5.

⁴⁴ Tsagalis, 2007, 236.

⁴⁵ Slatkin, 1986, 20.

⁴⁶ Edwards, 2003, 259.

Αλλά και στη ραψωδία Ω, όπου μεταφέρει στον Αχιλλέα το μήνυμα των θεών για την επιστροφή του νεκρού Έκτορα στον πατέρα του, τον Πρίαμο, κι, επομένως, και τη λήξη του έπους, ο ρόλος της είναι καθοριστικός. Σε καθεμιά δε απ' αυτές της επαφές της με τον γιο της δεν παύει να του υπενθυμίζει και να του υπογραμμίζει τη θνητότητά του κι αναδεικνύεται σε σημαντικό στοιχείο του ρόλου της το να μεταφέρει την ιδέα του επικείμενου θανάτου του Αχιλλέα.

Τέλος, εκτός από τον ρόλο της στην εξέλιξη της επικής αφήγησης, ο ποιητής μέσα από τον δραματικό της θρήνο (Σ 35-72) καταφέρνει να δημιουργήσει μια αντανάκλαση του θανάτου του Αχιλλέα, ο οποίος, μολοντί σε ολόκληρο το έπος θεωρείται δεδομένος και τονίζεται, ακαίρως ευκαίρως, το αναπόδραστό του χαρακτήρα του, δε συντελείται στο ιλιαδικό πλαίσιο. Ο θρήνος της Θέτιδας δεν είναι ένας απλός θρήνος. Πρόκειται για γόο (Σ 51), δηλαδή για μοιρολόγι, η ένταση και το πάθος του οποίου δεν μπορεί να αφορούν τον θάνατο του Πατρόκλου. Η Θέτιδα πήρε το κεφάλι του πεσμένου καταγής Αχιλλέα και του μιλούσε θρηνολογώντας.⁴⁷ Η σκηνή είναι απολύτως υπαινικτική για το γεγονός πως είναι ο Αχιλλέας ο νεκρός που μοιρολογείται. Έχει, εξάλλου, προηγηθεί με έμφαση η υπενθύμιση πως ο Αχιλλέας δε θα επιστρέψει ποτέ στο παλάτι του Πηλέα (Σ 59-60). Είναι σπαρακτικά πιο τραγικό το γεγονός ότι ο ήρωας μοιρολογείται από την μητέρα του όντας ακόμη ζωντανός.

Ο Όμηρος φαίνεται πως είχε στον νου του το μοιρολόγι της Θέτιδας και των Μουσών για τον πραγματικά νεκρό Αχιλλέα, το μοιρολόγι με το οποίο άρχιζε το τελευταίο της Αιθιοπίδας. Ό,τι εκεί απευθυνόταν στον νεκρό ο Όμηρος το έχει μεταφέρει στην *Ιλιάδα*, στον ζωντανό Αχιλλέα. Κάτι σαν ατμόσφαιρα θανάτου πλανιέται στη σκηνή, όπου ο Αχιλλέας επιλέγει την εκδίκηση και την ίδια του την καταστροφή.⁴⁸

Ο Πηλέας, ως θνητός αγνοούσε το δεδομένο του επερχόμενου θανάτου του Αχιλλέα κι είχε υποσχεθεί στον Σπερχειό (Ψ 144-148) πλούσιες θυσίες και την κόμη του Αχιλλέα, αν αυτός γυρίσει ζωντανός από την Τροία. Και τώρα βρίσκεται στη Φθία, αγνοώντας πως το τέλος του Αχιλλέα είναι κοντά κι ούτε έχει (ούτε θα έχει) τη δυνατότητα να τον θρηνήσει. Ούτε καν να τον αποχαιρετήσει, όπως κάνει η Θέτιδα (Ω 141-2). Αυτός είναι ο άλλος πυλώνας της τραγικότητας που επιτυγχάνεται με την απουσία του Πηλέα από την Τροία.

⁴⁷ "τῶ δὲ βαρὺ στενάχοντι παρίστατο πότνια μήτηρ, | ὁξὺ δὲ κωκύσασα κάρη λάβε παιδὸς εἶο, | καὶ ῥ' ὀλοφυρομένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα", Σ 70-72.

⁴⁸ Schadewaldt, 1989, τόμ. Β', 64.

Για όλους αυτούς ή για κάποιους απ' αυτούς του λόγους, είναι πιθανό πως ο Όμηρος επέλεξε να κρατήσει τον Πηλέα μακριά από την Τροία, δίνοντάς του όμως τη δυνατότητα να λειτουργήσει έμμεσα και καθοριστικά στο έπος, ωσει παρών μέσω των υποκατάστατων πατέρων του Αχιλλέα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΘΕΤΙΔΑ

Η σύζευξη θνητών ανδρών με αθάνατες θεές είναι ένα τυπικό θέμα στη μυθολογική παράδοση. Η Αφροδίτη συνδέεται με διάφορους θνητούς, αλλά κυρίως με τον Αγκίστη κι η ένωση αυτή δίνει τον Αινεία (Υ 105). Η Ηώς γεννά με τον Τιθωνό τον Μέμνονα και η Θέτιδα, στο πρότυπο της Ηούς, με τον Πηλέα γεννά τον Αχιλλέα. Η ποιητική δημιουργία, κι εν προκειμένω η επική, αγαπά να αξιοποιεί το θέμα αυτό δημιουργώντας έργα, όπου κεντρικό ρόλο διαδραματίζουν οι καρποί αυτών των συζεύξεων.

Η αξιοποίηση της δυαδικότητας «θνητότητα πατέρα - αθανασία μητέρας» συμβάλλει στο να δημιουργηθεί αφηγηματική ένταση μέσα από το μοτίβο της επιθυμίας, αλλά ταυτόχρονα και αδυναμίας της θεάς να παρέχει προστασία στο θνητό παιδί της.

Το να παραβλέπεις ή το να αγνοείς το χάσμα πού χωρίζει τους ανθρώπους από τους θεούς αντιπροσωπεύει ένα είδος μεταφυσικής βίας που φέρνει καταστροφή. Έτσι, στη ραψωδία Σ, ο Αχιλλέας, μετά τον θάνατο του Πατρόκλου («του ίδιου του εαυτού μου»), θρηνεί το θνητό του πεπρωμένο και εύχεται η αθάνατη μητέρα του να είχε μείνει στη συντροφιά των ομοίων της και ο πατέρας του να είχε πάρει μία θνητή νύφη αντί για αυτή (Σ 86-7). Πίσω από την ευχή του να μην είχε ποτέ γεννηθεί υπάρχει η ευχή τέτοιο κράμα ανάμεσα σε θείο και ανθρώπινο στοιχείο να μην είχε γίνει και έτσι να μην είχε φέρει στον κόσμο έναν ημίθεο πού ήταν μοιραίο του να συναντήσει πικρό θάνατο. Αυτό το κράμα δύο αντίθετων και ασυμβίβαστων όντων είναι η αιτία όλης της οδύνης. Κάτι τέτοιο υποδηλώνεται σαφώς και στα λόγια του Δία στα αθάνατα άλογα: «Κακόμοιρα, γιατί σας δώσαμε στο βασιλιά Πηλέα, που είναι θνητός, ενώ εσείς τα δυο είστε αγέραστα και αθάνατα; Για να τραβάτε πίκρες ανάμεσα στους δυστυχισμένους ανθρώπους;» (Ρ 443-445).⁴⁹

Σύμφωνα με τον Hegel, όταν το Απόλυτο μπαίνει στη σφαίρα της χρονικότητας, ακολουθούν τραγικοί αυτο-διχασμοί και ισχυρές συγκρούσεις. Η προσπάθεια συμβίωσης του θνητού και του θείου αντιπροσωπεύει, για τον George Steiner (*Αντιγόνες*, 1984), μία βίαιη, επιθετική πράξη και δεν οδηγεί παρά σε μία πιο διαυγή

---

⁴⁹ Αρβανιτάκης, 2008, 210.

εικόνα της αβύσσου που χωρίζει τα δύο. Φαίνεται όμως ότι οι άνθρωποι είναι ανίκανοι να αντισταθούν στην αναζήτηση αυτής της ενόρασης της υπαρξιακής τους κατάτμησης, αδιαφορώντας για το τραγικό κόστος.⁵⁰

Είδαμε πως η πρωτοβουλία για τον γάμο του Πηλέα με τη Θέτιδα στην *Ιλιάδα* αποδίδεται, κατά δήλωσή της, στην Ήρα, στη ραψωδία Ω 59-61 όπου η θεά λέει πως η ίδια ανέθρεψε τη Θέτιδα και φρόντισε να της δώσει ως άντρα της τον Πηλέα. Τα εξηγητικά σχόλια (Σ στους *Ιλ.* Ω 60-1 και Ω 62^{α1}) αναφέρουν πως ο γάμος έγινε στο άντρο του Χείρωνα, με την παρουσία όλων των θεών, ενώ ο Πηλέας δεν ήταν ένας απλός θνητός, παρά ένας ισόθεος άντρας.

Τα *Cypria* (απ. 2 *PEG*) αφηγούνται πως η Θέτιδα αρνήθηκε να παντρευτεί τον Δία κάνοντας χάρη στην Ήρα. Η ιστορία της ανατροφής της Θέτιδας από την Ήρα εξιστορείται στον Απολλώνιο Ρόδιο (4.790-8) και στον Απολλόδωρο (3.13.5).⁵¹

Παρόλα αυτά, στο μυθολογικό υπόβαθρο της Θέτιδας υπάρχει η παράδοση πως ο γάμος της με τον θνητό Πηλέα, ήταν απόφαση του Δία, προκειμένου ν' «απενεργοποιήσει» την απειλή που ελλόχευε στο να νυμφευτεί ο ίδιος τη θεότητα, καθώς όπως τον πληροφορούσε η Θέμιδα ο καρπός του γάμου αυτού θα ήταν ισχυρότερος απ' αυτόν και θα του αφαιρούσε την εξουσία. Η *Ιλιάδα* αποσιωπά αυτήν την παράδοση, μολονότι την γνωρίζει καθώς σε διάφορα σημεία αφήνει υπαινιγμούς άλλοτε ξεκάθαρους, άλλοτε έμμεσους για ακούσια ένωση της Θέτιδας με τον Πηλέα.⁵²

Η Θέτιδα, όπως ειπώθηκε ήδη, μέσα στην παράδοση λειτουργεί ως η κοσμική δύναμη που εξασφαλίζει τη σταθερότητα της κοσμικής τάξης. Ο ρόλος της είναι καθοριστικός στον μύθο της διαδοχής και της θεϊκής γενεαλογίας. Έχει τη δύναμη να σώζει θεούς, αλλά την ίδια στιγμή να τους δεσμεύει. Γενικότερα ο Όμηρος στην *Ιλιάδα* χρησιμοποίησε τους θεούς και τις ενέργειές τους, για να δημιουργήσει ανατροπές στην πλοκή του πολέμου. Ειδικότερα, όπως διαβάζουμε στα αρχαία σχόλια (Σ στους *Ιλ.* Σ 395-8) η χρηστοήθεια της Θέτιδας λειτουργεί προς την οικονομία του έπους: εξαργυρώνει την αμοιβή για τις ευεργεσίες που είχε προσφέρει στους αθάνατους προς εξυπηρέτηση του γιου της, Αχιλλέα και αυτό κινεί τα αφηγηματικά νήματα.

---

⁵⁰ Αρβανιτάκης, 2008, 211.

⁵¹ Richardson, 2005, 450

⁵² “ὅσσ’ ἐμοὶ ἐκ πασέων Κρονίδης Ζεὺς ἄλγε’ ἔδωκεν; | ἐκ μὲν μ’ ἀλλάων ἀλιάων ἀνδρὶ δάμασεν | Αἰακίδῃ Πηληϊ, καὶ ἔτλην ἀνέρος ἐνὴν | πολλὰ μάλ’ οὐκ ἐθέλουσα”, Σ 431-434.

Στους στ. Α 394-406 δια στόματος Αχιλλέα το ομηρικό έπος αντανακλά τη *Θεογονία* του Ησιόδου σύμφωνα με την οποία η Θέτιδα συνέβαλε καθοριστικά στη διατήρηση της εξουσίας του Δία, όταν στη διάρκεια της Τιτανομαχίας φώναξε ή, κατ' άλλους, διευκόλυνε τον Εκατόγχειρα Βριάρεω (ή Αιγαίωνα) να ελευθερώσει τον πατέρα θεό από τα δεσμά της Ήρας, του Ποσειδώνα και της Αθηνάς. Στους στ. Σ 394-405 πληροφορούμαστε τη διάσωση του Ηφαίστου από τη Θέτιδα και στους στ. Ζ 135-137 τη διάσωση του Διονύσου. Ο Δίας της ικανοποιεί το αίτημα να δώσει προβάδισμα των Τρώων στον πόλεμο, ο Ήφαιστος φτιάχνει μια νέα πανοπλία για τον Αχιλλέα και ο Διόνυσος δωρίζει τον αμφορέα που θα «φιλοξενήσει» τη σορό του Αχιλλέα.

Το θέμα, βέβαια, είναι πως όλα αυτά τα αιτήματα που ικανοποιούνται από τους ευεργετημένους θεούς προς τη Θέτιδα οδηγούν την ιστορία βήμα - βήμα στον θάνατο του μοναχογιού της. Αυτό όμως είναι και το διακύβευμα της *Ιλιάδας* : η θνητότητα είναι δεδομένη κι αναπότρεπτη - το ζητούμενο, λοιπόν είναι να συνοδευτεί με τιμή ηρωική.

Το μοτίβο της ένωσης θνητών με θεές στην παράδοση προέβλεπε οι θεές να εξασφαλίζουν την αθανασία για τους εραστές ή για τους γιους τους. Αυτό το μοτίβο βρίσκει εφαρμογή, για παράδειγμα, στον μύθο της Ηούς, η οποία εξασφαλίζει την αθανασία είτε για τον σύζυγό της, τον Τιθωνό, είτε για τον γιο της, τον Μέμνονα, ανάλογα με την εκδοχή του μύθου. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται στην *Ιλιάδα*, καθώς ο Όμηρος αξιοποιεί μεν παραδοσιακές ιστορίες, μετασχηματίζοντάς τες όμως, ώστε να ταιριάζουν στο ύφος της δικής του ποιητικής δημιουργίας. Έτσι, μπορεί να παρουσιάζει μια θεά ή έναν θεό να διασώζουν από το πεδίο της μάχης κάποιον ευνοούμενό τους πολεμιστή, όμως μακροπρόθεσμα οι ήρωές του δεν αποφεύγουν τον θάνατο μέσα σε ηρωικό πλαίσιο, γιατί αυτός τους εξασφαλίζει την αθανασία μέσω της ηρωικής ποίησης. Αυτό, βέβαια, ισχύει στο πολλαπλάσιο για τον κεντρικό του ήρωα: τον Αχιλλέα.⁵³

Η Θέτιδα, γνωρίζοντας ότι ο Αχιλλέας είναι ολιγόζωος (*ώκύμορος δή μοι τέκος ἔσσειαι*, Σ 95) του παρουσιάζει ξεκάθαρα τις επιλογές που έχει (Ι 410-416): είτε θα πάει στην Τροία και θα πεθάνει κερδίζοντας αθάνατη φήμη είτε επιστρέφοντας στη Φθία θα ζήσει πολλά χρόνια, αλλά θα χάσει την καλή του φήμη. Η επιλογή του ήρωα είναι μονόδρομη στην πραγματικότητα.

---

⁵³ Schein, 1984, 126-127.

Με πλήρη επίγνωση του θανάτου που περιμένει τον γιο της λοιπόν, η Θέτιδα παρουσιάζεται να τον ξεπροβοδίζει προς την Τροία από το παλάτι του Πηλέα (Π 220-227) κι όταν ο Αχιλλέας «μανιάζει» με τον Αγαμέμνονα είναι αυτή που «σιγοντάρει» την μήνιδα: «μείνε στα πλοία» τον συμβουλεύει (Α 421-2), του υπενθυμίζει διαρκώς το αναπόδραστο του επικείμενου θανάτου του, αλλά ανταποκρίνεται σε κάθε κλήση του κι αίτημά του μεσολαβώντας προς τους θεούς προκειμένου να ανταλλάξει τη θνητή του μοίρα με το αντιστάθμισμα της ηρωικής αθανασίας του.

Κι ενώ η ποιητική επιλογή είναι, όπως ειπώθηκε, να αναχθεί η Θέτιδα στον κυρίαρχο μοχλό αφηγηματικής κίνησης του έπους είναι αρκετά τα ερωτήματα που εγείρονται για τη σχέση της με τον Πηλέα. Ποια συναισθήματα τρέφει γι' αυτόν; Κατοικεί μαζί του ή τον έχει εγκαταλείψει και μένει στον βυθό της θάλασσας, στο υγρό βασίλειο του πατέρα της Νηρέα; Είχε ή όχι την ευθύνη της ανατροφής του Αχιλλέα;

Είναι σαφές πως το ιλιαδικό έπος προκρίνει την μητρική αγάπη της αθάνατης μητέρας προς τον θνητό γιο της παρά την ερωτική αγάπη της αθάνατης συζύγου προς τον θνητό σύζυγό της, όπως συμβαίνει στον μύθο της Ηούς και του Τιθωνού. Για την Θέτιδα ο Αχιλλέας είναι το «τέκνον» (Α 362) χωρίς κανέναν άλλο προσδιορισμό, ο μοναδικός της γιος, που θα τον στερηθεί γρήγορα.

Ο Πηλέας είναι μέσα στο έπος ο θνητός που οι θεοί τον ευλόγησαν και τον «καταράστηκαν» εξίσου πολύ. Στη σκηνή της κορύφωσης του έπους, όπου συναντιούνται ο Αχιλλέας με τον Πρίαμο, ο ήρωας αναφέρεται στον μύθο των δύο πιθαριών, σύμφωνα με τον οποίο οι θεοί δίνουν στους θνητούς συμφορές μαζί με τις χαρές τους. Λέει λοιπόν πως ο πατέρας του είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός ανθρώπου που υποφέρει από μοναξιά στα βαθιά γηρατειά του, ενώ πρόκειται να στερηθεί για πάντα τον μοναδικό του γιο παρόλο που ευλογήθηκε από τους θεούς να έχει πλούτη, εξουσία, αλλά και μια θεά για σύζυγο.⁵⁴

Ανάμεσα στα δώρα των θεών ο Αχιλλέας συμπεριλαμβάνει και τη Θέτιδα, αλλά ούτε αυτός ούτε η Θέτιδα βάζουν θετικό πρόσημο σε αυτό το γεγονός. Η ίδια η Θέτιδα νωρίτερα είχε παραπονεθεί στον Ήφαιστο για τον γάμο της με τον Πηλέα (Σ 429-441). Τα παράπονά της είναι πολύ συγκεκριμένα: καταρχάς ο Δίας την «έβαλε

---

⁵⁴ «ὥς μὲν καὶ Πηληϊ θεοὶ δόσαν ἀγλαὰ δῶρα | ἐκ γενετῆς: πάντας γὰρ ἐπ' ἀνθρώπους ἐκέκαστο | ὄλβω τε πλούτῳ τε, ἄνασσε δὲ Μυρμιδόνεσσι, | καὶ οἱ θνητῶ ἔοντι θεῶν ποίησαν ἄκοιτιν. | ἀλλ' ἐπὶ καὶ τῷ θῆκε θεὸς κακόν, ὅττι οἱ οὐ τι | παίδων ἐν μεγάροισι γονὴ γένετο κρειόντων, | ἀλλ' ἓνα παῖδα τέκεν παναώριον: οὐδέ νυ τόν γε | γηράσκοντα κομίζω, ἐπεὶ μάλα τηλόθι πάτρης | ἤμαι ἐνὶ Τροίῃ, σέ τε κήδων ἠδὲ σὰ τέκνα.» , Ω 534-542.

κάτω από τη δύναμη» του Πηλέα, την υπέταξε σε αυτόν (*ἀνδρὶ δάμασσεν | Αἰακίδῃ Πηλῆϊ, καὶ ἔτλην ἀνέρος εὐνήν | πολλὰ μάλ' οὐκ ἐθέλουσα*, Σ 432-4). Το ρ. «δάμασσεν» υποδηλώνει βιαιότητα, αν και είναι δικαιολογημένο για τα συμφραζόμενά του, καθώς δάμαρ είναι η σύζυγος. Στα σχόλια (Σ στους *Ιλ.* Σ 432b & 434a) διαβάζουμε πως το «πολλὰ» ίσως απηχεί την προσπάθεια της Θέτιδας, μέσω μεταμορφώσεων, να αποφύγει την ένωση με τον Πηλέα, ωστόσο ο Όμηρος δε δηλώνει ευθέως κάτι τέτοιο. Εκείνο που λέγεται ρητά είναι πως η θεά δεν επιθυμούσε αυτόν τον γάμο: «οὐκ ἐθέλουσα». Τα παράπονα της θεάς συνεχίζονται με την αναφορά της στην τωρινή κατάσταση του συζύγου της: «ὃ μὲν δὴ γήραι' λυγρῶ | κεῖται ἐνὶ μεγάροις ἀρημένος» (Σ 434-5). Εμφατικά τονίζεται η αντίθεση ανάμεσα στην αθάνατη θεά και στον απολύτως καταβεβλημένο από τα γηρατειά Πηλέα. Τέλος, αυτός ο ανεπιθύμητος γάμος με τον γερασμένο Πηλέα την καταδίκασε να είναι «δυσσαριστόκεια» (Σ 54), να γεννήσει έναν έξοχο, μεταξύ των ηρώων, γιο, αλλά «ἄκύμορον». [Το επίθετο *ἄκύμορος* χρησιμοποιείται στην *Ιλιάδα* μόνο για τον Αχιλλέα, και μάλιστα μόνο, όταν η Θέτιδα απευθύνεται σε αυτόν τον ίδιο (A 417) και στον Ήφαιστο (Σ 458)].⁵⁵

Ο Αχιλλέας συμμερίζεται τη δυστυχία της Θέτιδας να έχει θνητό άντρα, χωρίς να μέμφεται τον Πηλέα, αλλά μόνο και μόνο επειδή αυτό σημαίνει πως θα θρηνεί εις το διηνεκές τον θάνατο του θνητού παιδιού που έφερε αυτή η ένωση (Σ 84-90), ενώ ο Πηλέας με τον θάνατό του θα πάψει να πονά. Η Θέτιδα έχοντας τους επικείμενους θανάτους του συζύγου και του γιου της να την σκιάζουν κατ' ουσίαν βιώνει συναισθήματα και καταστάσεις που ταιριάζουν σε θνητούς. Αντίθετα με τους Ολύμπιους που είναι χωρίς έγνοιες (*αὐτοὶ δέ τ' ἀκηδέες εἰσί, Ω 526*), η Θέτιδα έχει εγκλωβιστεί σε βάσανα θνητών.⁵⁶ Επομένως, η ευθύγραμμη παράθεση των αθανάτων δώρων που πρόσφεραν στον γάμο του στον Πηλέα οι θεοί με την γυναίκα που έβαλαν στην κλίνη του, επιφορτίζει και τη Θέτιδα με τη λειτουργία που έχουν και τα αθάνατα δώρα, δηλαδή να υπογραμμιστεί το αναπόδραστο της θνητότητας όσο κι αν υπάρχει επαφή με το θείο.

Σχετικά με τον τόπο διαμονής της Θέτιδας, σε ολόκληρο το έπος κάθε φορά που ο αφηγητής αναφέρεται στον ερχομό ή στην απομάκρυνσή της τα συσχετίζει με τη θάλασσα:

---

⁵⁵ Edwards, 2003, 282.

⁵⁶ Heath, 1992, 390.

α) στους στ. Α 357-359 αναδύεται από τη θάλασσα ανταποκρινόμενη στην κλήση του Αχιλλέα και λίγο αργότερα (Α 531-2), αφού ολοκληρώσει την επίσκεψη στον Όλυμπο, καταδύεται στο πέλαγος.

β) στους στ. Σ 35-38 βρίσκεται στην θάλασσα μαζί με τις αδελφές της απ' όπου και ακούει τον Αχιλλέα να θρηνεί για τον Πάτροκλο και τέλος

γ) Στους στ. Ω 80-84 η Ίριδα, απεσταλμένη από τον Δία να μεταφέρει μήνυμα στην Θέτιδα, την βρίσκει και πάλι στη σπηλιά του Νηρέα στη θάλασσα.

Σε άλλα σημεία όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά, όπως: α) στον στ. Α 396 ο Αχιλλέας ανακαλεί στη μνήμη του τις διηγήσεις της Θέτιδας σχετικά με την Τιτανομαχία κι ο τόπος όπου έγινε αυτό ήταν το παλάτι της Φθίας. β) στους στ. Π 220-227 ο Αχιλλέας ανοίγει το κιβώτιο το οποίο η Θέτιδα του είχε προσφέρει, όταν τον αποχαιρετούσε, για το ταξίδι του προς την Τροία, στο παλάτι του πατέρα του στη Φθία και στους στ. Π 570-574 παρουσιάζεται η Θέτιδα μαζί με τον Πηλέα, στο παλάτι της Φθίας να δέχονται την ικεσία του Επειγέα (προβάλλεται η χρηστοθήεια Θέτιδας, κατ' αναλογία προς την χρηστοθήεια που Πηλέα, και προς θνητούς εκτός από τους αθάνατους) και γ) τέλος, στη ραψωδία Σ πολύ εμφατικά τονίζεται πως η Θέτιδα δεν θα υποδεχτεί ζωντανό τον Αχιλλέα στο παλάτι της Φθίας, αφού αυτός θα πεθάνει στην Τροία (*τὸν δ' οὐχ ὑποδέξομαι αὐτίς | οἴκαδε νοστήσαντα δόμον Πηλήϊον εἴσω*, Σ 59-60, 89-90, 330-332, 440-441).

Ως προς αυτό το τελευταίο, όμως, πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς; Μια υποδοχή στην σπηλιά του Νηρέα στη θάλασσα θα ήταν αδύνατη.⁵⁷ Αναφέρθηκε ήδη πως ο Αρίσταρχος επισήμανε ότι στον Όμηρο η Θέτιδα διαμένει με τον Πηλέα έως και την ενηλικίωση του Αχιλλέα, ενώ αντίθετα σε μεταγενέστερους ποιητές εγκατέλειψε το βρέφος, αντιδρώντας στο γεγονός πως ο Πηλέας την εμπόδισε να κάνει τον Αχιλλέα αθάνατο.⁵⁸ Η παλιά παράδοση θέλει σίγουρα την Θέτιδα να εγκαταλείπει τον Πηλέα, καθώς αυτή η εγκατάλειψη αποτέλεσε αφορμή για τον ρόλο που διαδραμάτισε ο Χείρωνας στην ανατροφή του Αχιλλέα, ο ποιητής δεν μοιάζει να το αγνοεί αυτό. Εφόσον ο Όμηρος γνωρίζει τόσο τον Χείωνα, όσο και τον πρώτο γάμο του Πηλέα (Π 175) τότε γνωρίζει και το «διαζύγιο» από τη Θέτιδα.⁵⁹ Απλώς, το αποσιωπά, αφού έτσι και αλλιώς έχει κάνει την ποιητική επιλογή να παρουσιάσει τον γάμο της Θέτιδας με τον Πηλέα ως επιβράβευση της από την Ήρα κι όχι ως τιμωρία

⁵⁷ Κακριδής, 1984, σ. 95 υποσ.2.

⁵⁸ Janko, 2003, 637-638.

⁵⁹ Janko, 2003, 638.

από τον Δία. Προσπαθεί, άλλωστε, να παρουσιάσει έναν Αχιλλέα πιο ανθρώπινο απ' αυτόν της παραμυθικής αφήγησης, απαλλαγμένο δηλαδή από τα υπερφυσικά στοιχεία (προσπάθεια ατροφίας και Χείρωνα).

Στην *Ιλιάδα* δεν υπάρχει χώρος για τον Χείρωνα. Την θέση του παιδαγωγού του Αχιλλέα κατέχει ο Φοίνικας. Στους στ. Ι 485-494 ο Φοίνικας περιγράφει διεξοδικά τον ρόλο που διαδραμάτισε στην ανατροφή του Αχιλλέα. Δημιουργείται, βέβαια, η απορία που ήταν ο φυσικός πατέρας του Αχιλλέα κατά τη βρεφική ηλικία του ήρωα. Ο Όμηρος δεν δίνει απάντηση.⁶⁰ Ανασκευάζει όμως την παράδοση επί το ανθρωπινότερο και ρεαλιστικότερο, βάζοντας τον Φοίνικα ως παιδαγωγό του Αχιλλέα. Επιπλέον, έτσι καταφέρνει να τονίσει, στο πλαίσιο της Πρεσβείας, την πατρική σχέση του ήρωα με τον Φοίνικα.

Ωστόσο στους στ. Π 203-204, όταν ο Όμηρος θέτει το ερώτημα των Μυρμιδόνων: «Με χολή σ' ανάθρεψε η μητέρα σου, άσπλαχνε;» ίσως κάνει έναν πνευματώδη υπαινιγμό στην παράδοση που ήθελε τον Χείρωνα να τρέφει τον Αχιλλέα με τα σπλάχνα και το μεδούλι άγριων ζώων,⁶¹ ενώ ο Φοίνικας τον τάιζε καθισμένο στα γόνατά του μπουκιά-μπουκιά (Ι 487-489).

Κλείνοντας το κεφάλαιο για την σχέση του Πηλέα με τη Θέτιδα, αξίζει να επισημανθεί ότι μέσα στην τραγικότητα του αιωνίου πένθους που της «εξασφάλιζε» η αθανασία της είναι ακριβώς αυτή η ιδιότητα που της δίνει τη δυνατότητα να είναι κι ο γονιός που θα «έχει το προνόμιο» να δει τον Αχιλλέα λίγο πριν πεθάνει. Στους στ. Ω 141-2 ανταλλάσσουν τα τελευταία «φτερωτά λόγια ανάμεσά τους» ενώ στους στ. Σ 71-72, όπως είδαμε, τον έχει ήδη εν ζωή μοιρολογήσει. Ο Πηλέας, όμως, καθηλωμένος στη Φθία, δεν πρόκειται ούτε νεκρό να ξαναδεί τον Αχιλλέα. Επιπλέον, αξιοπρόσεκτο, από πλευράς ποιητικής σύνθεσης, είναι το (αγαπητό στον Όμηρο) σχήμα του κύκλου: Στη ραψωδία Α η Θέτιδα μεταφέρει το αίτημα του Αχιλλέα, η ικανοποίηση του οποίου θα κινήσει την ιλιαδική δράση, στον Όλυμπο, ενώ στην 24 το έπος κλείνει με την αντίστροφη πορεία της θεάς που μεταφέρει το μήνυμα των Ολυμπίων προς τον Αχιλλέα και το οποίο θα δώσει τη λύση στο έπος.

---

⁶⁰ Hainsworth, 2004, 245.

⁶¹ Janko, 2003, 635.

B. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ

Μέσα από τα ομηρικά έπη αντλούμε πολλές και αρκετά σαφείς πληροφορίες για τα κοινωνικά δεδομένα της εποχής στην οποία αναφέρονται.

Βασικό κύτταρο της κοινωνίας, όπως αυτή διαγράφεται στα ομηρικά κείμενα, είναι ο οίκος. Πιο συγκεκριμένα ο Όμηρος φωτίζει κυρίως τους βασιλικούς και ηρωικούς οίκους. Αυτοί οι κοινωνικοί σχηματισμοί ορίζονται ως κοινωνικά και πολιτικά εξελιγμένοι, έναντι των μυθικών οδυσσειακών ομάδων για παράδειγμα, και η ειδιοποιός διαφορά είναι ακριβώς αυτή η οργάνωσή τους σε οίκους.

Ο ομηρικός οίκος είναι μια συγγενική, οικιστική και οικονομική μονάδα, έχει σύνθετη μορφή και συμπεριλαμβάνει: α) πρόσωπα: την οικογένεια, ελεύθερα μη συγγενικά πρόσωπα (θεράποντες και ικέτες) και τους δούλους και β) περιουσιακά στοιχεία: κατοικίες, γη, ζώα (αλλά και οι δούλοι με τα δεδομένα εκείνης της εποχής εντάσσονται περισσότερο στα στοιχεία περιουσίας του οίκου).⁶²

Στην ομηρική οικογένεια ο σύζυγος και πατέρας είναι και ο επικεφαλής του οίκου, ενώ το εύρος της οικογένειας ποικίλλει, από πυρηνική μέχρι πολυμελής. Συχνά πρόκειται για μια εκτεταμένη οικογένεια τριών γενεών. Συνήθως, όταν οι γιοι παντρεύονται μένουν στον πατρικό οίκο, διατηρώντας έτσι την ακεραιότητα και την εξουσία – ισχύ του και εξασφαλίζοντας τη συνέχειά του. Τα αρσενικά παιδιά είναι εκείνα που εξασφαλίζουν την συνέχιση και την ευημερία του οίκου (Υ 301-304). Επίσης συχνά, ωστόσο, ο «κανόνας» της πατριαρχίας είναι χαλαρός και μπορούν να ενταχθούν στο οίκο της συζύγου και οι γαμπροί, αν κριθεί αναγκαίο. Στην περίπτωση επιφανών οίκων, εντάσσονται και οι πιο μακρινοί συγγενείς και οι συνεργάτες τους (*φίλοι, έταῖροι*). Επίσης, κάθε οίκος που επιθυμούσε να αυξήσει την εξουσία και την επιρροή του έπρεπε να «στρατολογήσει» όσο το δυνατόν περισσότερους συμμάχους, με ισοδύναμες ανταλλαγές δώρων και άλλες αμοιβαίες υποχρεώσεις, που επεκτείνονταν σε πολλές γενιές. Η αρχαία ομηρική κοινότητα, λοιπόν, αποτελούσε ένα δίκτυο «φιλικών σχέσεων», στο οποίο η συγγένεια, σε όλους τους βαθμούς της, είχε κυρίαρχο ρόλο.⁶³

---

⁶² Donlan, 1985, 299.

⁶³ Donlan, 1985, 299 - 301.

Μέσα στο πλέγμα των οικογενειακών δεσμών, που αναπτύσσονται στον ομηρικό οίκο, κυρίαρχη θέση καταλαμβάνει η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον πατέρα και τον γιο / τους γιους, που αποτελούν το μέλλον του οίκου.

Στην *Ιλιάδα* ο πατριαρχικός οίκος είναι όντως η βασική μονάδα της κοινωνίας κι όλοι οι θεσμοί διαμορφώνονται σύμφωνα με την εικόνα και λειτουργία αυτού του νοικοκυριού. Ο Δίας, ο αρχηγός του Ολύμπου, αποκαλείται «ο πατέρας των θεών» (Α 544) κι ο Αγαμέμνονας επιδεικνύοντας το «σκήπτρο των πατέρων του» (Β 46) λειτουργούσε ως πατριάρχης των Αχαιών.⁶⁴ Αν και πρόκειται για ένα πολεμικό έπος είναι απολύτως ευδιάκριτες οι δομές του ομηρικού κόσμου πέρα από το πεδίο της μάχης.

Υπάρχει η πολυμελής οικογένεια του Πριάμου με τους πενήντα γιους και τις δώδεκα θυγατέρες, αλλά υπάρχει κι η πυρηνική οικογένεια του Πηλέα με τον μοναδικό γιο τον Αχιλλέα.

Σε ό,τι αφορά τη σειρά διαδοχής το ιλιαδικό έπος προβάλλει τη διαδοχή του πατέρα από τον μοναχογιό (Αχιλλέα) ή από τον μεγαλύτερο κι ικανότερο γιο (Εκτορα). Ωστόσο, σε δεύτερο πλάνο υπάρχουν «ευανάγνωστες» οι περιπτώσεις στις οποίες τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν έτσι, λόγω ειδικών συνθηκών ή και όχι απαραίτητα.

Έτσι, βρίσκουμε τον Αιακίδη Πηλέα να είναι βασιλιάς της Φθίας, μακριά από το βασίλειο του πατέρα του, την Αίγινα. Από την παράδοση γνωρίζουμε πως αιτία γι' αυτό ήταν ο εξορισμός του από τον πατέρα του τόσο αυτού όσο και του αδελφού του, του Τελαμόνα, λόγω της ευθύνης τους για τη δολοφονία του αδερφού τους, του Φώκου (Πίνδ. *Νεμ.*, 514-16). Συνεπώς, η κληρονομική γραμμή της Αίγινας θα πρέπει να «διασπάστηκε» ως προς τη συνέχεια της διαδοχής στον θρόνο. Ωστόσο, αυτό δεν επηρεάζει καθόλου τη γενεαλογία, η οποία ακολουθεί τη δεδομένη γραμμή καταγωγής όπου κι αν βρίσκονται οι απόγονοι.⁶⁵ Γι' αυτό ακριβώς και ο Πηλέας και ο γιος του Αχιλλέας έχουν τον προσδιορισμό: «Αιακίδης» (ο Πηλέας: Π 15, Σ 433, Φ 189 κι ο Αχιλλέας: Β 860, Κ 402).

Η μεγαλύτερη δυστυχία που μπορούσε να βιώσει ένας ομηρικός αρχηγός οίκου ήταν η ατεκνία, είτε η δική του είτε του απογόνου του (γι' αυτό και μοιάζει κάπως

---

⁶⁴ Finlay, 1980, 268.

⁶⁵ Finkelberg, 1991, 304.

οξύμωρη η κατάρα ατεκνίας με την οποία ο πατέρας του Φοίνικα καταδικάζει τον οίκο του σε κατάργηση, πρβλ. I 453-6).

Ο γιος-διάδοχος, έπρεπε να γαλουχηθεί, από τον πατέρα-ήρωα, με τις ηρωικές αξίες που ήταν στην κορυφή του ηρωικού ιδεώδους. Ο γιος έπρεπε να είναι το καύχημα του πατέρα του και η δύναμή του έναντι όλων: οι πράξεις του να δίνουν λύπη στους εχθρούς του και χαρά στους φίλους του.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο του «*ήρωικῶς ζῆν*», κατά το πρότυπο και τις αρχές του ήρωα-γονιού, αναπτύχθηκε πολύ έντονο το στοιχείο της άμιλλας των ομηρικών ηρώων. Οι ιλιαδικοί ήρωες προσδιορίζονται από το πατρωνυμικό τους: «Πηλείδης» ο Αχιλλέας κι «Ατρείδης» αντίστοιχα ο Αγαμέμνονας, καθώς οι γιοι ορίζονται και προσδιορίζονται από το όνομα και τα ηρωικά κατορθώματα του ήρωα-πατέρα. Πολλές ιλιαδικές συνομιλίες συνίστανται εν μέρει στις γενεαλογίες, στις οποίες η προβολή των πατέρων και των πατέρων του πατέρα σχηματίζουν έντονες εικόνες στο «κάδρο» της αφήγησης (ενώ ορισμένες γενεαλογίες ξεκινούν από πέντε έως και επτά γενιές, το συνηθισμένο ανώτατο όριο είναι ο παππούς-ειδικά ο πατέρας του πατέρα).⁶⁶ Αυτό τους «δεσμεύει» να λειτουργούν «εις το όνομα του πατρός», δηλαδή οφείλουν να ακολουθούν με συνέπεια τον ηρωικό κώδικα αξιών με τον οποίο ανατράφηκαν από τους ήρωες γεννήτορές τους.

Στην *Ιλιάδα*, η προηγούμενη γενιά θεωρείται αξιωματικά ανώτερη κι οι ιλιαδικοί ήρωες αναφέρουν τη γενιά τους σε μια προσπάθεια αφενός να επαινέσουν τους προγόνους τους εκφράζοντας την ελπίδα να σταθούν αντάξιοί τους (*μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν, οἱ μέγ' ἄριστοι*, Z 209) κι αφετέρου να προβάλλουν το κύρος που τους προσδίδει η καταγωγή τους. Κάποτε προτάσσουν το όνομα του πατέρα τους για να αποφύγουν τη θανάτωσή τους.⁶⁷ Βέβαια, πέρα από την επιδίωξη να σταθούν αντάξιοι των προγόνων τους, επιθυμούν να δημιουργήσουν τη δική τους ανώτερη ανδραγαθία, παρακαταθήκη στους δικούς τους διαδόχους.

Οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα σε πατέρες και γιους είναι σχέσεις αμφίδρομες: αγάπης, στοργής, ανησυχίας, αλληλεξάρτησης, αλλά και αμοιβαιότητας. Χωρίς να λείπουν και οι περιπτώσεις γονέων που λειτουργούν αρνητικά απέναντι στους γιους τους, βασικό συστατικό του θετικού οικογενειακού μοτίβου των σχέσεων

---

⁶⁶ Friedrich, 1977, 292.

⁶⁷ Αλεξάνδρακη, 2014, 189-190.

πατέρα-γιου είναι η παρουσία ενός πατέρα ήπιου, που δεν είναι πρωτίστως αντίπαλος, αλλά αντίθετα υποστηρίζει τον γιο του.

Οι συγκρούσεις προκαλούνται από την πατρική βαρβαρότητα, από την ανικανότητα να αναγνωριστεί το αναπόφευκτο της διαδοχής των γενεών. Ένας καλός πατέρας εύχεται οι γιοι του να τον ξεπεράσουν. Στη *Θεογονία* ο Ησίοδος μας εξιστορεί πως οι πατέρες θεοί (Ουρανός και Κρόνος), σε μια προσπάθεια να παγώσουν τον χρόνο και να διατηρήσουν την καθιερωμένη ιεραρχία, δεν δίστασαν να εξοντώσουν τα παιδιά τους. Η ανθρώπινη θνησιμότητα όμως αποκλείει αυτή τη δυνατότητα κι έτσι η φυσιολογική λειτουργία είναι οι γονείς να αναγνωρίζουν και να επιθυμούν την επιτυχία των παιδιών τους ως δική τους επιτυχία.⁶⁸

Στην παρουσίαση της σχέσης πατέρα – γιου στο ιλιαδικό έπος ένα κρίσιμο συστατικό για μια θετική δυναμική ανάμεσά τους είναι η πράξη του πατέρα να μοιράζεται την κεντρική σκηνή με το γιο του, ιδιαίτερα ένα γιο που είναι στην αρχή της νεότητας του. Ένας ευγενής, αγαπητός πατέρας δείχνει στον νεαρό πώς να εκτελέσει ανδρικές δραστηριότητες, όπως ο Νέστορας που καθοδηγεί τον Αντίλοχο στους αγώνες αρματοδρομίας (Ψ 306-48), και ο Πηλέας που συμβουλεύει τον Αχιλλέα (Ι 254-59). Αντίθετα, ως αρνητικό πρότυπο, ένας εχθρικός ή εγωκεντρικός πατέρας τείνει να παραμελήσει τη φροντίδα του γιου του, να πάρει μια νεαρή γυναίκα για τον εαυτό του, και ακόμη και να καταραστεί το γιο του σε στειρότητα, όπως ο Αμύντορας στην αυτοβιογραφία του Φοίνικα (Ι 445-77).

Ένας εχθρικός πατέρας καλλιεργεί το μίσος του γιου του και την επιθυμία του για εκδίκηση, ενώ ένας γιος που γαλουχείται σωστά θέλει να επιστρέψει τη φροντίδα του γονέα του.⁶⁹ Ο ευγενής πατέρας, όπως και η μητέρα που τον φρόντισαν και τον ανέθρεψαν, αξίζουν *θρεπτήρια* στο γήρας τους.⁷⁰ Στην *Ιλιάδα* το να «ξεπληρώνει» με προθυμία ένας ήρωας στους γονείς του τη φροντίδα που έλαβε κατά την ανατροφή του από αυτούς ονομάζεται «*θρέπτρα*», που αποτελεί έναν συντομευμένο τύπο για τη λέξη «*θρεπτήρια*» και δηλώνει αυτό το σύστημα με το οποίο οι γιοι φρόντιζαν τους γονείς τους στα γηρατιά τους.⁷¹

Η λ. «*θρέπτρα*» ορίζεται ως η ανταπόδοση που τα παιδιά αποδίδουν στους γονείς που τα ανέθρεψαν, ενώ η λ. «*θρεπτήρια*»: η αμοιβή που προσφέρουν οι γονείς στις

---

⁶⁸ Pratt, 2007, 29.

⁶⁹ Felson, 2002, 36.

⁷⁰ Felson, 2002, 38.

⁷¹ Felson, 2002, 35.

τροφούς για την ανατροφή των παιδιών τους, αλλά και τα ανταποδιδόμενα από τα παιδιά στους γονείς τους θρέπτρα ή αλλιώς τροφεία (LSJ⁹).

Στον ομηρικό κόσμο, τα *θρεπτήρια* θεμελιώνονται στη συναισθηματική αλληλεγγύη μεταξύ γονέα και παιδιού, όπου η συνεργασία επικρατεί έναντι της σύγκρουσης και του ανταγωνισμού. Το ιδανικό αυτό βρίσκει την πληρέστερη έκφρασή του στις τριγενείς πατριαρχίες, που όμως για τα έπη αποτελούν ένα σπάνιο φαινόμενο, καθώς οι γραμμές διαδοχής καταστρέφονται από τους θανάτους ενός πατέρα ή ενός γιου κατά τη διάρκεια του πολέμου - αν και σε ορισμένες περιπτώσεις η εξορία (ως αποτέλεσμα δολοφονίας ή γονικής κατάχρησης) μπορεί επίσης να προκαλέσει διατάραξη της απόδοσης θρεπτηρίων.⁷²

Ένας πολεμιστής, ο οποίος είναι βραχύβιος δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτήν την υποχρέωση απέναντι στους γονείς του. Στους στ. Δ 477-478 αναφέρεται ο Σιμοείσιος που «οὐδὲ τοκεῦσι / θρέπτρα φίλοις ἀπέδωκε, μιννθάδιος δέ οἱ αἰών», και επαναλαμβάνεται στους P 301-302, για τον Ιππόθοο.

Ο Πηλέας είναι ο σημαντικότερος από τους πολλούς πατέρες των Αχαιών που δεν θα λάβουν ποτέ *θρέπτρα* από ένα γιο. Παρά τις αγαθές προθέσεις του Αχιλλέα προς τον πατέρα και τον γιο του, ο πόλεμος και ο πρόωρος θάνατός του αποκλείουν κάτι τέτοιο. Αυτή είναι η τύχη για κάθε βραχύβιο πολεμιστή που σκοπεύει να πεθάνει στην Τροία. Ο Αχιλλέας, όμως, διαφέρει από όλους τους άλλους ολιγόζωους πολεμιστές, επειδή θα είναι σε θέση, τουλάχιστον συμβολικά, να αποδώσει *θρέπτρα* σε έναν πατέρα - όχι τον Πηλέα, αλλά τον Πρίαμο.

Το τι συνιστά τα *θρέπτρα* μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το χρόνο και τον τόπο και με τις ιδιαίτερες ανάγκες ενός γονέα, αλλά σίγουρα θα περιλαμβάνει τις ανάγκες της ζωής (τρόφιμα, ρούχα, στέγη), αλλά και τη διατήρηση της τιμής και της προστασίας από τους εχθρούς (πρβλ. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, 9.1165a.15-35). Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, πρέπει κάποιος να προσφέρει στον ηλικιωμένο γονέα του υπηρεσίες που αφορούν στην περιουσία του, το πρόσωπό του και την ψυχή του (Πλάτ. *Νόμοι*, 4.717b-c).⁷³ Για τον πλούσιο Πηλέα, η διατροφή δεν είναι άμεση υπόθεση, αλλά θα χρειαστεί κληρονόμο για τη βασιλεία και την περιουσία του καθώς και προστασία από τους εχθρούς του και, τελικά, μέριμνα για τα ταφικά τελετουργικά.

---

⁷² Felson, 2002, 40.

⁷³ Felson, 2002, 35.

Ο πρόωρος θάνατος του γιου, που είναι απολύτως πιθανός μέσα στο πλαίσιο ενός πολεμικού έπους είναι, από την άλλη πλευρά, μια αφορμή να δημιουργηθεί ένα πολύ τραγικό σκηνικό από την έκφραση της αξιοπρεπούς πατρικής θλίψης: ο Δίας κλαίει για τον Σαρπηδόνα, ο Νηλέας ανησυχεί για τον Νέστορα, ο Έκτορας αποχαιρετά τον γιο του κι ο Πρίαμος πενθεί τον Έκτορα. Πράγματι, όπως υποδεικνύει ο Greene, η *Ιλιάδα* είναι, τελικά, «ένα μεγάλο ποίημα για την πατρότητα».⁷⁴

Από τη μία πλευρά, λοιπόν, ο πατέρας φροντίζει να ενσταλάξει στον γιο του τις αξίες της ηρωικής κοινωνίας και προσδοκά να γίνει ένας αναγνωρισμένος ήρωας, ενώ ο γιος από την άλλη προσπαθεί αφενός να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του πατέρα του κι αφετέρου να τον «αποζημιώσει» στα γηρατειά του για όσα του προσέφερε.

Ο Πηλέας δεν έχει, όπως είπαμε, φυσική παρουσία στο έπος. Ωστόσο, ο Όμηρος φροντίζει και να τον σκιαγραφήσει μέσα από όσα λέγονται γι' αυτόν και να τον βάλει να λειτουργεί «ωσει παρών» μέσω υποκατάστατων πατέρων του Αχιλλέα, επιτρέποντάς μας με αυτόν τον, ιδιαίτερο και πρωτότυπο αφηγηματικά, τρόπο να χαρτογραφήσουμε εν τέλει τη σχέση Πηλέα-Αχιλλέα.

Το ζήτημα που παραμένει, βέβαια, είναι ποιος είχε την φροντίδα της ανατροφής του Αχιλλέα, όταν ο ήρωας ήταν παιδί. Είδαμε (βλ. κεφ. «Σχέση με Θέτιδα») πως από την παράδοση προβαλλόταν ο Χείρωνας ως παιδαγωγός του, ενώ η Θέτις είχε εγκαταλείψει τον βασιλιά της Φθίας. Στον Όμηρο αφενός αποσιωπάται αυτή η εγκατάλειψη κι αφετέρου χώρος για τον υπερφυσικό Χείωνα δεν υπάρχει κι έτσι αναλαμβάνει ο Φοίνικας τον ρόλο αυτό, γεγονός που εξυπηρετεί (από πλευράς αφήγησης) και τις ανάγκες της Πρεσβείας προς τον Αχιλλέα. Σε κάθε περίπτωση ο ιλιαδικός Αχιλλέας μεγάλωσε στο παλάτι του πατέρα του, στη Φθία, απ' όπου έφυγε για την Τροία.

Αν και ο Αχιλλέας ήταν ο ισχυρότερος πολεμιστής ανάμεσα στους Αχαιούς, εξακολουθούσε να ανήκει στον οίκο του Πηλέα και ως ένα «άπειρο παιδί» (*νήπιον*, I 440) στάλθηκε από τον πατέρα του στην Τροία, για να εκπροσωπήσει τον οίκο της Φθίας, τόσο στις πολεμικές επιχειρήσεις όσο και στις συνελεύσεις των Αχαιών (I 443) με τρόπο αντάξιο του βουλευφόρου κι αγορητή γονέα του.⁷⁵

Ακριβώς, όμως, επειδή ο Αχιλλέας ήταν άπειρος και από τα δύο, ο Πηλέας έλαβε μέριμνα: για την επάρκειά του στις πολεμικές επιχειρήσεις του έδωσε την πανοπλία

---

⁷⁴ Finlay, 1980, 268.

⁷⁵ Finlay, 1980, 268.

του και τα αθάνατα άλογά του, δώρα και τα δύο των θεών στον γάμο του με την αθάνατη Θέτιδα (Σ 84-85). Αυτά τα πολεμικά εφόδια, ωστόσο, δεν προκρίνονται στη ρεαλιστική *Ιλιάδα* τόσο αποτελεσματικά, όσο αυτό καθεαυτόν ένα άλλο, κατεξοχήν ταυτισμένο με τον θνητό Πηλέα, όπλο - το δόρυ του, που μόνο ο γιος του μπορούσε να το χειριστεί (Τ 388-391 και Τ 334-337). Τέλος, του έδωσε και το επίλεκτο σώμα του στρατού των Μυρμιδόνων, το οποίο βρισκόταν κάτω από τις διαταγές του (Φ 188 - 189).

Η φροντίδα του Πηλέα προς τον γιο του δεν περιορίστηκε στον πολεμικό εξοπλισμό. Για την κατάρτιση του «νήπιου» Αχιλλέα σε θέματα συνελεύσεων «όπου διαπρέπουν οι άντρες» (Ι 441), έστειλε μαζί του ως σύμβουλό του τον παιδαγωγό του, τον έμπιστό του Φοίνικα (Ι 438-443).

Και βέβαια την αποστολή αυτή του Αχιλλέα συνόδευσαν τα αποχαιρετιστήρια λόγια-συμβουλές του Πηλέα προς τον γιο του (Ι 254-258). Γνωρίζοντας την ανδρεία μεν, αλλά φιλόνηκη φύση του παιδιού του κι έχοντας ο ίδιος μεγάλη εμπειρία στα πολεμικά ζητήματα (Σ στους *Ιλ.* Ι 254-8) τον συμβουλεύει να είναι διαλλακτικός κι έτσι θα κερδίσει την τιμή των συμπολεμιστών του κάθε ηλικίας. Όσο για την νίκη και την πολεμική τιμή θα του την δώσουν η Αθηνά και η Ήρα, αν βεβαίως την αξίζει.

Το νήμα των λόγων αυτών αντανακλάται και στα λόγια του Νέστορα (Η 123-131) όταν εικονοποιεί την αντίδραση που θα είχε ο Πηλέας στη Φθία, αν έφτανε σ' αυτόν η πληροφορία για τις συνέπειες της διαμάχης του γιου του με τον Αγαμέμνονα στο αξιόμαχο του στρατεύματος των Αχαιών. Ο θάνατος θα ήταν το μόνο που θα ευχόταν, καθώς μόνο ντροπή μπορεί να νιώσει ένας ήρωας πατέρας για την μη συνάδουσα με την ευγενική καταγωγή του (*γενεήν τε τόκον τε*, Η 128) συμπεριφορά του γιου του.

Το τυπικό μοτίβο της πατρικής νουθεσίας το συναντούμε και στον στ. Λ 784 με κάπως διαφοροποιημένο το περιεχόμενο της συμβουλής σε σύγκριση με τους στ. Ι 254-8.

Εδώ, ο Πηλέας παρουσιάζεται να συμβουλεύει τον Αχιλλέα να επιδιώκει την αριστεία και την υπεροχή έναντι των άλλων (*αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπέιροχον ἔμμεναι ἄλλων*). Αυτή η «αντίφαση» οδήγησαν τον Αριστοφάνη και τον Αρίσταρχο να αθετήσουν τους στίχους Λ 767-785, ωστόσο δεν είναι σπάνιο στον Όμηρο να έρχεται

σε αντίφαση μια δήλωση με κάποια άλλη, όταν καθεμιά απ' αυτές εντάσσεται στο νόημα των συμφραζομένων της.⁷⁶

Σταλμένος, λοιπόν, στην Τροία με πατρική συναίνεση ο Αχιλλέας και με πατρική συμβουλή: «*άπεχε της έριδος*» αλλά και «*αιέν άριστεύειν και έμμεναι άλλων*», προσπαθεί να δημιουργήσει τη δική του ηρωική ταυτότητα ανταποκρινόμενος συνάμα στις πατρικές προσδοκίες, μολονότι τον «ακούμε» στους στ. Σ 84-87 να εύχεται να είχε παντρευτεί ο Πηλέας μια θνητή και, ως λογική συνέπεια τούτου, να μην τον είχε γεννήσει ποτέ. Δηλώνει έτσι τη συμπάθειά του στο πρόσωπο της αθάνατης μητέρας του που εξαναγκάστηκε από τους θεούς σ' έναν γάμο με θνητό, που της εξασφάλισε αιώνιο θρήνο και δυστυχία για τον ολιγόχρονο θνητό γιο που της γέννησε. Λίγο αργότερα, όμως στους στ. Φ 187-9, στην αντιπαράθεσή του με τον Αστεροπαίο, εγγονό ενός θεού-ποταμού, καυχείται για την θεϊκή καταγωγή του από την πλευρά του πατέρα του, δηλαδή από τον Πηλέα, τον γιο του Αιακού, γιου του Δία, κι όχι από τη θεά μητέρα του.

Κι αυτήν, εν τέλει, τη θνητότητα που «μέμφεται» τον Πηλέα πως του κληροδότησε την αποδέχεται ως κοινή μοίρα (*όμοιη μοίρα*, Σ 120) όλων από την οποία ο Δίας δεν εξείρεσε ούτε τον αγαπημένο του γιο, τον Ηρακλή (Σ 117-118), αίροντας αυτομάτως τη μομφή.

Ο Αχιλλέας, αν και βρίσκεται στην Τροία, πολύ μακριά από τη Φθία και αν και συνειδητοποιεί προοδευτικά το αναπόδραστο του θανάτου του εκεί, δεν παύει στιγμή να νιώθει μέλος του οίκου του Πηλέα, του βασιλικού οίκου της Φθίας, όπως τότε που υποδέχτηκε ως οικοδεσπότης τον Νέστορα και τον Οδυσσέα, όταν ήρθαν στο παλάτι του Πηλέα, για να του ζητήσουν να συναινέσει στη συμμετοχή του Αχιλλέα στην Τρωική εκστρατεία (Λ 777-780).

Η Φθία, άρρηκτα δεμένη με τη μορφή του γέροντα πατέρα Πηλέα, είναι το μόνιμο σημείο αναφοράς του ιλιαδικού Αχιλλέα. Αποκλίνοντας από την παράδοση των *Κυπρίων* με την στρατολόγησή του από τους αρίστους των Αχαιών από την Φθία, ο Όμηρος δημιουργεί ο ίδιος το επικό παρελθόν του κεντρικού του ήρωα και ταυτόχρονα δίνει την τραγική διάσταση της τελικής του απόφασης να μην φύγει επιστρέφοντας στη Φθία - αν και απείλησε πως θα το κάνει (I 427-429) - αλλά να ξαναβγει στη μάχη και σκοτώνοντας τον Έκτορα να δρομολογήσει έτσι - εν πλήρει γνώσει, επιλογή και συνειδήσει - και τον δικό του θάνατο.

---

⁷⁶ Hainsworth, 2004, 485.

Έτσι, και ο Πηλέας «συναίνεσε» να πάει ο γιος του στον θάνατο και ο Αχιλλέας εγκλωβίζεται στη μονόδρομη επιλογή που είναι σύμφωνη με τη φύση του, με τη μοίρα του και, τελικά, με την αποστολή του πατέρα του. Παρά το «απελθέτω απ'εμού» των στίχων Σ 84-87 και Ι 427-429 επιλέγει το ηρωικό τέλος στο «εδώ» της Τροίας κι όχι στο «εκεί» της Φθίας (Σ 330-332, Τ 328-330).

Όταν ο Οδυσσεύς του μεταφέρει την πρόταση του Αγαμέμνονα να τον παντρέψει με τη θυγατέρα του που ο ίδιος θα επιλέξει και να του εκχωρήσει μέρος της περιουσίας και της εξουσίας του (Ι 283-297), ο Αχιλλέας δίχως δισταγμό και πολύ περήφανα απαντά, ως «φιλοπάτωρ και σώφρων» κατά τον Σχολιαστή (Σ στο Ιλ. Ι 394^{a1-a2}), πως τόσο για τον γάμο του όσο και για την περιουσία και την εξουσία του θα φροντίσει ο Πηλέας, με τις επιλογές του οποίου συντάσσεται απολύτως.

Έχει ειπωθεί πως αυτή η μεγαλόπρεπη ρητορεία απόρριψης της προσφοράς του Αγαμέμνονα βρίσκεται σε αντίθεση με την υλιστική νοοτροπία που αποδίδεται στους ήρωες και που είχε εκφραστεί και από τον Αχιλλέα για τον χαμένο του γέρας.⁷⁷ Αυτό ακριβώς, όμως, επιβεβαιώνει πόσο, μέσω της προσφοράς, ο Αχιλλέας απορρίπτει τον ίδιο τον Αγαμέμνονα, καθώς αυτός, ο γιος του Πηλέα, δεν έχει καμία ανάγκη να «υιοθετηθεί» από κανέναν άλλο.

Από τη στιγμή που ο Αχιλλέας αποφασίζει να ακολουθήσει τη θνητή του μοίρα, φέρνει συνέχεια τη μορφή του γέροντα Πηλέα στον νου του. Τον σκέφτεται μέσα σε άθλια γηρατειά να θλίβεται και το μόνο πράγμα που περιμένει να είναι η είδηση του θανάτου του γιου (Τ 321-324 και Τ 334-337).

Ο Πρίαμος λίγο αργότερα (Ω 488-9) θα παρουσιάσει τον Πηλέα να δέχεται ενοχλήσεις από γείτονες που απειλούν την εξουσία του. Η ακούσια ειρωνεία του Πριάμου πως τουλάχιστον ο Πηλέας έχει τη χαρά να περιμένει την επιστροφή του ζωντανού Αχιλλέα (Ω 490-2) που θα αντιμετωπίσει τους εχθρούς του, σε αντίθεση με αυτόν που έχει πλέον χάσει τον Έκτορα, θα πυροδοτήσει τον θρήνο του Αχιλλέα (Ω 511), αλλά και τις ενοχές του για την αδυναμία του να προσφέρει στον ηλικιωμένο πατέρα του, εν είδει θρέπτρων, την προστασία και την ασφάλεια που περιμένει απ' αυτόν (Ω 540-542).

---

⁷⁷ Hainsworth, 2004, 230-231.

Χαρακτηρίζει τον εαυτό του «παναώριον» μια λέξη που σημαίνει «πρόωρος» και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον θάνατο ή για όσους πέθαναν πρόωρα.⁷⁸ Ο πρόωρος θάνατός του θα του στερήσει την επιστροφή στην πατρίδα του. Έτσι, δεν θα μπορέσει να φροντίσει τον Πηλέα.

Η παραμέληση των ηλικιωμένων γονιών θεωρούνταν από τα χειρότερα ελαττώματα. Στην περίπτωση του Αχιλλέα είναι ακόμη πιο κατακριτέα, καθώς όχι μόνο αδυνατεί να φροντίσει τον πατέρα του Πηλέα, αλλά είναι κι αναγκασμένος να χαραμίσει την ζωή του στην Τροία, δημιουργώντας προβλήματα στον Πρίαμο και τους γιους του. Η λέξη «κῆδων» είναι πικρά διαφορούμενη: σημαίνει «αυτόν που δημιουργεί προβλήματα», αλλά και «αυτόν που ενδιαφέρεται». Συνεπώς ο Αχιλλέας ενδιαφέρεται να δημιουργεί προβλήματα στον Πρίαμο, παρά να φροντίσει τον Πηλέα.⁷⁹

Οι ενοχές θα κατατρύχουν τον Αχιλλέα και μετά τον θάνατό του, όταν η σκιά του εκφράζει την αγωνία του για την αδυναμία του να υπερασπιστεί τον Πηλέα, στους στ. λ 494-505, όπου ρωτά εναγωνίως τον Οδυσσέα, αν ο Πηλέας ζει κι αν έχασε το βασίλειό του. Η γλώσσα του θυμίζει το ιλιαδικό θέμα των ματαιωμένων *θρεπτηρίων*.

Το συναίσθημα της ευθύνης και της ανησυχίας είναι τόσο ισχυρό που «διαπερνά» το φράγμα των δύο κόσμων και όντας στο βασίλειο των νεκρών εκφράζει βιοτικές μέριμνες. Ο δεσμός πατέρα-γιου είναι πράγματι από τους πιο ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς που συναντούμε στα ομηρικά έπη.

---

⁷⁸ Richardson, 2005, 515.

⁷⁹ Richardson, 2005, 515-516.

Γ. ΠΡΟΣΩΠΑ IN LOCO PARENTIS ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΧΙΛΛΕΑ

Ο κεντρικός ήρωας του έπους, ο Αχιλλέας, ο γιος του Πηλέα, στις δεκαοκτώ από τις είκοσι τέσσερις ραψωδίες του έργου έχει μια συναισθηματική εξάρτηση από τη μητέρα του, την οποία καλεί με τα δάκρυά του για όσα βιώνει (Α 348-363 και Σ 70-74) κι αυτή πάντα προστρέχει στις δακρυσμένες επικλήσεις του, φροντίζοντας να ανταποκριθεί στα αιτήματά του.⁸⁰ Ο Πηλέας βρίσκεται πολύ μακριά του, στη Φθία, ενώ η Θέτιδα βρίσκεται δίπλα του ανά πάσα στιγμή, λόγω της θεϊκής της ιδιότητας. Ωστόσο, δεν μοιάζει να είναι χωροταξικό το θέμα.

Ο Αχιλλέας μεγάλωσε στη Φθία περιτριγυρισμένος από αγαπημένους ενήλικες που πίστευαν στο θαυμάσιο μέλλον του και ήταν πρόθυμοι να τον φροντίζουν και να ικανοποιούν τα αιτήματά του. Ο Πηλέας, ένας ισχυρός βασιλιάς, είχε σίγουρα εναποθέσει τις ελπίδες του για την ευημερία του οίκου του σε αυτόν, τον μοναδικό του γιο, ενώ η Θέτιδα ήταν πάντοτε έτοιμη να χρησιμοποιήσει τη θεϊκή της δύναμη προς όφελός του. Επιπλέον, είχε την φροντίδα και την αφοσίωση τόσο του παιδαγωγού του, του Φοίνικα, όσο και του συντρόφου του, του Πατρόκλου - και οι δύο ήταν μέλη του οίκου του Πηλέα πλέον.⁸¹

Κι όταν διοργανώθηκε η εκστρατεία ενάντια στην Τροία, ο Αχιλλέας ήταν ήδη ετοιμοπόλεμος. Μπορούσε να χειριστεί το δόρυ που είχε δώσει ο Κένταυρος Χείρωνας στον πατέρα του και το οποίο ήταν πάρα πολύ βαρύ για οποιονδήποτε άλλον Αχαιο (Π 140-144). Η συμμετοχή του στην εκστρατεία αυτή ήταν κάτι που επιθυμούσαν οι Αχαιοί πολέμαρχοι, αλλά και κάτι που επιθυμούσε κι ο ίδιος για να αποδείξει την αξία του και να αποκτήσει τιμή και δόξα.⁸²

Ο Πηλέας όμως γνωρίζει πως η ηρωική εκπαίδευση του Αχιλλέα δεν έχει ολοκληρωθεί. Φροντίζει να του δώσει τις συμβουλές που αρμόζει, αλλά και να στείλει μαζί του, για να τον φροντίζουν και να τον συμβουλεύουν, ανθρώπους που έχει εντάξει στον οίκο του και τους εμπιστεύεται, δηλαδή τον Φοίνικα και τον Πάτροκλο. Ο Φοίνικας, έχοντας αναλάβει την ανατροφή του Αχιλλέα από μικρή ηλικία, λειτουργεί ήδη ως θετός πατέρας του και μέσα στο έπος παραστέκεται στον ήρωα όπως ο πατέρας στον γιο του. Ο Πάτροκλος, από την άλλη πλευρά, ως

---

⁸⁰ Lynn-George, 1996, 34.

⁸¹ Wilson, 1938, 560-561.

⁸² Wilson, 1938, 560-561.

εξαγνισμένος ικέτης του Πηλέα και πιστός σύντροφος του Αχιλλέα από την παιδική του ηλικία, τον ακολουθεί και στην Τροία και, όντας μεγαλύτερος, έχει αναλάβει τη φροντίδα του, που μέσα σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα παίρνει αποχρώσεις γονικής μέριμνας.

Εκτός από αυτά τα δύο πρόσωπα, ο Όμηρος στην πλοκή του έργου παρουσιάζει κι άλλους ανθρώπους που αναλαμβάνουν συμβολικά μέσα στο έπος θετικό ή αρνητικό πατρικό ρόλο προς τον Αχιλλέα, συμβάλλοντας στην εξέλιξη και στην ωρίμανση του ήρωα. Σε ολόκληρο το ποίημα ο Αχιλλέας λειτουργεί ως παιδί που χρήζει συμβουλών, που δε δείχνει φροντίδα για τίποτε άλλο και για κανέναν άλλο, παρά μόνο για την εξασφάλιση της τιμής του και πολύ εγωκεντρικά περιχαράκωνεται γύρω από αυτό, αποκόπτεται από την κοινότητα στην οποία ανήκει κι αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στη σχέση του με όλους τους «πατέρες» του - με όλους πλην του τελευταίου: του Πριάμου. Αυτό όμως δεν συμβαίνει ξαφνικά. Προοδευτικά, από «πατέρα» σε «πατέρα» ο Αχιλλέας συνειδητοποιεί, καταρχάς, τη θνητότητά του και συμβιβάζεται μ' αυτήν. Ύστερα, σιγά-σιγά και βιώνοντας την απώλεια, συναισθάνεται τη λανθασμένη εμμονή του με την επιδίωξη της τιμής που προκάλεσε πόνο στον ίδιο, αλλά και σε όσους αγάπησε. Ενστερνίζεται εμπράκτως τις συμβουλές του πατέρα του, επανεντάσσεται στην κοινότητα από την οποία είχε αποκοπεί, από γιος της μητέρας του γίνεται γιος του πατέρα του και μέσα από τη συμπόνια για τον συμπάσχοντα γέροντα εχθρό του, στο πρόσωπο του οποίου βλέπει τον γέροντα πατέρα του, αποκτά ο ίδιος πατρικό γονικό ρόλο.

Καταρχάς, η σχέση του Αγαμέμνονα με τον Αχιλλέα είναι αυτή που δίνει την κίνηση στην υπόθεση της *Ιλιάδας* και μέσα από αυτήν την σχέση ο Όμηρος παρουσιάζει τη δυσλειτουργική, προβληματική μορφή που μπορεί να έχει η σχέση πατέρα-γιου. Η σχέση αυτή δίνει το αρνητικό μοτίβο των οικογενειακών σχέσεων στο οποίο ο πατέρας με τον γιο βρίσκονται σε συγκρουσιακό ανταγωνισμό: ο καθένας διεκδικεί για τον εαυτό του μερίδιο ισχύος και επιβολής ή ανεξαρτησίας, αντίστοιχα.

Ο Αγαμέμνονας είναι ένας εχθρικός «πατέρας» που αρνείται να αφήσει στον «γιο» του Αχιλλέα τη δυνατότητα να έχει τη δική του δύναμη νιώθοντας πως απειλείται απ' αυτήν. Με την αυταρχική επιβολή πάνω του καλλιεργεί την αρνητική αμοιβαιότητα ανάμεσά τους.

Η αρχετυπική αυτή σχέση σύγκρουσης είναι υπαρκτή και γνωστή ήδη από τις θεογονικές αναμετρήσεις Ουρανού-Κρόνου και Κρόνου-Δία, αλλά και από τη

θηβαϊκή παράδοση (Λάιος-Οιδίποδας). Η γέννηση του Αχιλλέα από έναν θνητό είναι το τίμημα που πληρώνει η Θέτιδα για να αποφευχθεί ο κίνδυνος να ξεπεράσει ο ισχυρός γιος τον (εν δυνάμει) πατέρα του, τον Δία.

Ο Αγαμέμνονας, αρχηγός του αχαιικού στρατεύματος, ασκεί την εξουσία του ελέω Διός ως «σκηπτοῦχος βασιλεύς, ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν, A 279». Όμως, όπως τον εγκαλεί ο Διομήδης (I 38-39) ο γιος του Κρόνου του έδωσε το σκήπτρο, για να είναι τιμημένος πάνω από όλους και να εξουσιάζει όλους, αλλά δεν του έδωσε την ανδρεία που πρέπει να έχει ο άριστος βασιλιάς για να έχει πραγματικά «κράτος μέγιστον».

Ο Αχιλλέας είναι δυνατός και τη δύναμή του την οφείλει στο ότι τον γέννησε μια θεά, όπως του λέει ο Νέστορας (A 280), αλλά οφείλει να αναγνωρίζει τον Αγαμέμνονα ως «φέρτερον», ισχυρότερο, σπουδαιότερο, «επειδή βασιλεύει σε περισσότερους ανθρώπους» (A 281). Αντί γι' αυτό επιδιώκει ν' αναλάβει ορμητικά ηγετική θέση στη δράση κι ο Αγαμέμνονας βρίσκεται στη δυσχερή θέση ν' αντιμετωπίσει την ελευθεροστομία κατώτερου ιεραρχικά, αλλά ισχυρότερου άνδρα και με την οργή ενός αδύναμου ανθρώπου συγκρούεται μαζί του σε έναν αγώνα επικράτησης και επιβολής ισχύος⁸³.

Από τον Οδυσσέα (I 252-258) και, κυρίως, από τον Νέστορα (A 765-789) πληροφορούμαστε τα σχετικά με τη στρατολόγηση του Αχιλλέα και του Πατρόκλου. Ο Αχιλλέας, μην ανήκοντας στον κύκλο των μνηστήρων της Ελένης, δεν ήταν δεσμευμένος να συμμετάσχει στον πόλεμο για την επανάκτησή της από τον Μενέλαο. Παρόλα αυτά ζητήθηκε από τον Πηλέα να επιτρέψει την συμμετοχή του, προκειμένου να ενισχυθεί το εγχείρημα.

Στη ραψωδία I, στη διάρκεια της Πρεσβείας των εκπροσώπων των Αχαιών προς εξευμενισμό του Αχιλλέα, πληροφορούμαστε γι' αυτή την πατρική συναίνεση που δόθηκε στον Αχιλλέα και τις παραμέτρους της.

Ο Οδυσσέας, ο πρώτος που παίρνει τον λόγο από τα μέλη της Πρεσβείας προς τον Αχιλλέα, πριν απαριθμήσει τα δώρα που του προσφέρει ο Αγαμέμνονας για να επανέλθει στη μάχη, υπενθυμίζει στον ήρωα τις πατρικές συμβουλές που του απηύθυνε ο πατέρας του, ο Πηλέας, όταν συγκατατέθηκε στη συμμετοχή του στην εκστρατεία των Αχαιών⁸⁴.

---

⁸³ Edwards, 2001, 246.

⁸⁴ “ᾧ πέπον ἦ μὲν σοί γε πατήρ ἐπετέλλετο Πηλεὺς | ἦματι τῷ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Αγαμέμνονι πέμπε: | τέκνον ἐμὸν κάρτος μὲν Αθηναίη τε καὶ Ἥρη | δώσουσ' αἶ κ' ἐθέλωσι, σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν |

Αξίζει να προσέξουμε πως ο Οδυσσέας λέει ότι ο Πηλέας έστειλε τον Αχιλλέα από τη Φθία στον Αγαμέμνονα (*Αγαμέμνονι*) κι όχι με τον Αγαμέμνονα (*σύν Αγαμέμνονι*). Όπως επισημαίνει το εξηγητικό σχόλιο (Σ στο *Ιλ. Ι 253^α*): «*ώσανεί δευτέρω πατρί*». Αυτό σημαίνει πως ο Πηλέας στέλνει τον «*νήπιον*» (Ι 440) γιο του, Αχιλλέα, να εκπροσωπήσει τον οίκο της Φθίας, μπαίνοντας κάτω από τις διαταγές του Αγαμέμνονα κι όχι σαν ισότιμός του. Όχι κάτω από τις διαταγές του αρχιστράτηγου ως πολεμιστής, παρά κάτω από την επιμέλεια και τη φροντίδα του σαν γιος σε έναν οιονεί πατέρα.

Η φράση αυτή συνοδεύει τις συμβουλές που δίνονται στον Αχιλλέα από τον Πηλέα. Προφανώς ο Πηλέας ανησυχεί για τον γιο του. Ζητά, λοιπόν, από τον Νέστορα πληροφορίες και διαβεβαιώσεις για την ευγενική γενιά και καταγωγή των Αχαιών που εκστρατεύουν⁸⁵, για να εμπιστευτεί τον μοναχογιό του και να συναινέσει στην συμμετοχή του. Αφού λάβει τις πληροφορίες που τον ικανοποιούν, ο Πηλέας νιώθει την ανάγκη να συμβουλευτεί τον γιο του. Ο αρχαίος σχολιαστής μας λέει πως ο Πηλέας, γνωρίζοντας την οργίλη και φιλότιμη σε βαθμό φιλονεικίας φύση του γιου του, θέλει να τον συνετίσει με την παραίνεση να είναι διαλλακτικός (Σ στους *Ιλ. Ι 254-8*).

Είναι λογικό πως η αποστολή του Αχιλλέα από τον Πηλέα στον Αγαμέμνονα δημιουργεί υποχρεώσεις και δεσμεύσεις και προς τις δύο πλευρές. Εμπιστεύεται στον Αγαμέμνονα τον μοναδικό του γιο και έτσι του αναθέτει την ευθύνη να τον φροντίζει, όπως θα έκανε ένας πατέρας. Κι ο Αχιλλέας, από την άλλη πλευρά, οφείλει να έχει μια συμπεριφορά προς τον Αγαμέμνονα, αν μη τι άλλο, όχι προσβλητική κι εριστική.⁸⁶

Κάθε άλλο παρά έτσι εξελίχθηκαν όμως τα πράγματα. Με αφορμή την προσβολή του Αγαμέμνονα προς τον ικέτη πατέρα της Χρυσήδας, τον Χρύση, και τον λοιμό που επακολούθησε ως τιμωρία από τον Απόλλωνα, Αγαμέμνονας και Αχιλλέας συγκρούονται, ανταλλάσσοντας σκληρά λόγια και απειλές. Όταν ο μάντης Κάλχας χρησιμοδοτεί πως ο λοιμός θα πάψει μόνο αν εξευμενιστεί ο Απόλλωνας με την επιστροφή της κόρης στον ιερέα του (Ι 93-100), ο Αγαμέμνονας, ως αρχηγός του

ἴσχειν ἐν στήθεσσι: φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων: ἰ ληγέμεναι δ' ἔριδος κακομηχάνου, ὄφρα σε μᾶλλον ἰ τίωσ' Ἀργείων ἤμὲν νέοι ἢδὲ γέροντες", Ι 252-258.

⁸⁵ "ὅς ποτέ μ' εἰρόμενος μέγ' ἐγήθεεν ᾧ ἐνὶ οἴκῳ ἰ πάντων Ἀργείων ἐρέων γενεὴν τε τόκον τε", Η 127-128.

⁸⁶ Avery, 1998, 391.

στρατού, δεν έχει άλλη επιλογή από το να συγκατανεύσει. Ωστόσο, πολύ εγωκεντρικά, απαιτητικά και σκληρά, προβάλλοντας την ισχύ της θέσης του, απαιτεί από τον Αχιλλέα να του παραδώσει το δικό του γέρας, τη Βρισηίδα, για να αντικαταστήσει τη Χρυσήδα κι έτσι να μην υπολείπεται αυτός, ως αρχηγός, σε λάφυρα. Η απόφασή του αυτή προσβάλλει την περηφάνια του Αχιλλέα και πυροδοτεί την οργή του. Ο Αχιλλέας, εξίσου εγωιστικά επικεντρωμένος στη δική του τιμή, αρνείται να συνταχθεί με τις συμβάσεις της ηρωικής συμπεριφοράς. Με παρορμητική ανυποταξία ξεστομίζει ύβρεις (A 122, A 149-151) εκφράζοντας την συσσωρευμένη αγανάκτησή του για τον ανεπαρκή στρατάρχη «πατέρα» που γνωρίζει μόνο να απαιτεί και να λαμβάνει, κάνοντας κατάχρηση της εξουσίας του (A 163-168), ενώ όλο το βάρος των πολεμικών επιχειρήσεων «πέφτει στους δικούς του ώμους (A 225-230). Ο Αχιλλέας, όταν έδινε τις διαβεβαιώσεις που ζητούσε ο Μενοίτιος για τη συναίνεσή του για τη συμμετοχή του δικού του γιου, του Πατρόκλου, είπε πως θα γυρίσουν από την Τροία με δόξα και λάφυρα⁸⁷. Συνεπώς, τώρα του ήταν αδύνατο να υποχωρήσει στον Αγαμέμνονα, καθώς ένιωθε πως του στερούσε και τα δύο.

Η σύγκρουση ανάμεσα σε αυτό το προβληματικό ζεύγος «πατέρα-γιου» οδηγεί σε ρήξη: ο Αχιλλέας ανακοινώνει πως θα φύγει για την Φθία (A 169), αποχωρώντας για την ώρα στην σκηνή του και αποσύροντας τους γενναίους Μυρμιδόνες του από τη μάχη. Πριν αποχωρήσει όμως προβαίνει σε μια συμβολική πράξη: ορκίζεται στο *κηρύκειον* σκήπτρο (το σύμβολο του διόσδοτου νόμου και της τάξης) πως θα έρθει η μέρα που οι Αχαιοί θα επιθυμήσουν την επάνοδό του στη μάχη και ρίχνει το σκήπτρο, που πρέπει να κρατείται ψηλά, καταγής. Η πράξη του δηλώνει πως όλες οι κεκανονισμένες τυπικότητες έχουν παραβιαστεί από τις ενέργειες του Αγαμέμνονα εναντίον του. Ο κώδικας συμπεριφοράς που διέπει τη ζωή της κοινωνίας έχει παραβιαστεί από τον ύπατο ηγέτη και τώρα ο Αχιλλέας, από την πλευρά του, θα αρνηθεί την υποταγή που οφείλει σε αυτόν.⁸⁸

Ο ήρωας-«γιος» συγκρούεται με τον στρατάρχη-«πατέρα» και περιθωριοποιείται, οι «οικογενειακοί δεσμοί» σπάνε. Ο Αχιλλέας παρακούοντας τον Πηλέα, που του είχε «υπαγορεύσει» υποταγή στον Αγαμέμνονα, τίθεται εκτός της κοινωνίας μέσα στην οποία είχε ανατραφεί καθώς και των αρχών που τη διέπουν.⁸⁹

---

⁸⁷ “φῆν δέ οἱ εἰς Ὀπέντα περικλυτὸν υἱὸν ἀπάξειν | Ἴλιον ἐκπέσαντα, λαχόντα τε ληϊδος αἴσαν”, Σ 326-27.

⁸⁸ Edwards, 2001, 249.

⁸⁹ Avery, 1998, 393.

Στην *Ιλιάδα* ο Αγαμέμνονας δεν δείχνει κάποιο σημάδι πως έχει επίγνωση πως ο Πηλέας εμπιστεύτηκε τον Αχιλλέα σ' αυτόν σα να ήταν δεύτερος πατέρας του.

Ωστόσο, δύο επικοί στίχοι που αποδίδονται στα *Κύπρια* ίσως αναφέρονται σε αυτή τη σχέση, όταν παρουσιάζουν τον Αγαμέμνονα να λέει :

«οὐκ ἐφάμην Ἀχιλλῆι χολωσέμεν ἄλκιμον ἦτορ
ὠδε μάλ' ἐκπάγλως, ἐπειδὴ μάλα μοι φίλος ἦεν»

Εκφράζει ο Αγαμέμνονας την έκπληξή του με τις διαστάσεις της οργής του Αχιλλέα, καθώς τον θεωρούσε «μάλα φίλον», αλλά είναι ασαφές αν το περικείμενο, που δεν διασώζεται, αναφέρεται στο περιστατικό της ιλιαδικής μήνιδος του Αχιλλέα προς τον Αγαμέμνονα.⁹⁰

Ο Schein⁹¹ σχολιάζει πως ο Αγαμέμνονας μοιάζει να αναγνωρίζει τη γονική του σχέση με τον Αχιλλέα, όταν στους στίχους Τ 132-136 παρομοιάζει τη θλίψη του από το γεγονός ότι οι Αχαιοί σκοτώνονταν από τον Έκτορα με τη θλίψη του Δία για τα δεινά του γιου του, του Ηρακλή. Στην αναλογία αυτή κατ' ουσίαν ο Αγαμέμνονας αναλαμβάνει τον πατρικό ρόλο για ολόκληρο το στράτευμα, αλλά στον νου του ακροατηρίου έρχεται κυρίως ο Αχιλλέας, καθώς ο ίδιος λίγο πριν (Σ 117-121) έχει ρητά συνδέσει τον εαυτό του με τον Ηρακλή.

Πέρα από αυτά όμως, στην Πρεσβεία προς τον Αχιλλέα η προσφορά των δώρων που έκανε ο Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα, δια στόματος Οδυσσέα⁹², ισοδυναμεί με πρόταση «υιοθεσίας». Του προτείνει να ενταχθεί στον οίκο του δια γάμου με μια από τις θυγατέρες του, που ο ίδιος θα επιλέξει, και να καταλάβει θέση ισότιμη με τον Ορέστη («ἴσον Ὀρέστη»). Αυτό είναι και το σημείο μέσα στο έπος όπου εκφράζεται η πρόθεση του Αγαμέμνονα να αναλάβει ρόλο «πατέρα» για τον Αχιλλέα. Η πρόταση ήταν υπαγορευμένη από τις συνθήκες της προσπάθειας διαλλαγής με τον οργισμένο ήρωα, αλλά ήταν κάτι που συνέβαινε: ο Μενέλαος είχε κληρονομήσει το βασίλειο του Τυνδάρεω, νυμφευόμενος την Ελένη, παρά την ύπαρξη των Διοσκούρων.

Τέλος, τη φράση: «την ημέρα που ο πατέρας σου, Πηλέας, σε έστειλε στον Αγαμέμνονα» (I 439 = I 253) εκτός από τον Οδυσσέα τη χρησιμοποιεί και ο Φοίνικας, όταν περιγράφει τη συναινετική αποστολή του Αχιλλέα από τον Πηλέα στην εκστρατεία.

---

⁹⁰ Avery, 1998, 396.

⁹¹ Schein, 1984, 157-158, υποσ. 26.

⁹² «εἰ δέ κεν Ἄργος ἰκοίμεθ' Ἀχαιϊκὸν οὖθαρ ἀρούρης, / γαμβρός κέν οἱ ἔοις τίσει δέ σε ἴσον Ὀρέστη, / ὅς οἱ τηλύγετος τρέφεται θαλίῃ ἐνι πολλῇ.», I 283-85.

Η φράση αυτή ειπωμένη δύο φορές, από δύο διαφορετικά πρόσωπα εντάσσεται με τη δεύτερη εκφώνησή της σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ιλιαδικού κειμένου (λόγος του Φοίνικα προς τον Αχιλλέα στο πλαίσιο της Πρεσβείας, I 434-605), όπου θίγονται ευανάγνωστα παραδείγματα δυσλειτουργικών σχέσεων γονέων με παιδιά και οι συνέπειές τους.

Μέσα από όσα αφηγείται ο Φοίνικας αναδύονται αρνητικές γονικές φιγούρες: ο πατέρας του ίδιου, ο Αμύντορας, με τον οποίο συγκρούστηκε κι εξαιτίας αυτής της σύγκρουσης και της πατρικής κατάρας έγινε φυγός - ικέτης και η μητέρα του Μελέαγρου, που, θυμωμένη για τον φόνο του αδελφού της από τον γιο της, έφτασε να καταραστεί το παιδί της και να ζητήσει από τους θεούς τον θάνατό του.

Η αυτοβιογραφική ιστορία του Φοίνικα με την αρνητική οικογενειακή σχέση που είχε με τον πατέρα του «επιστρατεύεται» για να πειστεί ο Αχιλλέας να έρθει σε καταλλαγή με τον Αγαμέμνονα και να δεχτεί τα δώρα που του προσφέρει, επιστρέφοντας στον πόλεμο.

Αρχικά, ο Αγαμέμνονας συνδέεται με υπονοούμενους παραλληλισμούς με τον κακό πατέρα Αμύντορα την ίδια στιγμή που ο Φοίνικας με τον ίδιο έμμεσο τρόπο παραλληλίζεται με τον Αχιλλέα. Την σύγκρουση με τον πατέρα ακολούθησε στην περίπτωση του Φοίνικα η περιθωριοποίηση - εγκλεισμός του στα δώματα του παλατιού (I 462-3) και του Αχιλλέα στη σκηνή του. Είναι απολύτως εμφανής η ταύτιση του Αγαμέμνονα με το σκληρό κι εγωκεντρικό πρότυπο πατέρα που εκπροσωπεί ο Αμύντορας. Είναι μια οικτρά αποτυχημένη πατρική φιγούρα. Ακόμη κι αν η συμπεριφορά των γιων εμπεριέχει ανάρμοστα έως προσβλητικά στοιχεία, η γονική αντίδραση οφείλει να είναι ήπια, στην κατεύθυνση της κατάρτισης και της νουθεσίας των «νηπίων» ηρώων.

Στο τέλος όμως ο Φοίνικας προσπαθεί να διαφοροποιήσει την πατρική φιγούρα με την οποία παραλληλίζει τον Αγαμέμνονα και υποβάλλει στον Αχιλλέα τη σκέψη πως ίσως ο Αγαμέμνονας, έχοντας πλέον μετανιώσει, του στέλνει δώρα πλούσια καθώς και την πρόταση «νιοθεσίας» μέσω γάμου με μια από τις κόρες του κι έτσι ταυτίζεται περισσότερο με την πατρική φιγούρα του Πηλέα.

Ως φυγός ο Φοίνικας από το πατρικό του σπίτι καταφεύγει στη Φθία στο παλάτι του Πηλέα ο οποίος τον περιβάλλει με αγάπη, του προσφέρει πλούσια δώρα και σαν πραγματικός πατέρας του παραχωρεί μέρος της επικράτειάς του, αλλά και τον τιμά με

την ανάθεση της ανατροφής του μονάκριβου γιου του (I 480-495) απαλύνοντας τον πόνο και το στίγμα της ατεκνίας του.

Υπό αυτό το πρίσμα ο Φοίνικας προτείνει στον Αχιλλέα (ταυτίζοντας τώρα έμμεσα τον Αγαμέμνονα με τον Πηλέα) να δεχτεί τα πλούσια δώρα που του προτείνει ο Αγαμέμνονας, καθώς και την εξουσία που του παραχωρεί σε πόλεις του βασιλείου του, δίνοντάς του και την δυνατότητα να επιλέξει όποια από τις κόρες του επιθυμεί και να την κάνει γυναίκα του (I 260-306).⁹³

Μοιάζει αυτή η προσφορά να έχει αναλογίες με την προσφορά που έκανε ο Πηλέας στον Φοίνικα, όταν έφτασε κέτης στη Φθία. Σε καμία περίπτωση, ωστόσο δεν θα πρέπει να τις θεωρήσουμε ανάλογες: ο Πηλέας, μέσα στο πλαίσιο της χρηστοθήειάς του, αγκαλιάζει σαν πατέρας τον Φοίνικα και του προσφέρει την οικογένεια που στερήθηκε. Εξάλλου, είναι γνωστό και από τον Όμηρο και από την παράδοση πως ο Πηλέας είχε γίνει κι άλλες φορές αποδέκτης ικετών κι είχε ανταποκριθεί με φιλευσπλαχνία, χωρίς να αποβλέπει σε κάποιο συμφέρον. Δεν συμβαίνει το ίδιο και με τον Αγαμέμνονα, όμως. Ο Αγαμέμνονας προσφέρει δώρα και «υιοθεσία» δια γάμου στον Αχιλλέα, καταρχάς, όχι με άμεση έκκληση, παρά δι' αντιπροσώπων κι, ύστερα, αποβλέποντας στην επιστροφή του στον πόλεμο, καθώς η έλλειψή του έχει φέρει σε δεινή κατάσταση το στρατόπεδο των Αχαιών κι αυτός ως αρχηγός εγκალείται και υποχρεώνεται να κάνει την κίνηση αυτή της προσέγγισης.

Η πρόταση αυτή του Αγαμέμνονα προς τον Αχιλλέα είναι στην πραγματικότητα και πρόταση υποταγής. Ακούσαμε από το στόμα του στους στ. I 160-161 να λέει πως πρέπει ο Αχιλλέας να δεχτεί την προσφορά του και να υποχωρήσει,⁹⁴ να μπει κάτω από την εξουσία του δηλαδή. Τα επιχειρήματά του είναι αφενός η μεγαλύτερη ηλικία του (*γενεῆ προγενέστερος*) αλλά αφετέρου και, κυρίως γι' αυτόν, η ανώτερη εξουσία του (*βασιλεύτερός εἰμι*). Κι όπως επισημαίνει ο αρχαίος σχολιαστής επικαλούμενος το μεγαλύτερο αξίωμα κατ' ουσίαν ξεφεύγει από το πλαίσιο διαλλακτικότητας που προβλέπεται από την προσφορά του (Σ στους *Ιλ.* I 160-1). Εξακολουθεί ο Αγαμέμνονας να είναι ο αυταρχικός πατέρας που απαιτεί να βρίσκεται υποταγμένος κάτω από τη δική του εξουσία ο γιος του. Είναι το πρότυπο του πατέρα που θα έλεγε: «Δεν είσαι σαν κι εμένα κι όσο εγώ υπάρχω, δεν θα γίνεις σαν κι εμένα!».

---

⁹³ Rosner, 1976, 316-318.

⁹⁴ «καί μοι ὑποστήτω ὅσον βασιλεύτερός εἰμι | ἢ δ' ὅσον γενεῆ προγενέστερος εὐχομαι εἶναι», I 160-161.

Κι ο Αχιλλέας, απ' την άλλη πλευρά, εξακολουθεί να είναι περιχαρακωμένος στην εγωιστική του φύση, στην περηφάνια και τον θυμό του. Έχει θέσει τον εαυτόν του εκτός κοινότητας και μένει πεισματικά εκεί, καθώς ακόμη δεν έχει εξοικειωθεί με τα ανθρώπινα, θνητά του όρια. Απορρίπτει με υποτιμητική και προσβλητική φρασεολογία, που απλώνεται σε ένα *rgiammel* δέκα στίχων, κάθε δώρο που του προσέφερε ο Αγαμέμνονας, δηλώνοντας πως ο Πηλέας που είναι ο πραγματικός πατέρας του θα καλύψει όλες του τις ανάγκες για εξουσία, πλούτο και γάμο (I 374-400). Ο Αχιλλέας δεν χρειάζεται περισσότερα πλούτη κι ούτε επιθυμεί να συνδεθεί με τον Αγαμέμνονα μέσω ενός γάμου με τη θυγατέρα του. Για τον Αχιλλέα θα ήταν ικανοποιητική μόνο μια ειλικρινής ταπεινωτική απολογία του ίδιου του Αγαμέμνονα απέναντί του και, βέβαια, μια αποκατάστασή του στη θέση του πρώτου πολεμιστή των Αχαιών. Κι αν το δεύτερο του προσφέρθηκε, μέσω της Πρεσβείας, δεν του είναι αρκετό, αν δεν προηγηθεί το πρώτο.⁹⁵

Τόσο ο Αγαμέμνονας όσο κι ο Αχιλλέας απέτυχαν να συμπεριφερθούν με τρόπο που να μπορέσει να λειτουργήσει ομαλά η σχέση «πατέρα - γιου» ανάμεσά τους. Διέψευσαν και οι δύο τις προσδοκίες του Πηλέα και μας γίνεται αισθητό όταν ο Νέστορας τον εικονοποιεί να στενάζει (H 125) και να σηκώνει τα χέρια του στους θεούς ευχόμενος τον θάνατό του, για να εκφράσει έτσι τη βαθιά του λύπη για την εξαιρετικά δυσχερή θέση στην οποία έχει οδηγηθεί το στράτευμα των Αχαιών, ως απόρροια της ρήξης των σχέσεων του Αγαμέμνονα με τον Αχιλλέα. Η ρήξη αυτή έχει φέρει μεγάλη χαρά στους εχθρούς (A 255). Αυτό ο γέροντας ήρωας της γενιάς των ηρώων που προηγήθηκε δεν μπορεί να το δεχτεί (H 130-1).

Μπορούμε να σκεφτούμε τον πόνο και την απογοήτευση που βιώνει σε σχέση με τον Αγαμέμνονα που δεν κατάφερε να φροντίσει τον Αχιλλέα. Ο Πηλέας έστειλε τον γιο του με τους αρίστους των Αχαιών (H 128) ως προς τη γενεά και την καταγωγή και προσδοκούσε να επιδράσουν θετικά στη διαδικασία της ωρίμανσης κι ενηλικίωσής του (I 439-441). Αντί γι' αυτό, ο Αγαμέμνονας, ως κακός πατέρας, οδήγησε στην περιθωριοποίηση του ήρωα.

Βέβαια και από τον Αχιλλέα ο Πηλέας θα ήταν απογοητευμένος, καθώς δεν κατάφερε να κερδίσει την τιμή από γέροντες και νέους επιδεικνύοντας την ικανότητα και την αρετή να κρατήσει τον «*μεγαλήτορα θυμόν εν στήθεσσι*» και να μην υποκύψει στην «*κακομήχανον ἔριν*» (I 255-258).

---

⁹⁵ Yamagata, 1991, 7.

Ύστερα από τη σχέση σύγκρουσης με τον «πατέρα» Αγαμέμνονα, ο ποιητής της *Ιλιάδας* παρουσιάζει τη σχέση του ήρωα με τον γέροντα παιδαγωγό του, τον Φοίνικα, έναν υποκατάστατο πατέρα για τον Αχιλλέα, που λειτουργεί ως μια συμβουλευτική πατρική φιγούρα, ήπια, με αγάπη και φροντίδα προς αυτόν. Η μεταξύ τους σχέση διέπεται από αμοιβαία αγάπη και συμπάθεια.

Ο Φοίνικας παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο έπος στη ραψωδία I ως ένα από τα τρία πρόσωπα που προτείνει ο Νέστορας στον Αγαμέμνονα για να πραγματοποιήσουν την Πρεσβεία προς τον Αχιλλέα, να επισκεφτούν δηλαδή τον ήρωα στη σκηνή του όπου έχει αποσυρθεί μετά από τη ρήξη του με τον Ατρείδη, και να τον πείσουν να επανέλθει στον πόλεμο προσφέροντας του ως αντάλλαγμα πλουσιοπάροχα δώρα. Κι ενώ τα άλλα δύο πρόσωπα της Πρεσβείας είναι τα αναμενόμενα για ένα τέτοιο εγχείρημα, δηλαδή, αφενός ο Οδυσσεύς, ο οποίος είναι αυτός που διεκπεραιώνει όλες τις διπλωματικές αποστολές στην *Ιλιάδα* (είτε μόνος του είτε με κάποιο άλλο κατάλληλο ή ενδιαφερόμενο πρόσωπο) κι αφετέρου ο Αίαντας που δεν ήταν μόνο ο άριστος μετά τον ίδιο τον Αχιλλέα, αλλά και κήδιστος και φίλτατος σ' αυτόν, ο Φοίνικας είναι μια άγνωστη μέχρι τώρα μορφή.⁹⁶ Η παρουσίασή του σαν να επρόκειτο για μια ήδη πολύ γνωστή μορφή (ώστε να μη γίνεται προσπάθεια να αιτιολογηθεί αυτή η πρώτη εμφάνιση) και για μια απολύτως φυσιολογική επιλογή για την Πρεσβεία έχει εγείρει πολλές συζητήσεις για το κατά πόσον ο Φοίνικας αποτελούσε από την αρχή μέλος της Πρεσβείας ή είναι επινόηση του ποιητή.

Ο ίδιος συστήνεται ως γιος του Αμύντορα (I 448) και ο ποιητής, αν εξαιρέσουμε την παραίνεσή του προς τον Αχιλλέα στο πλαίσιο της Πρεσβείας του αποδίδει ένα ήσσονα ρόλο σε όλο το υπόλοιπο έργο, που όμως προϋποθέτει την παρουσία του στην I ως πρόσωπο στενά συνδεδεμένο με συναισθηματικούς δεσμούς με τον Αχιλλέα κι έντονη ηθική επιρροή προς αυτόν.

Έτσι, λοιπόν, όταν ο ποιητής αναφέρεται στα ονόματα των αρχηγών των Μυρμιδόνων (II 173 κ.ε.), σε καθέναν από τους πέντε ηγέτες (Μενέσθιο, Εύδωρο, Πείσανδρο, Φοίνικα κι Αλκιμέδοντα) προσθέτει το όνομα του πατέρα του, καθώς και μια λεπτομερή περιγραφή ή ένα χαρακτηριστικό στοιχείο, εκτός από τον Φοίνικα, ο οποίος αναφέρεται απλώς ως *γέρων ιππηλάτα Φοῖνιξ* (II 196) χαρακτηρισμός που, παραπέμπει στον Πηλέα κι όπως έχει αναφερθεί αποδίδεται σε ήρωες της

---

⁹⁶ Hainsworth, 2004, 186.

προηγούμενης γενιάς. Αυτή η περιορισμένη περιγραφή προϋποθέτει την εκτενή παρουσίαση του Φοίνικα στην Πρεσβεία.⁹⁷

Η επόμενη αναφορά του Φοίνικα είναι στον στ. P 555 όπου ο ποιητής παρουσιάζει τη θεά Αθηνά να παίρνει τη μορφή του, προκειμένου να παροτρύνει τον Μενέλαο να επιχειρήσει την αναίρεση του σώματος του νεκρού Πατρόκλου. Ο ποιητής, χωρίς εξαιρέσεις, κάθε φορά που ένας θεός εμφανίζεται με τη μορφή ενός προσώπου που κατονομάζεται, προσθέτει λεπτομερή περιγραφή αυτού του προσώπου, εκτός αν έχει περιγραφεί ή εμφανιστεί ήδη μέσα στο ποίημα, όπως συμβαίνει κι εδώ με τον Φοίνικα.⁹⁸

Η τρίτη φορά που ο Φοίνικας εμφανίζεται στο έπος είναι όταν στο T 310-1, μετά τη συμφιλίωση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα και την αποχώρηση του δεύτερου, παραμένει κοντά στον ήρωα μαζί με ένα περιορισμένο κύκλο προσώπων, συντρόφων και φίλων του. Προφανώς, δεν θα μπορούσε να έχει παρουσία σε αυτόν τον κύκλο, αν δεν είχε ήδη παρουσιαστεί στην Πρεσβεία ως ένα από τα πιο προσφιλή και οικεία πρόσωπα του Πηλείδη.⁹⁹

Και τέλος βλέπουμε τον Αχιλλέα στον στ. Ψ 360, να αναθέτει στον Φοίνικα την επίβλεψη της αρματοδρομίας, που πραγματοποιείται μεταξύ των άλλων αγωνισμάτων, για να τιμηθεί ο νεκρός Πάτροκλος. Η παρουσία του Φοίνικα διασφαλίζει για τον Αχιλλέα το αδιάβλητο του αποτελέσματος, πράγμα που αποδεικνύει τους στενούς δεσμούς εμπιστοσύνης που συνέδεαν τους δύο άντρες, γεγονός για το οποίο έχουμε ήδη πειστεί από την αλληλεπίδρασή τους στην Πρεσβεία.¹⁰⁰

Είναι σαφές, πως και οι τέσσερις περιστάσεις παρουσίας του Φοίνικα μέσα στο έπος που έπονται της παρουσίας του στην Πρεσβεία, την προϋποθέτουν και επιβεβαιώνουν τον ρόλο που έπαιξε σε αυτήν καθώς και τους δεσμούς που τον συνδέουν με τον Αχιλλέα. Ο Φοίνικας, λοιπόν, είναι ο γιος του Αμύντορα, *δπάων* της οικογένειας του Πηλέα (Ψ 360), άρχοντας των Δολόπων (οι οποίοι, στον *Κατάλογο των Πλοίων*, δεν αναφέρεται να συμμετέχουν στην τρωική εκστρατεία) και διοικητής του τέταρτου τμήματος των Μυρμιδόνων (Π 196). Αυτά τα στοιχεία αφορούν στην «ταυτότητα» του ήρωα.

---

⁹⁷ Scott, 1912, 68.

⁹⁸ Scott, 1912, 69.

⁹⁹ Scott, 1912, 73.

¹⁰⁰ Scott, 1912, 73-74.

Ωστόσο, ο χαρακτήρας του Φοίνικα και οι αναλογίες του με τον Πηλέα καθώς και η ιδιαίτερη σχέση που έχει με τον Αχιλλέα είναι τα στοιχεία που εξυπηρετούν το σχέδιο της *Ιλιάδας*, ώστε να αξιοποιηθεί στο συγκεκριμένο πλαίσιο της Πρεσβείας.¹⁰¹ Ο Νέστορας έχει επίγνωση της επιρροής του Πατρόκλου πάνω στον Αχιλλέα (Λ 765-803). Όμως η ποιητική επιλογή είναι ο Πάτροκλος να παραμείνει στο παρασκήνιο σ' αυτή τη φάση της δράσης (ο ποιητής δεν του επιτρέπει να αρθρώσει ούτε μια λέξη) όπου προέχει η διαπραγμάτευση θεμάτων που αφορούν στη σχέση του Αχιλλέα με όσα εκπροσωπεί καθένα από τα πρόσωπα της Πρεσβείας (ο Οδυσσέας το στράτευμα, ο Φοίνικας τα οικεία πρόσωπα κι ο Αίας τους φίλους και συμμαχητές) κι όλα αυτά ως επακόλουθο της προσωπικής του διαμάχης με τον Αγαμέμνονα.¹⁰²

Η επίσημη και τυπική λειτουργία της Πρεσβείας, δηλαδή η παράδοση του μηνύματος του Αγαμέμνονα και η απάντηση του Αχιλλέα σ' αυτό, ολοκληρώθηκε ήδη με τον Οδυσσέα.¹⁰³ Ωστόσο, όταν ο Αχιλλέας στην ολοκλήρωση της απάντησης - απόρριψης προς τον Οδυσσέα αναφέρει πως ο Φοίνικας θα πρέπει να παραμείνει στην σκηνή του, προκειμένου να αποπλεύσει μαζί του προς τη Φθία την επομένη, αν θέλει, ο Φοίνικας δεν μπορεί παρά να πάρει τον λόγο και, ύστερα από την ένταση που δημιούργησε η παθιασμένη απάντηση του χολωμένου ήρωα, να απαντήσει σ' αυτό.¹⁰⁴ Ολόκληρη η σκηνή που ακολουθεί είναι ένας επιδέξιος λόγος - με κάποιες αδυναμίες, κενά κι ανακολουθίες ενδεχομένως - όπου συμπλέκονται η πειθώ με την ποίηση.

Ο Οδυσσέας παρουσίασε την επίσημη προσφορά του Αγαμέμνονα, αλλά ο Φοίνικας θα επιχειρήσει να κάμψει τον θυμό του ήρωα με την έκθεση της ηρωικής, παραδοσιακής ηθικής.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Τα περισσότερα ρήματα που χρησιμοποιούνται για τους τρεις πρέσβεις στους στ. Ι 182-198 βρίσκονται στον δυϊκό αριθμό (*βάτην | ikésthēn | χείρετον | ikáne-ton | éstōn*). Οι «Αναλυτικοί» στηριζόμενοι σ' αυτούς τους στίχους υποστηρίζουν την ύπαρξη περισσότερων του ενός ποιητών της *Ιλιάδας*, ενώ άλλοι αναγνωρίζουν απλώς μια αφηγηματική ασυνέπεια η οποία προκύπτει από το γεγονός ότι ο Όμηρος επεξεργάστηκε εκ νέου μια παραδοσιακή ιστορία σύμφωνα με την οποία στον Αχιλλέα στάλθηκαν δύο μόνο πρέσβεις. Η πλειονότητα των φιλολόγων της δεύτερης ομάδας υποθέτουν ότι η παραδοσιακή ιστορία αφορούσε τον Αίαντα και τον Οδυσσέα και ότι ο Όμηρος προσέθεσε τον Φοίνικα για να εμπλουτίσει το έπος με θεματικές αντιστοιχίες ανάμεσα στον Φοίνικα και τον Αχιλλέα και να προσδώσει έτσι μεγαλύτερη ποιητική αποτελεσματικότητα στη σκηνή. Πρόσφατα, ωστόσο, βάσει της κατανομής των δυϊκών αριθμών και του «μοτίβου της αυτοπροβολής του Οδυσσέα», ο G. Nagy (1979, σσ.49-55) έχει προτείνει ότι ο Οδυσσέας προστέθηκε στην ιστορία της ραψωδίας Ι σύμφωνα με ένα άλλο παραδοσιακό μοτίβο, εκείνο της « σύγκρουσης ανάμεσα στον Οδυσσέα και τον Αχιλλέα»: Schein, 1984, 159.

¹⁰² Hainsworth, 2004, 190.

¹⁰³ Wyatt, 1985, 406.

¹⁰⁴ Wyatt, 1985, 408.

¹⁰⁵ Scodel, 1982a, 129.

Η ρήση του Φοίνικα είναι εξαιρετικά μακροσκελής, καθώς έτσι υπογραμμίζεται η επιτακτικότητα της κατάστασης, και διαρθρώνεται σε τρία μέρη: (i) η προσωπική του ιστορία με αυτοβιογραφικά - νοβελιστικά στοιχεία (434-95), (ii) η αλληγορία των Λιτών (496-523) και (iii) η επική διήγηση που αφορά στο μυθολογικό παράδειγμα της ιστορίας του Μελεάγρου. Ο λόγος αυτός αίρει το αδιέξοδο που δημιούργησε η απόρριψη των δώρων από τον Αχιλλέα και η απειλή του πως θα αποχωρήσει το επόμενο πρωινό από την Τροία, και, μολονότι δεν παρακινεί τον Αχιλλέα σε δράση, θα έχει σημαίνοντα ρόλο στην πλοκή του έργου εφεξής.

Ο Φοίνικας ξεκινώντας από την απειλή του Αχιλλέα να φύγει, με δάκρυα (I 433) δηλώνει πως ακόμη και αν του δινόταν η δυνατότητα να γίνει και πάλι νέος, δεν θα εγκατέλειπε τον Αχιλλέα.¹⁰⁶ Και αφηγείται την προσωπική του ιστορία, που αποτελεί ένα είδος *captatio benevolentiae* για τον λόγο του, καθώς μέσα από τα αυτοβιογραφικά του στοιχεία θα αναδειχτεί η εγγύτητά του προς τον Αχιλλέα, η πατρική του στοργή και αγάπη γι' αυτόν, το στενό δέσιμό τους, αλλά και οι αναλογίες σε καταστάσεις της ζωής τους με έμφαση στο μοτίβο του ανυποχώρητου θυμού - που προβάλλεται και στην αυτοβιογραφική εξιστόρηση του Φοίνικα, αλλά και στα επόμενα μέρη του λόγου του προς τον Αχιλλέα.¹⁰⁷

Υπενθυμίζει στον ήρωα πως η παρουσία του στην Τροία είναι αναπόσπαστα δεμένη με την δική του υπογραμμίζοντας πως, ως ένα σεβαστό μέλος του οίκου του Πηλέα, επιλέχτηκε από τον ίδιο τον Πηλέα να συνοδεύει τον Αχιλλέα σε αυτήν την εκστρατεία που είναι για τον ήρωα μια σπουδή ολοκλήρωσης της ηρωικής του ταυτότητας.¹⁰⁸ Ο Αχιλλέας στάλθηκε «από τη Φθία στον Αγαμέμνονα» όντας ακόμη «νήπιος» (<στερητικό μόριο *νή* + *ἔπος* = αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει, να παραγάγει λόγο, δηλ. γλώσσα, αλλά και λογική σκέψη). Ο πλέον κατάλληλος ως σύμβουλος και διδάσκαλος των έργων της αγοράς και του πολέμου (I 443) προκρίθηκε από τον Πηλέα ο Φοίνικας, ο οποίος λειτουργεί *in loco parentis*, αφού ο Πηλέας εμποδίζεται από τα γηρατεία του να συνοδεύσει τον Αχιλλέα σε αυτήν την κρίσιμη δοκιμασία.

---

¹⁰⁶ “ὡς ἂν ἔπειτ’ ἀπὸ σεῖο φίλον τέκος οὐκ | λείπεσθ’, οὐδ’ εἴ κέν μοι ὑποσταίη θεὸς αὐτὸς | γῆρας ἀποξύσας θήσειν νέον ἡβώνοντα”, I 444-446.

¹⁰⁷ Scodel, 1982a, 130.

¹⁰⁸ “σοὶ δέ μ’ ἔπεμπε γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς | ἤματι τῷ ὅτε σ’ ἐκ Φθίης Αγαμέμνονι πέμπε | νήπιον οὐ πω εἰδόθ’ ὁμοίου πολέμοιο | οὐδ’ ἀγορέων, ἵνα τ’ ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι. | τοῦνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα, | μύθων τε ῥητῆρ’ ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων”, I 439-443.

Μέσα από την προσωπική του ιστορία της σύγκρουσής του με τον πατέρα του τον Αμύντορα, τον ανυποχώρητο θυμό του προς αυτόν, την ατεκνία του ως απόρροια της πατρικής κατάρας, αλλά και την προσφυγή του ως ικέτης στον Πηλέα και την αγάπη με την οποία αυτός τον περιέβαλε εξηγεί και τονίζει τη σύνδεσή του με τον βασιλιά της Φθίας, Πηλέα, αλλά και την αφοσίωσή του στον μοναχογιό του, γεγονός που εντείνει και τη μεταξύ τους αλληλεξάρτηση.

Ο Φοίνικας, με το δεδομένο της ατεκνίας του, αναλαμβάνει τα καθήκοντα του παιδαγωγού του Αχιλλέα, αλλά δεν μένει σ' αυτά: αναθρέφει τον ήρωα, σαν δικό του παιδί προσφέροντάς του όσα προσφέρει ένα γονιός σ' ένα παιδί,¹⁰⁹ αλλά προσδοκώντας κι από αυτόν όσα ένας γονιός προσδοκά από το παιδί του¹¹⁰ (βλ. και *θρέπτρα*).

Αναφέρθηκε κι αλλού (βλ. Σχέση με τη Θέτιδα) πως ο Όμηρος δεν θα μπορούσε να υιοθετήσει τον Χείρωνα ως παιδαγωγό του κεντρικού ήρωα του έπους του, γιατί ήταν ένας από τους *φήρας* (θηρία) που τριγυρίζουν στα βουνά (Α 268) και που ο Όμηρος έχει εξοβελίσει από την *Ιλιάδα*.

Ο Πηλέας, όντας ο ίδιος "*ἔσθλος Μυρμιδόνων βουλευφόρος ἠδ' ἀγορητής*" (Η 125-126), αναθέτει στον Φοίνικα να εκπαιδεύσει τον Αχιλλέα, ώστε να αποκτήσει κι αυτός αυτές τις πατρικές ιδιότητες και να ξεχωρίσει ανάμεσα στους Αχαιούς, όχι μόνο για την ανδρεία του, αλλά και για τη λογική σκέψη και την επιδεξιότητα στην ομιλία, να γίνει, δηλαδή, ένας ολοκληρωμένος ήρωας.

Με διπλή ιδιότητα, λοιπόν, του παιδαγωγού-διδασκάλου και του υποκατάστατου πατέρα ο Φοίνικας συνοδεύει τον Αχιλλέα στην Τροία. Στους στ. Ι 440-3 λέει: «*νήπιον οὐ πω εἰδόθ' ὁμοῖου πολέμοιο | οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι. | τοῦνεκά με προέηκε διδασκόμεναι τάδε πάντα, | μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων*». Κι όπως λέει ο αρχαίος σχολιαστής (Σ στο *Ιλ.* Ι 442^α), αφού στάλθηκε ως σύμβουλος, αν μη τι άλλο, τώρα είναι η πιο κρίσιμη στιγμή κατά την οποία ο ήρωας χρήζει συμβουλευτικής παραίνεσης, άρα τώρα ακριβώς οφείλει να ακούσει με προσοχή τις συμβουλές του. Εξάλλου, (Σ στο *Ιλ.* Ι 442b) η επιλογή του

¹⁰⁹ "*καί σε τοσοῦτον ἔθηκα θεοῖς ἐπιείκελ' Αχιλλεῦ, | ἐκ θυμοῦ φιλέων, ἐπεὶ οὐκ ἐθέλεσκες ἄμ' ἄλλω | οὐτ' ἐς δαῖτ' ἵεναι οὐτ' ἐν μεγάροισι πάσασθαι, πρὶν γ' ὅτε δῆ σ' ἐπ' ἐμοῖσιν ἐγὼ γούνεσσι καθίσσας | ὄψον τ' ἄσαιμι προταμῶν καὶ οἶνον ἐπισχῶν. | πολλάκι μοι κατέδυσσας ἐπὶ στήθεσσι χιτῶνα | οἶνου ἀποβλύζων ἐν νηπιῇ ἀλεγεινῇ. | ὧς ἐπὶ σοὶ μάλα πολλὰ πάθον καὶ πολλὰ μόγησα, | τὰ φρονέων ὁ μοι οὐ τι θεοὶ γόνον ἐξετέλειον | ἐξ ἔμευ*" Ι 485-494.

¹¹⁰ "*ἀλλὰ σὲ παῖδα θεοῖς ἐπιείκελ' Αχιλλεῦ | ποιεύμην, ἵνα μοί ποτ' ἀεικέα λοιγὸν ἀμύνης*", Ι 494-495.

«διδασκέμεναι» αντί του «διδάξαι» μαρτυρά πως ο ήρωας δεν έχει ολοκληρώσει όλα όσα πρέπει να μάθει.

Αξίζει να επισημανθεί πως ο Αχιλλέας πρέπει να διδαχτεί να είναι ικανός ομιλητής και δραστήριος στα έργα (*μύθων τε ρήτηρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων*, I 443). Ωστόσο, με το να «σπάει» το ομοιοτέλειτο στη φράση (Σ στο *Ιλ.* I 443c²) δηλώνεται η ξεκάθαρη προτεραιότητα που έχει η ευβουλία, δηλ. η άριστη συμβουλή ή η ορθή κρίση, η σωστή, διαχείριση των υποθέσεων που ανακύπτουν.

Η *Ιλιάδα* είναι γεμάτη συναθροίσεις (*ἀγοραί*) και συμβούλια (*βουλαί*), στον Όλυμπο, στην Τροία και, πάνω απ' όλα, στο στρατόπεδο των Αχαιών. Αυτό αντανακλά το γεγονός πως η ζωή απαιτεί, εκτός από ανδρεία, νοημοσύνη και κρίση. Ο Όμηρος δεν παραλείπει να το τονίζει αυτό χρησιμοποιώντας χαρακτηρισμούς όπως: *βουληφόροι, σύμβουλοι* κλπ.¹¹¹ Στην *Ιλιάδα*, η ανδρεία που κερδίζει δόξα στον ήρωα εντοπίζεται τόσο στην ομιλία, όσο και στην δράση. Μπορεί να υπάρχουν μεγάλες και τραγικές επιδείξεις ανδρείας στη μάχη (*αριστείες*), αλλά τα δύο τρίτα του έπους είναι ο άμεσος λόγος. Πολλά από τα στοιχεία που καθορίζουν τη δόξα κάθε ήρωα αποκρυσταλλώνονται στην καλοσύνη, την αλαζονεία ή την ευγένεια των λόγων τους.¹¹² Γι' αυτό και είναι σημαντικό κι επισημαίνεται από τον ποιητή πως ο Αχιλλέας με την περιθωριοποίησή του δεν απείχε μόνο από τον πόλεμο, αλλά κι από την συνέλευση που φέρνει δόξα σ' έναν άνθρωπο.¹¹³ Με την επιλογή του να περιθωριοποιείται λόγω του θυμού του, κατ' ουσίαν ο Αχιλλέας αφενός στερεί από τον Φοίνικα τόσο τον γιο του όσο και τον μαθητή του κι αφετέρου αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του Πηλέα να εκπαιδευτεί επαρκώς, ώστε εκπροσωπήσει τον οίκο της Φθίας ως συνεχιστής του.

Όταν στους στίχους I 494-7, ο Φοίνικας λέει: *«ἀλλὰ σὲ παῖδα θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ | ποιεύμην, ἵνα μοί ποτ' ἀεικέα λοιγὸν ἀμύνης. | ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν: οὐδέ τί σε χρὴ | νηλεὲς ἦτορ ἔχειν: στρεπτοὶ δὲ τε καὶ θεοὶ αὐτοί»* αν φωτίσουμε το «ἀλλὰ» του στίχου I 496, τότε αντιλαμβανόμαστε πως ο Φοίνικας ζητώντας να δαμάσει ο Αχιλλέας τον θυμό του και να συγκατανεύσει προς το αίτημα του Αγαμέμνονα για συμφιλίωση στην ουσία «επιστρέφει» στον Φοίνικα τον γιο που «έχασε» μέσα από την μήνιδα του ήρωα. Σε αυτούς τους στίχους απηχείται άλλωστε

¹¹¹ Schofield, 1986, 8-10.

¹¹² Schofield, 1986, 14-15.

¹¹³ «οὐτέ ποτ' εἰς ἀγορὴν πωλέσκετο κυδιάνειραν | οὐτέ ποτ' ἐς πόλεμον, ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ», I 490-1.

κι η συμβουλή του Πηλέα να συγκρατήσει ο ήρωας την περήφανη ψυχή του, δείχνοντας διαλλακτικότητα (I 254-258). Ο Αχιλλέας πρέπει να δεχτεί την ικεσία, γιατί με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζει κι ανοικτά τον ρόλο του ως «γιος» του Φοίνικα, αλλά και ανταποκρίνεται ως γιος του Πηλέα στις συμβουλές του γονιού του.

Όταν ο Αχιλλέας έδωσε την επιλογή (I 427-9) στον Φοίνικα είτε να φύγει μαζί του είτε να παραμείνει στην Τροία ήταν σαν να λησμονά αυτή την άρρηκτη σχέση τους. «Αγαπημένο μου παιδί» (I 437-8) απαντά ο Φοίνικας «δεν θα ήθελα να μείνω μακριά σου». Το καθήκον, αλλά και η αγάπη δεσμεύουν τον Φοίνικα: το καθήκον που απορρέει από το ότι είναι εντεταλμένος, από τον πατέρα του ήρωα, δάσκαλός του, αλλά και η αγάπη που απορρέει από τον ρόλο του ως υποκατάστατο του πατέρα του.¹¹⁴

Αν ο Αχιλλέας πραγματοποιούσε την απειλή του να φύγει για τη Φθία, δηλαδή να επιλέξει τη μακροχρόνια ζωή χωρίς δόξα, αυτό θα σήμαινε πως θα είχε επέλθει τόσο δραστική αλλαγή στον χαρακτήρα του, ώστε να απορρίψει καθ' ολοκληρίαν το ιδεώδες στο οποίο ο Φοίνικας τον εκπαίδευε, να είναι, δηλαδή, «λόγων ῥητήρ κι ἔργων πρηκτῆρ, I 443»,¹¹⁵ αλλά και τις ηρωικές αρχές που ο Πηλέας προσδοκούσε από αυτόν να τηρήσει και να υπηρετήσει.

Ο Φοίνικας έχει και τους δύο ρόλους απέναντι στον Αχιλλέα: και του πατέρα και του δάσκαλου κι είναι και οι δύο εξίσου σημαντικοί, ισότιμοι όσο κι αλληλένδετοι. Ως απλός πατέρας ίσως ήταν ικανοποιημένος με το να έχει τον Αχιλλέα να τον αγαπά και να τον προστατεύει. Ως απλός δάσκαλος θα μπορούσε να ικανοποιηθεί μόνο από το να ακολουθήσει το ιδεώδες στο οποίο τον εκπαίδευσε. Ως πατέρας και δάσκαλος μαζί, όμως, δεν μπορεί να δεχτεί το ένα χωρίς το άλλο: ο Αχιλλέας πρέπει να πάρει και πάλι την θέση του στο στράτευμα και να συνεχίσει να επιδιώκει την δόξα και την τιμή, εγκαταλείποντας την σκέψη για μακροβιότητα. Με αυτήν την επιλογή ουσιαστικά «επιστρέφει» στον Φοίνικα το γιο του, γιατί αυτός είναι ο πραγματικός χαρακτήρας του Αχιλλέα, ο πραγματικός γιος του.¹¹⁶

Στην συνέχεια, ο Φοίνικας ασκεί στον Αχιλλέα ισχυρή ηθική πίεση μέσα από την αλληγορία των Λιτών που του παρουσιάζει: η απόρριψη ενός επιχειρήματος είναι εντελώς διαφορετική από την απόρριψη ενός ικέτη κι ειδικά ενός ικέτη που φέρνει δώρα. Οι Λιτές υπάρχουν κι είναι κόρες του Δία. Ίσως έχουν εξαιρετικά απεχθή όψη

---

¹¹⁴ Held, 1987, 248.

¹¹⁵ Held, 1987, 249.

¹¹⁶ Held, 1987, 249.

(I 503), αλλά έρχονται να γιατρέψουν τις πληγές που προκαλεί η Άτη στις σχέσεις των ανθρώπων. Η Άτη έκανε τον Αγαμέμνονα, όπως ο ίδιος λέει (I 115 κ.ε.) να προσβάλει τον Αχιλλέα. Τώρα, όμως, οι Λιτές έρχονται προς τον ήρωα. Ενδεχομένως, να μην έχουν τη μορφή που αυτός επιθυμεί, αλλά απορρίπτοντάς τες στην ουσία προσβάλλει τον πατέρα τους, τον Δία.

Η απόρριψη των Λιτών είναι η γέφυρα με την οποία ο Φοίνικας θα περάσει στο μέρος του λόγου του που αφορά στην διήγηση της επικής ιστορίας του Μελεάγρου, του μεγάλου ήρωα της αιτωλικής επικής παράδοσης, του οποίου ο θυμός τον κρατά από το να υπερασπιστεί την πατρίδα του την Καλυδώνα από την επίθεση των Κουρητών. Η ιστορία του Μελεάγρου ανήκει στην επική παράδοση της πρώιμης ελληνικής ηρωικής ποίησης.¹¹⁷ Ο Φοίνικας διηγείται από μνήμης μια ιστορία γνωστή στους εξωτερικούς ακροατές της εποχής. Κάποιοι φιλόλογοι θεώρησαν την ιστορία του Μελεάγρου (οργή - απόσυρση από τη μάχη) ως πρότυπο για την ιστορία της *Ιλιάδας* (μῆνις Αχιλλέα). Ωστόσο, μπορούν και οι δύο ιστορίες να θεωρηθούν τροποποιημένες και επεκτεταμένες παραλλαγές της ίδιας βασικής πλοκής.¹¹⁸

Το παράδειγμα της ικεσίας προς τον Μελεάγρο αποτελεί το ακριβές παράλληλο για την Πρεσβεία προς τον Αχιλλέα, καθώς αφορά σε ένα εντελώς διαφορετικό και καινούριο για τα ομηρικά δεδομένα είδος ικεσίας. Δεν είναι ούτε έκκληση για προστασία και παροχή φιλοξενίας, ούτε ικεσία κάποιου για την ζωή του στην μονομαχία, ούτε, τέλος, ικεσία με λύτρα για ένα αγαπημένο πρόσωπο (ζωντανό ή νεκρό). Είναι μια παράκληση για συγχώρεση από αυτόν που έχει προκαλέσει με την συμπεριφορά του κάποιο κακό, κάποια βλάβη ή προσβολή στον αποδέκτη της παράκλησης.¹¹⁹

Και βέβαια η διήγηση της ιστορίας του Μελεάγρου γίνεται από τον Φοίνικα, που συμμετέχει στην Πρεσβεία - ικεσία προς τον Αχιλλέα και το ακροατήριο δεν μπορεί παρά να ανασύρει στην μνήμη του την ικεσία του Φοίνικα προς τον Πηλέα και την μεγάθυμη αποδοχή της.

Το βασικό μοτίβο της ιστορίας του Μελεάγρου είναι: «απόσυρση-όλεθρος-επάνοδος».¹²⁰ Ο Φοίνικας χρησιμοποίησε την ιστορία του Μελεάγρου ως αντιπαράδειγμα για τον Αχιλλέα. Για τον Αχιλλέα όμως εκλαμβάνεται ως θετικό

---

¹¹⁷ Swain, 1988, 271.

¹¹⁸ Edwards, 2001, 310.

¹¹⁹ Yamagata, 1991, 5.

¹²⁰ Edwards, 2001, 310.

παράδειγμα. Απαντά στον Φοίνικα προσφωνώντας τον «ἄττα» (I 607). Με όσα είπε ο Φοίνικας κινητοποίησε το συναίσθημά του και τον έκανε αυθόρμητα να εκφραστεί όπως νιώθει απέναντι στον παιδαγωγό του: είναι παιδί. Μόνο που είναι ένα πεισματάρικο παιδί, την ώρα που απαιτείται από αυτόν ωριμότητα. Αποσυνδέει την προσφορά των δώρων από την τιμή του (I 607-608) και μολονότι δείχνει να μην εισέπραξε ότι το ενδιαφέρον του Φοίνικα είναι γι' αυτόν κι όχι για τον αποστολέα της Πρεσβείας (I 612-615) η αποφασιστικότητά του να επιστρέψει στη Φθία αποδυναμώνεται (I 619). Έτσι, στην απάντησή του προς τον Αίαντα, τον τελευταίο ομιλητή της Πρεσβείας, ο Αχιλλέας ανακοινώνει πως θα εξετάσει την επανείσοδό του στον πόλεμο τότε και μόνο, όταν ο Έκτορας φτάσει στα καράβια των Αχαιών και λίγο πριν οι φλόγες τα κάψουν (I 650-653). Αυτή η απόφαση, απολύτως σύμφωνη με την εξέλιξη της ιστορίας του Μελεάγρου, είναι εκείνη που εξυπηρετεί το αφηγηματικό σχέδιο του ποιητή, την πλοκή του έργου του και την δρομολόγηση των γεγονότων εκείνων που θα οδηγήσουν σταδιακά στη δραματική κορύφωση του έπους.¹²¹

Αυτή ήταν η σχέση του Αχιλλέα με τον υποκατάστατο πατέρα του, τον Φοίνικα. Ως αντίστιξη της σχέσης του με τον Αγαμέμνονα, αυτή παρουσιάζεται από τον ποιητή ως μια σχέση αμοιβαίας αγάπης, σεβασμού κι αλληλεπίδρασης που καθορίζει τις εξελίξεις της αφήγησης επιδρώντας θετικά στην πορεία της ηρωικής ενηλικίωσης του ήρωα και της ωρίμανσής του.

Κι ενώ με το τέλος της Πρεσβείας μοιάζει το μόνο που έχει πετύχει ο Φοίνικας να είναι η μεταστροφή της απόφασης του Αχιλλέα να φύγει, τελικά, όσο το έπος θα προχωρά, θα φτάσουν στις ραψωδίες Υ - Ω να «κερδίσουν» πίσω -τόσο αυτός όσο και ο Πηλέας- τον γιο τους: όταν θα έχει γίνει ένας σπουδαίος πρηκτής αλλά κι εξίσου εξαιρετικός ρητήρ (ραψ. Ω),¹²² ικανός να δείξει διαλλακτικότητα και οίκτο στον ικέτη εχθρό του.

Ο χαρακτήρας του ιλιαδικού έπους που επιφορτίζεται από τον ποιητή με γονικό ρόλο απέναντι στον κεντρικό ήρωα, τον Αχιλλέα, είναι ο σύντροφός του και παιδικός του φίλος, ο Πάτροκλος. Είναι ένας υποκατάστατος πατέρας καθοριστικός για την τροποποίηση της συμπεριφοράς του ήρωα. Η ιδιαιτερότητα που έχει ο Πάτροκλος ως χαρακτήρας είναι πως εναλλάσσει τον γονικό ρόλο με τον ρόλο του φίλου προς τον

---

¹²¹ Rinon, 2008, 70-71.

¹²² Held, 1987, 252.

Αχιλλέα. Έτσι, μετά τον απολυταρχικό/απορριπτικό πατέρα Αγαμέμνονα, τον συμβουλευτικό/συμπαραστάτη πατέρα Φοίνικα, ενεργό ρόλο αναλαμβάνει ο πατέρας - φίλος Πάτροκλος.

Έχει πολύ απασχολήσει τους μελετητές του Ομήρου ο χαρακτήρας του Πατρόκλου και το κατά πόσο ο ποιητής έχει εμπλουτίσει την παρουσία του στη ζωή του Αχιλλέα, αλλά και στην πλοκή της *Ιλιάδας*, αναβαθμίζοντας τον ρόλο του, ώστε να γίνει εφάμιλλος του Αντίλοχου, του άλλου φίλου του Αχιλλέα. Ο Όμηρος τοποθετεί τον Αντίλοχο στη δεύτερη θέση, στην καρδιά του Αχιλλέα: η σποδός του Αχιλλέα αναμίχθηκε με τη σποδό του Πατρόκλου κι όχι του Αντίλοχου (*Οδ.* ω 76 κ.ε). Ενδεχομένως, η πηγή από την οποία εμπνεύστηκε ο Όμηρος τη σχέση Αχιλλέα - Πατρόκλου ήταν η μυθική ιστορία του ημίθεου Γκιλγκαμές και του φίλου του Enkidu, ο οποίος σκοτώθηκε στη θέση του.¹²³

Στην *Ιλιάδα* συναντούμε τον Πάτροκλο για πρώτη φορά ως «*Μενοιτιάδη*», γιο του Μενοίτιου δηλαδή (Α 307), χωρίς άλλον προσδιορισμό. Αυτό δημιουργεί την εντύπωση πως ήταν ήδη ευρέως γνωστός στους εξωτερικούς ακροατές του έπους, ώστε να μη χρειάζεται κάποιο άλλο στοιχείο για την ταυτοποίησή του.

Στην ίδια ραψωδία, λίγους στίχους αργότερα (Α 337) ο Αχιλλέας τον προσφωνεί «*διογενές Πατρόκλεες*». Ο Ευστάθιος¹²⁴ σχολιάζει πως σύμφωνα με την παράδοση ο Πάτροκλος ήταν συγγενικό πρόσωπο του Αχιλλέα, καθώς σύμφωνα με τον Ησίοδο (*Κατ.*, Μ-Ψ 212^α) ο Μενοίτιος, ο πατέρας του, ήταν αδελφός του Πηλέα, του πατέρα του Αχιλλέα ή σύμφωνα με άλλους ο Μενοίτιος και ο Αιακός, ο εκ πατρός παππούς του Αχιλλέα, ήταν αμφιπάτορες γιοι της Αίγινας, ο μιν από τον Μυρμιδόνα, ο δε από τον Δία.

Ο Όμηρος δεν κάνει λόγο για συγγενικό δεσμό μεταξύ των δύο ηρώων. Η ομηρική εκδοχή για τον Πάτροκλο προβλέπει πως έλκει την καταγωγή από την Οπούντα, όπου κι υποσχέθηκε ο Αχιλλέας στον Μενοίτιο πως θα τον επιτρέψει μετά το τέλος του τρωικού πολέμου (Σ 324-7). Την ιστορία που τον περιβάλλει την πληροφορούμαστε αργά μέσα στο έπος, όταν η ψυχή του Πατρόκλου επισκέφεται τον Αχιλλέα κι ανάμεσα σε άλλα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο συνδέθηκαν: ο Μενοίτιος οδήγησε τον μικρό γιο του, Πάτροκλο, από την Οπούντα στη Φθία, στον βασιλιά Πηλέα, ως εξόριστο κέτη προς εξαγνισμό από τον φόνο ενός συνομηλίκου

---

¹²³ Janko, 2003, 585.

¹²⁴ Mueller, 1815, τόμ. Ι, 82.

του, που διέπραξε από θυμό στη διάρκεια ενός παιχνιδιού με αστράγαλους. Ο Πηλέας πρόθυμα τον δέχτηκε, τον ανέθρεψε με φροντίδα και τον όρισε ακόλουθο του Αχιλλέα. Τα δύο αγόρια ανατράφηκαν μαζί, συνδέθηκαν στενά κι, έτσι, η σκιά του Πατρόκλου ζητά και μετά θάνατον τα οστά τους να τοποθετηθούν μαζί στον ίδιο αμφορέα.

Ο Πάτροκλος ήταν λίγο μεγαλύτερος από τον Αχιλλέα, αλλά δεν ήταν παρά ένα μικρό αγόρι, όταν ο Μενότιος τον οδήγησε στον Πηλέα. Θα πρέπει να ήταν ένα φοβισμένο παιδί, σοκαρισμένο από τον θάνατο του συμπαίκτη του, που ο ίδιος είχε προκαλέσει. Μπορούμε να σκεφτούμε τι σήμαινε γι' αυτόν να τον υποδεχτεί ο μικρός Αχιλλέας και να ακούσει τον Πηλέα να του λέει: «θα είσαι ο σύντροφός του» και πόση ασφάλεια του γέννησε η εμπιστοσύνη και των δύο. Έτσι, ο Πάτροκλος υπηρετώντας πρόθυμα τον Αχιλλέα από τόσο μικρή ηλικία, έμαθε να κατανοεί και να ανταποκρίνεται σε κάθε διάθεση κι ανάγκη του, ώστε ο Αχιλλέας έφτασε να νιώθει ότι ο Πάτροκλος ήταν γι' αυτόν τόσο απαραίτητος όσο το πιο ζωτικό του όργανο (*Πάτροκλος, τὸν ἐγὼ περὶ πάντων τῶν ἐταίρων ἴσον ἐμῇ κεφαλῇ*, Σ 81-82).¹²⁵

Ο Όμηρος μας δίνει παραστατικά, δια στόματος Νέστορα (Λ 762-789) την από κοινού στρατολόγηση Πατρόκλου κι Αχιλλέα από τους «αρίστους των Αχαιών», από το παλάτι του Πηλέα, στη Φθία. Ο Μενότιος συγκατένευσε στη συμμετοχή του Πατρόκλου και στο πλαίσιο της πατρικής νουθεσίας οι συμβουλές που έδωσε στον γιο του, τον Πάτροκλο, αφορούσαν στην σχέση του με τον Αχιλλέα και στο ρόλο που είχε να διεκπεραιώσει απέναντί του.¹²⁶ Του επισημαίνει λοιπόν πως ο Αχιλλέας είναι «*ὑπέρτερος*» απ' αυτόν, ενώ αυτός είναι μεγαλύτερός του «*πρεσβύτερος δὲ σύ*». Τα αρχαία σχόλια (Σ στο *Ιλ.* Λ 786^{a1}) παραθέτουν από τον Αρχίλοχο (Fr 24T-38W) τη σημασία του «*ὑπέρτερος*» ως νεότερος, αλλά στη συνέχεια υποστηρίζουν, σωστά, ότι ο Αχιλλέας ήταν «*ὑπέρτερος*», δηλαδή ανώτερος ως προς τη γενιά, ακριβώς επειδή είχε θεϊκή καταγωγή. Μολονότι λοιπόν είναι γιος θεάς κι είναι περισσότερο δυνατός, ο Πάτροκλος είναι μεγαλύτερος κι ο ρόλος που αναλαμβάνει συνοδεύοντάς τον είναι να τον καθοδηγεί με συνετές συμβουλές. Αξίζει εδώ να αναφερθεί το εξηγητικό αρχαίο σχόλιο στον στίχο 787 (Σ στο *Ιλ.* Λ 787) που επισημαίνει πως ο Αχιλλέας χρήζει συνετής διδαχής και καθοδήγησης, έχει ανάγκη δηλαδή από κάποια

¹²⁵ Wilson, 1938, 561.

¹²⁶ «τέκνον ἐμὸν γενεῇ μὲν ὑπέρτερός ἐστιν Αχιλλεύς, ἢ πρεσβύτερος δὲ σύ ἐσσι: βίη δ' ὃ γε πολλὸν ἀμείνων. ἢ ἀλλ' εὖ οἱ φάσθαι πυκινὸν ἔπος ἢδ' ὑποθέσθαι ἢ καὶ οἱ σημαίνειν: ὃ δὲ πείσεται εἰς ἀγαθὸν περ», Λ786-789.

πατρική εποπτεία εξ ου και για τον Φοίνικα λέγεται «διδασκόμεναι» (Λ 442) ενώ για τον Πάτροκλο «ὑποθέσθαι» (Λ 788). Αλλά κι ο Αχιλλέας ως δυνατότερος (πολλὸν ἀμείνων βίη, Λ 787) παρέχει εγγυήσεις στον Μενόιτιο για την ασφαλή επιστροφή του Πατρόκλου από την Τροία, που όμως δεν μπόρεσε να επαληθεύσει.

Βέβαια, το γεγονός πως ο Μενόιτιος βρίσκεται στη Φθία κι όχι στην Οπούντα, όπως και το ότι ο Αχιλλέας αποκαλεί τον Πάτροκλο Μυρμιδόνα (Τ 10) καταδείχνουν μια ασυνέπεια της *Ιλιάδας* σε ό,τι αφορά την καταγωγή του Πατρόκλου, που ίσως μαρτυρά μια βαθύτερη μυθολογική ασυνέπεια. Είναι πιθανό ο Όμηρος ενισχύοντας τον ρόλο και τον χαρακτήρα του στην *Ιλιάδα* να δίνει κάποιες λεπτομέρειες γι' αυτόν που να αποτελούν ad hoc επινοήσεις. Μπορεί ο ποιητής να έχει εφεύρει την ιστορία της δολοφονίας και της εξορίας. Θεωρητικά, εφόσον ο Πάτροκλος συνδέεται παραδοσιακά με τον Αχιλλέα κάτι τέτοιο μοιάζει ανώφελο. Όμως, μέσω αυτής της μυθολογικής καινοτομίας (η οποία αξίζει να υπενθυμιστεί πως παρουσιάζεται από την σκιά του νεκρού Πατρόκλου προς τον Αχιλλέα, λίγο πριν του προσφερθούν οι νεκρικές τιμές) ο κοινός χρόνος Αχιλλέα-Πατρόκλου στη Φθία αποκτά μεγαλύτερη σημασία, όταν συνειδητοποιούμε πως ο Πάτροκλος δεν έζησε όλη τη ζωή του εκεί, αλλά ήταν μετανάστης σε αυτήν. Επίσης, δεν γεννήθηκε ως υπήκοος του Πηλέα, αλλά απέκτησε την τιμή να είναι ακόλουθος του Αχιλλέα, όταν ο Πηλέας τον περιέβαλε με αγάπη, απαλλάσσοντάς τον από τις συνέπειες ενός ανόητου λάθους της παιδικής του ηλικίας. Υπενθυμίζοντας αυτόν τον δεσμό, που είναι πολύ πιο ισχυρός από την παραδοσιακή συγγενική σχέση και τις υπηρεσίες που είχε προσφέρει ο Πάτροκλος στον Αχιλλέα εκφράζει την επιθυμία να συνδεθούν στον θάνατο, όπως ήταν στην ζωή.¹²⁷

Ο Όμηρος ενίσχυσε τον ρόλο του Πατρόκλου μέσα στο ιλιαδικό έπος, έτσι ώστε να θέσει σε κίνηση τα γεγονότα. Η οργή του Αχιλλέα που δεν κάμπτεται από την Πρεσβεία των Αχαιών θα οδηγούσε σε αδιέξοδο και στασιμότητα την πλοκή, αν δεν υπήρχε ο Πάτροκλος κι η επιδραστική σχέση του με τον Αχιλλέα: επιτρέποντάς του ο Αχιλλέας να μπει στον πόλεμο αντ' αυτού, και για την ακρίβεια προσποιούμενος αυτόν, δρομολογείται ο θάνατός του, τον οποίο στη συνέχεια ο ήρωας αφού εγκαταλείψει την *μηνιν* εκδικείται και θέτει σε κίνηση τα γεγονότα που θα οδηγήσουν και στον δικό του θάνατο. Κι όμως, αυτός ο τόσο καθοριστικός χαρακτήρας για τις

---

¹²⁷ Kramer-Hajos, 2012, 100-101.

δεκαέξι πρώτες ραψωδίες του έπους παραμένει, σαφώς από ποιητική επιλογή, ένα βουβό πρόσωπο.

Για τα δεδομένα των ομηρικών ηρώων ο Πάτροκλος είναι μια ασυνήθιστη μορφή: θνητοί κι αθάνατοι ομόφωνα αναγνωρίζουν ως βασικό χαρακτηριστικό του την καλοσύνη απέναντι σε όλους. Τόσο ο Δίας (Ρ 204) όσο και ο Λυκάονας (Φ 96) τον περιγράφουν ως «δυνατό κι ευγενικό», ενώ στον θρήνο της γι' αυτόν η Βρισηίδα μνημονεύει την ευγένειά του απέναντί της (Τ 287-300). Πράγματι, οι πράξεις του επαληθεύουν τους χαρακτηρισμούς: μολονότι επείγεται, σταματά να συμπαρασταθεί και να φροντίσει το τραύμα του Ευρύπυλου (Λ 805), ενώ τον βλέπουμε να ικετεύει τον Αχιλλέα να λυπηθεί για τα δεινά των Ελλήνων. Παρόλο που στην τελική του *αριστεία* συγκεντρώνει όλη τη βία και την περηφάνια ενός τυπικού ομηρικού ήρωα, η μνήμη που αφήνει πίσω του είναι ενός καλού και ευγενικού ανθρώπου.¹²⁸

Μέχρι τη ραψωδία Π ο Πάτροκλος στέκεται αθόρυβα δίπλα στον Αχιλλέα είτε για να τον συντροφεύσει, όταν παίζει τη λύρα του (Ι 187), είτε για να φροντίζει να καλύψει τις πρακτικές του ανάγκες [επιβλέπει την ετοιμασία του δείπνου (Ι 207-16), κατανέμει το κρέας (Ι 217), ετοιμάζει το κρεβάτι για τον Φοίνικα (Ι 620) κ.ά]. Ο ρόλος του είναι να φροντίζει με συνέπεια τον Αχιλλέα και να υποτάσσει τις δικές του ανάγκες, στις ανάγκες του φίλου του, αναλαμβάνοντας καθήκοντα φροντίδας που ταίριαζαν στην ομηρική μητέρα.¹²⁹

Όταν όμως στη ραψωδία Π παίρνει την έγκριση του Αχιλλέα να βγει να πολεμήσει τους Τρώες ξεκινώντας παροτρύνει τους Μυρμιδόνες: «*Μυρμιδόνες έταροι Πηληϊάδεω Αχιλλῆος | άνέρες έστε φίλοι, μνήσασθε δέ θούριδος άλκῆς, | ώς άν Πηλειῖδην τιμήσομεν*» (Π 269-271).

Για την τιμή του γιου του Πηλέα (ώς άν Πηλειῖδην τιμήσομεν), λοιπόν, θα δώσει την ύστατη μάχη του ο Πάτροκλος, όταν σε ολόκληρο το έπος μέχρι τώρα ακούμε τον Αχιλλέα να λέει πως αξίζει να μάχεται κανείς για να εξασφαλίσει την ηρωική του δόξα. Αυτήν την ηρωική τιμή ο Πάτροκλος αξιώνει να την κερδίσει για τον γιο του Πηλέα, χωρίς να σκεφτεί καθόλου ανταγωνιστικά, όπως συνήθιζαν να σκέφτονται οι ομηρικοί ήρωες, όταν επρόκειτο για διεκδίκηση τιμής και δόξας. Άρα, ο Πάτροκλος γνωρίζει να φροντίζει τον Αχιλλέα εκτός μάχης ως μητρική φιγούρα, αλλά και στο πεδίο της μάχης ως γνήσια πατρική μη ανταγωνιστική φιγούρα. Ξεπερνά τις

---

¹²⁸ Mills, 2000, 10-11.

¹²⁹ Mills, 2000, 11.

συμβουλές του Μενοίτιου κι από μέντορας και σύμβουλος, ως ένα είδος μεγαλύτερου αδελφού του Αχιλλέα, γίνεται ο γονιός του που τον φροντίζει με συνέπεια κι αυτοθυσιαστικά.¹³⁰

Εξάλλου, ο Αχιλλέας γνωρίζοντας πως είναι από τη μοίρα του καταδικασμένος να μην επιστρέψει στη Φθία κι αγωνιώντας για την τύχη του γέροντα Πηλέα, είχε υπολογίσει πως ο Πάτροκλος θα ήταν εκείνος που θα φρόντιζε για τον γιο του και την περιουσία του στη Φθία (Τ 330-339). Ο Πάτροκλος ήταν αυτός που μπορούσε να εγγυηθεί τη συνέχεια των γενεών στη Φθία.¹³¹

Κι όταν ο Αχιλλέας ειρωνεύεται τον δακρυσμένο Πάτροκλο και του δηλώνει πως ο ίδιος ανησυχεί πιο πολύ για τους υποθετικούς θάνατους των πατέρων τους στη Φθία, παρά για τα πραγματικά δεινά των συμπολεμιστών τους Αχαιών (Π 12-19) όπως κάνει εκείνος, τότε ο Πάτροκλος τον επιπλήττει λέγοντάς του πως εκφράζοντας τέτοιες απόψεις αποκλείεται να είναι γιός του Πηλέα που τον κατευόδωσε από τη Φθία για την Τροία, για να συμπολεμήσει με τους υπόλοιπους Αχαιούς. Τον εγκαλεί και τον αναθεματίζει ως γονιός.¹³² Φέρνει μπροστά στα μάτια τον Αχιλλέα την αλήθεια: όχι δεν είναι το πουλί-γονιός όπως πιστεύει, είναι ανεπαρκής για να είναι γονιός, αφού αποσύρεται από την κοινότητα που νομίζει πως φροντίζει και το μόνο που τον ενδιαφέρει είναι τα δικά του συμφέροντα. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά στερείται και στοιχειώδους ανθρωπιάς, ώστε δεν αξίζει να είναι ούτε το παιδί κάποιου. Είναι ανεπαρκής, υπερβολικά εγωιστικά επικεντρωμένος στις δικές του ανησυχίες.¹³³ Στη σκέψη των εξωτερικών ακροατών του έπους έρχεται η μορφή του γέροντα ήρωα που υπήρξε καταφύγιο για όσους προσέτρεξαν σ' αυτόν. Ο Πάτροκλος εκφράζει τις αρχές του Πηλέα κι απορρίπτοντας τον Αχιλλέα και την έλλειψη ανθρωπιάς που επιδεικνύει, στην ουσία κάνει ακόμη πιο αισθητή την περιθωριοποίησή του από την κοινότητα, αλλά και από τις αξίες και τις αρχές της ανατροφής που έλαβε από τον πατέρα του και τις οποίες τον έστειλε εκεί να υπηρετήσει και να εκπροσωπήσει.

Ο Πάτροκλος μπαίνει στη μάχη φορώντας την πανοπλία του Αχιλλέα, που ανήκε στον Πηλέα, οδηγώντας τα άλογα του Αχιλλέα, που ανήκαν στο Πηλέα, ηγούμενος των Μυρμιδόνων, του στρατού του Πηλέα και – κυρίως - για να πολεμήσει

---

¹³⁰ Mills, 2000, 11-12.

¹³¹ Finlay, 1980, 270.

¹³² “νηλεές, οὐκ ἄρα σοί γε πατήρ ἦν ἵπποτα Πηλεύς, ἢ οὐδὲ Θέτις μήτηρ: γλαυκὴ δὲ σε τίκτηε θάλασσα ἢ πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηγής”, Π 34-6.

¹³³ Lynn-George, 1996, 36.

υπερασπιζόμενος τις ηρωικές αρχές κι αξίες της ηρωικής πατριαρχικής κοινωνίας και της κοινότητας στην οποία ανήκε, όπως ακριβώς θα έκανε κι ο Πηλέας.¹³⁴

Ο θάνατος του Πατρόκλου είναι το σημείο *post quem* για την πλοκή του έργου. Ο Αχιλλέας συγκλονίζεται, συνειδητοποιεί πως με τον θάνατο αυτό, που ο ίδιος επέτρεψε να συμβεί καταδίκασε την ίδια τη συνέχεια του οίκου του: καθώς ο ίδιος θα πεθάνει στην Τροία, δεν θα υπάρξει κανένας να φροντίσει τον γέροντα Πηλέα, το βασίλειό του και τον γιο του, Νεοπτόλεμο.¹³⁵ Και τώρα μπαίνει ο ίδιος στη θέση που φαντάζεται πως θα βρεθεί ο Πηλέας όταν πληροφορηθεί τον δικό του θάνατο (Τ 336-338). Νιώθει να γίνεται αυτός ο γονιός τώρα, που θα θρηνήσει τον Πάτροκλο, θα εκδικηθεί τον θάνατό του κι ύστερα θα του προσφέρει τις νεκρικές τιμές.

Με την απώλεια του Πατρόκλου αρχίζει να «μαθαίνει» την αξία της φροντίδας.¹³⁶ Η προσωπική του απώλεια τον οδηγεί να δει πως η τιμή δεν έχει αξία, χάνει το ενδιαφέρον του για τη διαμάχη με τον Αγαμέμνονα. Η επίγνωση κι η αποδοχή της ευθύνης του τον οδηγούν στην απόρρηση της μήνιδος. Θα αφιερώσει τη σύντομη διάρκεια ζωής που έχει ακόμη στην εκδίκηση για τον θάνατο του Πατρόκλου.

Σιγά σιγά γίνεται γονιός από παιδί: για πρώτη φορά στη ραψωδία Τ αναφέρεται στον Νεοπτόλεμο (Τ 326-337) με έναν θρήνο στον οποίο ο Finlay¹³⁷ «ακούει» την ηχώ του θρήνου της Ανδρομάχης για τον Αστυνάκτα (Χ 484-490).

Ήρθε η ώρα και πάλι ο Αχιλλέας να γίνει η μάνα - πουλί και να φροντίσει τα μικρά του, να γίνει ο γονιός που θα φροντίσει ένα παιδί και θα πάψει να είναι μονίμως το παιδί που δέχεται τη φροντίδα ενός γονιού. Η σκηνή που ανοίγει τη ραψωδία Π (Π 1-100), όπου το παιδί - Πάτροκλος προστρέχει για φροντίδα και προστασία στον γονιό - Αχιλλέα με δάκρυα, λειτούργησε κατ' αντίστροφη αναλογία με τη σκηνή της ραψωδίας Α (Α 357-427), όπου το παιδί - Αχιλλέας είχε δακρυσμένο προστρέξει για φροντίδα και προστασία στο γονιό - Θέτιδα και μας προετοίμασε γι' αυτόν τον ρόλο του Αχιλλέα.¹³⁸

Αφού σκοτώσει τον Έκτορα, θα προσφέρει τις νεκρικές τιμές που αξίζουν στον Πάτροκλο. Θα κόψει την ξανθή του κόμη και θα την εναποθέσει στα χέρια του Πατρόκλου που βρίσκεται ήδη πάνω στα ξύλα για την καύση του. Έτσι, αφενός

---

¹³⁴ Finlay, 1980, 272.

¹³⁵ Finlay, 1980, 271.

¹³⁶ "οὐδέ τι Πατρόκλω γενόμεν φάος οὐδ' ἐτάροισι | τοῖς ἄλλοις, οἱ δὴ πολέες δάμεν Ἐκτορι δίφ, | ἀλλ' ἡμαί παρὰ νηυσὶν ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης", Σ 102-104.

¹³⁷ Finlay, 1980, 270.

¹³⁸ Ledbetter, 1993, 483.

προσφέρει μια τιμή που μόνο σε συγγενικά πρόσωπα προβλεπόταν να προσφέρει κανείς κι αφετέρου επισφραγίζει την πλήρη αποδοχή της θνητότητάς του, καθώς την κόμη αυτή είχε υποσχεθεί ο Πηλέας πως θα την πρόσφερε στον Σπερχειό ποταμό, όταν ο Αχιλλέας θα επέστρεφε σώος από την Τροία (Ψ 141-151).

Η κοπή των μαλλιών έχει σχέση με αυτή την κοινή οριακή κατάσταση του νεκρού και του πενθούντος. Τα μαλλιά (όπως και τα νύχια) είναι μοναδικά μεταξύ των μελών του σώματος κατά το ότι μεγαλώνουν ενώ παραμένουν αδρανή, και η απώλειά τους δεν επιφέρει ούτε πόνο ούτε τραυματισμό. Επιπλέον, τα μαλλιά εξακολουθούν να μεγαλώνουν μετά το θάνατο. Τα μαλλιά είναι έτσι μέρος του εαυτού μας χωρίς να αποτελούν πραγματικά τμήμα του και έχουν ένα είδος δικής τους ζωής· η ζωή τους είναι μια μετωνυμία της ζωής μας. Όταν ο Αχιλλέας αναχώρησε από την Φθία για την Τροία, ο Πηλέας ορκίστηκε ότι ο Αχιλλέας θα άφηνε τα μαλλιά του ακούρευτα και μετά την επιστροφή του θα τα έκοβε και θα τα αφιέρωνε στον ποταμό Σπερχειό. Αυτό σημαίνει πως ορκίστηκε ότι, αν ο Αχιλλέας επανέφερε στην πατρίδα του την (πραγματική) ζωή του, η (μεταφορική) ζωή του θα προσφερόταν στον ποταμό, προσφορά ζωής ως τίμημα ζωής. Στην κηδεία του Πατρόκλου ο Αχιλλέας παραβιάζει τον όρκο αυτό, κόβει τα μαλλιά του και τα παραδίδει στα χέρια του Πατρόκλου στην πυρά. Τοποθετώντας τη ζωή του στην πυρά μαζί με το σώμα του φίλου του (Ψ 144-51), ο Αχιλλέας εγκαταλείπει κάθε ελπίδα να επιστρέψει στην Φθία ζωντανός· πεθαίνει (μεταφορικά) μαζί με τον Πάτροκλο, ακριβώς όπως αργότερα αναμένει να πεθάνει (πραγματικά) στην Τροία και να ταφεί μαζί με τον Πάτροκλο (Ψ 245-48).¹³⁹

Κι όταν η φωτιά τύλιξε το σώμα του Πατρόκλου ο Αχιλλέας τον θρήνησε, όπως ένας πατέρας τον νεόνυμφο γιο του. Και, τέλος, όταν ο Πρίαμος θα τον επισκεφτεί ο Αχιλλέας θα θρηνεί τον Πηλέα και τον Πάτροκλο από κοινού κι εναλλάξ, σαν ο θάνατος του ενός να σημαίνει τον θάνατο του άλλου (*αὐτὰρ Ἀχιλλεύς κλαῖεν ἔδν πατέρ', ἄλλοτε δ' αὖτε | Πάτροκλον*, Ω 511-12).

Μετά τον θάνατο του Πατρόκλου το έπος οδηγείται στη δραματική κορύφωσή του: ο Αχιλλέας εγκαταλείπει την οργή του προς τον Αγαμέμνονα κι επιστρέφει στη μάχη με μόνο στόχο τον «γδικιωμό», την εκδίκηση του θανάτου του συντρόφου του. Σκοτώνει τον Έκτορα και κακοποιεί το νεκρό του σώμα.

Σε όλη τη διάρκεια του έπους υπάρχουν αναφορές είτε πρόδηλες είτε υπονοούμενες του επερχόμενου θανάτου του κεντρικού ήρωα, του Αχιλλέα. Αντί,

---

¹³⁹ Redfield, 1992, 233-4.

όμως, το έπος να κορυφωθεί με αυτόν τον θάνατο κι ενδεχομένως και την ανάλογη κηδεία, ο ποιητής επιλέγει ένα διαφορετικό τέλος για το έργο του: ο Αχιλλέας θα συναντηθεί με τον γέροντα πατέρα του εχθρού του, τον Πρίαμο, σε μια σκηνή που συγκλονίζει. Ο Πρίαμος θα αποτελέσει την τελευταία *persona in loco parentis* για τον Αχιλλέα, μέσα στο ιλιαδικό έπος. Με τον Πρίαμο ο Αχιλλέας κατακτά αυτό που σε ολόκληρο το έργο αναζητά: την πλήρη επίγνωση της ταυτότητάς του, την απόλυτη αποδοχή της θνητότητάς του, την ηρωική του ωριμότητα - αν και σε μια τροποποιημένη μορφή ηρωισμού - την επανένταξή του στην κοινότητά του με τις πατριαρχικές αξίες και αρχές, την ταύτισή του εν τέλει με τον πατέρα του, τον Πηλέα, ως προς τον πατρικό ρόλο του και την πατρική λειτουργία του.

Ο «μοχλός» που έδωσε την κίνηση στην διαδοχή των γεγονότων και την εξέλιξη του έργου και που δεν είναι άλλος από την ικεσία ενός γέροντα πατέρα, του Χρύση, που προσφέρει λύτρα για να ανακτήσει το ζωντανό παιδί του, είναι αυτός που θα κατεβάσει και την αυλαία του έπους, καθώς έχουμε έναν άλλο ικέτη γέροντα πατέρα, τον Πρίαμο, να προσφέρει λύτρα για την ανάκτηση του σώματος του, νεκρού αυτή τη φορά, παιδιού του. Κι ο κεντρικός ήρωας του έπους, ο γιος του γέροντα Πηλέα που είχε γίνει σπλαγχνικός αποδέκτης ικετών, ο Αχιλλέας, που στην πρώτη ικεσία πήρε πρωτοβουλία, ώστε να ικανοποιηθεί το αίτημα του γονιού, τώρα είναι αυτός ο ίδιος που θα ικανοποιήσει το νέο αίτημα, έχοντας στο μεταξύ διανύσει μία πορεία εσωτερικών (συναισθηματικών) κι εξωτερικών (σε επίπεδο συμπεριφοράς) αλλαγών.

Ο Πρίαμος στο τελευταίο βιβλίο του έργου συνοψίζει στο πρόσωπό του όλες τις πατρικές κυρίως, αλλά και εν γένει τις γονικές φιγούρες του έπους, εκφράζοντας τη γονική φροντίδα στον μέγιστο κι ύστατο βαθμό της.¹⁴⁰

Οι θεοί μέσω της Θέτιδας (Ω 133-137) ενημέρωσαν τον Αχιλλέα για την απόφασή τους να επιστραφεί το νεκρό σώμα του Έκτορα στους δικούς του, για να του προσφερθούν οι νεκρικές τιμές κι ο Αχιλλέας δέχτηκε πειθαρχώντας στη βούληση των θεών (Ω 139-140). Στο στρατόπεδο της Τροίας, ο γέροντας βασιλιάς Πρίαμος παίρνει την τολμηρή απόφαση να επισκεφτεί, με λύτρα, τον δολοφόνο του Έκτορα στη σκηνή του, προκειμένου ως ικέτης να εκλιπαρήσει για την απόδοση της σορού του νεκρού παιδιού του (Ω 217-227).

Ήδη από τη συνάντηση του Πριάμου με τον μεταμορφωμένο Ερμή, ο ποιητής δίνει έμφαση στην ιδιότητα του Τρώα βασιλιά: *γέρον* (Ω 379) *πάτερ* (Ω 362) είναι οι

---

¹⁴⁰ Pratt, 2007, 39.

προσφωνήσεις του Ερμή, που υποτίθεται πως είναι ένας από τους Μυρμιδόνες, γιος του επίσης γέροντα κι επίσης πατέρα πολλών αγοριών, του Πολύκτορα. Το μοτίβο του γέροντα πατέρα ενεργοποιείται, λοιπόν, κι, όπως επισημαίνει και το εξηγητικό σχόλιο (Σ στο *Ιλ.* Ω 371), ο ποιητής «διδάσκει φιλοπάτορας είναι και σώζειν τους ηλικιώτας των πατέρων».

Σε γενικές γραμμές, το επεισόδιο της «επίσκεψης» του Πριάμου στη σκηνή του Αχιλλέα ακολουθεί τη δομή των τυπικών σκηνών «επίσκεψης». Ωστόσο, εδώ πρόκειται ταυτόχρονα για μια ικεσία. Το πιο κοντινό παράλληλο στην *Ιλιάδα*, με ενδιαφέρουσες ωστόσο διαφορές, είναι η επίσκεψη των πρεσβευτών στον Αχιλλέα, στη ραψωδία I (I 182-668).¹⁴¹ Ο Πρίαμος εισέρχεται στη σκηνή του Αχιλλέα μόνος και βρίσκει τον Αχιλλέα, ο οποίος μόλις έχει τελειώσει το φαγητό. Απαρατήρητος από εκείνον ή τους συντρόφους του τον πλησιάζει, του πιάνει τα γόνατα και του φιλεί τα χέρια. Ο Αχιλλέας και οι σύντροφοί του καταπλήσσονται (Ω 469-484).

Μόνον εδώ, ένας ικέτης πιάνει τα γόνατα και φιλά τα χέρια (*χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα καὶ κύσε χεῖρας*, Ω 478) μια χειρονομία που στα ομηρικά συμφραζόμενα είναι ένδειξη αγάπης και καλωσορίσματος (πχ. *Οδ.* φ 225, χ 499-50 και ω 398). Εδώ, ο στ. Ω 479 ακολουθεί για να εξηγήσει τη φοβερή σημασία αυτής της πράξης (*δεινὰς ἀνδροφόνους, αἶ οἱ πολέας κτάνον υἱας*). Η φράση «*χεῖρας ἀνδροφόνους*» χρησιμοποιήθηκε στους στ. Σ 317 και Ψ 18 για τον Αχιλλέα που βάζει τα χέρια του στο στήθος του νεκρού Πατρόκλου. Διαφορετικά, το επίθετο αποδίδεται, σχεδόν πάντα σε γενική πτώση, στον Έκτορα (11 φορές). Η υπερβατική και συνάμα γενναία ενέργεια του Πριάμου να φιλήσει τα χέρια του Αχιλλέα, του φονιά των γιων του, ίσως «εξουδετερώνει» τη δύναμη που έχουν να κάνουν κακό.¹⁴²

Η σκηνή αυτή είναι η πιο δραματική στιγμή του έπους κι ο ποιητής επιλέγει να το τονίσει αυτό μέσω της παρομοίωσης που χρησιμοποιεί: όπως ένας δολοφόνος, που φεύγει στην εξορία, ζητά καταφύγιο στο σπίτι ενός πλούσιου άνδρα με την ελπίδα να γίνει υπηρέτης του, έτσι προσέγγισε ο Πρίαμος ικετευτικά τον Αχιλλέα καταπλήσσοντας τον ίδιο κι όλους τους παριστάμενους. Τα αρχαία σχόλια (Σ στους *Ιλ.* Ω 480-2^{a1,a2}) αν και αναφέρουν ότι ο δολοφόνος αναζητούσε εξαγνισμό επισημαίνουν πως το σημείο σύγκρισης με την είσοδο και τις ενέργειες του Πριάμου

¹⁴¹ Richardson, 2005, 500-501.

¹⁴² Richardson, 2005, 500-503.

είναι ο αφηνδιασμός από την εμφάνιση ενός ξένου (Ω 483). Ο Ευστάθιος,¹⁴³ ωστόσο, είχε ήδη παρατηρήσει πως η παραβολή «ἄλλως γὰρ ἀντέστραπται πρὸς τὸ πρᾶγμα», καθώς εν προκειμένω ο αποδέκτης της ικεσίας είναι ο φονιάς, που μάλιστα έχει εισβάλλει στη χώρα του ικέτη και ικέτης ο πλούσιος άνδρας που βρίσκεται στην πατρίδα του. Αυτή η αντιστροφή ρόλων απασχόλησε - και δικαίως - πολύ τους σύγχρονους μελετητές του κειμένου. Είναι πλέον σαφές πως πίσω από τις «ανακολουθίες» του ομηρικού κειμένου βρίσκονται οι επιλογές του ποιητή, με αποτέλεσμα τεχνηέντως να δημιουργείται ένα πλέγμα αόρατων υπόγειων αφηγηματικών νημάτων που δημιουργούν ένα «κείμενο πίσω από το κείμενο».

Ο Bernardete¹⁴⁴ υποστηρίζει πως σε αυτή την ικεσία ο Πρίαμος «φορά» το προσωπίο του Πατρόκλου που είχε προσφύγει ως ικέτης για εξαγνισμό στον βασιλιά της Φθίας, τον Πηλέα, όταν είχε δολοφονήσει έναν συνομήλικό του στη διάρκεια ενός παιχνιδιού (βλ. Πάτροκλος). Με αυτόν τον τρόπο υποβάλλει στον Αχιλλέα τον ρόλο του εξαγνιστή - Πηλέα. Ο Αχιλλέας δεν έχει απέναντί του τον Πρίαμο, αλλά τον Πάτροκλο κι ο ίδιος νιώθει την υποχρέωση, αλλά και την επιθυμία και την ανάγκη, να του συμπεριφερθεί όσο συμπονετικά και καλόψυχα του είχε συμπεριφερθεί ο Πηλέας.

Ο Πρίαμος κατασκευάζει μια ατμόσφαιρα συμπόνιας και οίκτου αναδημιουργώντας μια σκηνή από το παρελθόν, μια σκηνή που θα ξυπνήσει το αίσθημα κοινωνικής/πολιτικής ταυτότητας του Αχιλλέα. «Θυμήσου τον πατέρα σου» τον καλεί ο Πρίαμος (Ω 484), τον καλεί, δηλαδή, να θυμηθεί την ανθρώπινη πλευρά της ταυτότητάς του, τη θνητή του πλευρά, αυτή που μπορεί να παράσχει οίκτο και μέριμνα σ' όσους προσφεύγουν σ' αυτόν. Ο Αχιλλέας «γίνεται» Πηλέας κι απέναντί του έχει ως ικέτη τον Πάτροκλο. Αυτός ο μετασχηματισμός των ταυτοτήτων επανεντάσσει τον Αχιλλέα στην κοινότητα, στις κοινωνικές αξίες. Ο Αχιλλέας θρηνεί ανάμικτα τον Πηλέα και τον Πάτροκλο (*ἀντὰρ Ἀχιλλεύς κλαῖεν ἔδον πατέρῃ, ἄλλοτε δ' αὖτε | Πάτροκλον*, Ω 511-512). Στο πρόσωπο του Πηλέα θρηνεί τον εαυτόν του και στο πρόσωπο του Πατρόκλου συμπονά τον Πρίαμο. Ο Πάτροκλος δεν είναι πια ένα φάντασμα γι' αυτόν, είναι μπροστά του κι είναι ο πατέρας του εχθρού του και του ζητά το σώμα του νεκρού γιου του, που αυτός δολοφόνησε. Μα και τον Πάτροκλο ο Αχιλλέας νιώθει πως τον σκότωσε αυτός εξίσου, όπως κι ο Έκτορας. Και τώρα ο

---

¹⁴³ Mueller, 1815, τόμ. III, 52.

¹⁴⁴ Bernardete, 2005, 132.

Πάτροκλος ως Πρίαμος ικετεύει να λυτρώσει τον νεκρό Αχιλλέα, γιατί το νεκρό σώμα του Έκτορα είναι ο θνητός Αχιλλέας, ο οποίος θα θαφτεί μαζί με τον Έκτορα στην Τροία.

Η προσέγγιση της σκηνής και η ερμηνεία της παρομοίωσης από τον Heiden έχει πολλές πιθανότητες να διερμηνεύει ορθά τις ομηρικές αφηγηματικές επιλογές. Η επιλογή του ποιητή να μπει ο Πρίαμος στη θέση ενός εξόριστου φυγά που ήταν δολοφόνος από αμέλεια (*ὡς δ' ὅτ' ἂν ἄνδρ' ἄτη πυκινὴ λάβη*, Ω 480) τονίζει ακόμη πιο εμφατικά τη σκληρότητα των κατ' επανάληψη ανδροφόνων χεριών που φιλά. Η αγριότητα του Αχιλλέα ήταν τέτοια που έπρεπε οι θεοί να μεσολαβήσουν για να μπορέσει ο Πρίαμος να τον προσεγγίσει και να αιτηθεί το σώμα του παιδιού του. Αυτή η έμφαση στη σκληρότητα του ήρωα, όμως, θα δώσει και μεγαλύτερη ένταση στην ευσπλαχνία και τη συμπόνια που προοδευτικά θα την αντικαταστήσει.¹⁴⁵

Η εικόνα ενός φυγά που ζητά καταφύγιο σε έναν ισχυρό άντρα έχει προβληθεί ήδη στην *Ιλιάδα* κι απηχεί περιστατικά της ηρωικής μυθολογίας, έτσι ώστε να μην είναι καθόλου τυχαία η επιλογή της παρομοίωσης, αντιθέτως να δημιουργεί πολύ βαθύτερες διασυνδέσεις μέσα στο έπος: έχει ήδη παρουσιαστεί ο Πηλέας να παρέχει φιλόξενο και φιλόανθρωπο καταφύγιο στον Φοίνικα (I 447-84) στον Επειγέα (Π 570-76) και στον Πάτροκλο (Ψ 85-90). Οι δύο τελευταίοι κατέφυγαν ως δολοφόνοι σ' αυτόν για εξαγνισμό.¹⁴⁶

Την ώρα που έκπληκτος ο Αχιλλέας αντικρύζει έναν άνθρωπο που σαν φυγάς δολοφόνος εισέβαλε στη σκηνή του και γίνεται ικέτης του, ο Πρίαμος για να του υπογραμμίσει την ανάγκη να του φερθεί αξιοπρεπώς του ζητά να θυμηθεί τον πατέρα του (*μνήσαι πατρός σοῖο θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ, ἰ τηλίκου ὡς περ ἐγών, ὀλοῶ ἐπὶ γήραος οὐδῶ*, Ω 486-7). Ο Αχιλλέας καλείται να μοιάσει στον πατέρα του και να ενεργήσει όπως εκείνος θα είχε ενεργήσει σε ανάλογη περίπτωση. Αυτομάτως, έμμεσα είναι σαν να επαναλαμβάνονται (σίγουρα στη μνήμη του εξωτερικού ακροατηρίου, αλλά και στη μνήμη του Αχιλλέα) τα λόγια των Οδυσσέα, Φοίνικα και Νέστορα, όταν μετέφεραν σε πλάγιο λόγο τις ρητές ηθικές οδηγίες - εντολές του Πηλέα στον Αχιλλέα στις προσπάθειές τους να τροποποιήσουν τη συμπεριφορά του (I 252-58, I 443-44, Λ 783-84 αντίστοιχα).¹⁴⁷ Ο Αχιλλέας θα ανακαλέσει όλες αυτές τις συμβουλές στη μνήμη του, αλλά για πρώτη φορά θα πράξει ανάλογα με συνειδητή

¹⁴⁵ Heiden, 1998, 4.

¹⁴⁶ Heiden, 1998, 4-5.

¹⁴⁷ Heiden, 1998, 5.

δική του επιλογή, χωρίς να υπάρχει άμεση συμβουλή από κάποιο πρόσωπο σε ρόλο πατέρα - συμβούλου.

Η πιο αξιοσημείωτη, ωστόσο, επισήμανση του Heiden είναι πως ο μύθος συνδέει τον Πηλέα με τους εξορίστους για φόνο και με άλλον τρόπο: το χαμένο έπος «*Άλκμαιωνίς*» αφηγείται την ιστορία της δολοφονίας του Φώκου από τα αδέρφια του, τον Πηλέα και τον Τελαμόνα. Μεταγενέστερες πηγές (*Παυσ.*, 2.29.10 D.S. 4.72.6) μαρτυρούν πως ο Πηλέας εξορίστηκε από τον πατέρα του, τον Αιακό και σύμφωνα με τον Απολλόδωρο (3.13.1-3) ο Πηλέας κατέφυγε στον Ευρυτίωνα, στην Φθία, όπου και εξαγνίστηκε απ' αυτόν. Αργότερα όμως διέπραξε μια δεύτερη ανθρωποκτονία, όταν κατά λάθος σκότωσε τον Ευρυτίωνα στη διάρκεια του κυνηγιού του Καλυδώνιου κάπρου. Έτσι, εξαγνίστηκε για δεύτερη φορά, από τον Άκαστο (*Πίνδ. Απ.* 485 M). Το γεγονός ότι ο μύθος αυτός δεν αναφέρεται ρητά στον Όμηρο, δεν σημαίνει πως ο Όμηρος τον αγνοεί. Αντιθέτως, με την παρομοίωση αυτή εδώ δείχνει να τον υπονοεί και να τον ανακαλεί στη μνήμη του ακροατηρίου του, όταν βάζει τον ικέτη Πρίαμο να λέει στον Αχιλλέα: «Θυμήσου τον πατέρα σου». Ο πατέρας του Αχιλλέα όχι μόνο είχε προσφέρει αυτή τη φιλόφρωνη αποκατάσταση της αξιοπρέπειας - που τώρα ζητούσε ο Πρίαμος από τον γιο του - αλλά την είχε αιτηθεί και λάβει κι ο ίδιος και μάλιστα δις.¹⁴⁸

Ο γονατισμένος Πρίαμος παίρνει τη μορφή του Πηλέα κι ο Αχιλλέας έχει μπροστά του τον ίδιο τον πατέρα του, που του ζητά να του επιστρέψει το παιδί του, καθώς πράγματι η απουσία του Αχιλλέα στην Τροία, μακριά από τον Πηλέα είναι κάτι που δυσχεραίνει τη ζωή του γέροντα πατέρα, όπως επισημαίνει ο Πρίαμος,¹⁴⁹ αλλά κι ο ίδιος ο Αχιλλέας.¹⁵⁰ Ο Αχιλλέας έχει καταδικάσει με την επιλογή του να παραμείνει στην Τροία τον πατέρα του να είναι ανυπεράσπιστος απέναντι στους εχθρούς του. Επιπλέον, τον θλίβει η σκέψη πως ο Πηλέας στην πραγματικότητα αυτό που θα λάβει είναι το άγγελμα του θανάτου του παιδιού του κι όχι την επιστροφή του.¹⁵¹ Η ανταπόκριση του Αχιλλέα στο αίτημα του Πριάμου, λοιπόν, μοιάζει να είναι

---

¹⁴⁸ Heiden, 1998, 5-6.

¹⁴⁹ “καὶ μὲν που κείνον περυναίεται ἀμφὶς ἔοντες | τείρουσ', οὐδέ τις ἔστιν ἀρῆν καὶ λοιγὸν ἀμῶναι”, Ω 488-9.

¹⁵⁰ “οὐδέ νυ τὸν γε | γηράσκοντα κομίζω, ἐπεὶ μάλα τηλόθι πάτρης | ἡμῶν ἐνὶ Τροίῃ, σέ τε κήδων ἠδὲ σὰ τέκνα”, Ω 540-2.

¹⁵¹ “ἢ που τυτθὸν ἔτι ζῶντ' ἀκάχησθαι | γήραϊ τε στυγερῶ καὶ ἐμῆν ποτιδέγμενον αἰεὶ | λυγρὴν ἀγγελίην, ὄτ' ἀποφθιμένοιο πύθεται”, Τ 335-7.

όχι κάτι άλλο, αλλά σαν να ανταποκρίνεται στον γέροντα Πηλέα και να του επιστρέφει τον (νεκρό) γιο του.¹⁵²

Είναι γεγονός πως η ικεσία του Πριάμου βασίζεται στη σύγκριση του ίδιου με τον πατέρα του Αχιλλέα, σύγκριση που δημιουργεί έναν δεσμό συμπόνιας ανάμεσά τους και στόχο έχει να κινητοποιήσει συναισθηματικά τον Αχιλλέα. Η ικεσία αρχίζει και τελειώνει με το θέμα της παραβολής των δύο γερόντων - πατέρων (Ω 486-9 και Ω 503-4). Και στις δύο περιπτώσεις καταλήγει με τη σκέψη πως ο Πριάμος αξίζει περισσότερο τον οίκτο απ' ό,τι ο Πηλέας: «μνησάμενος σοῦ πατρός: ἐγὼ δ' ἔλεεινότερός περ» (Ω 490-4, Ω 504-6).¹⁵³

Η έμφαση δίνεται στα ανάξια παθήματα και των δύο, ενόσω βρίσκονται σε γερωντική ηλικία. Όμως τόσο ο Ζηνόδοτος [(*FGrHist* 19,6), Σ στο *Ιλ.* Ω 487b] όσο κι ο Ευστάθιος¹⁵⁴ επισημαίνουν πως ο Πριάμος παρουσιάζεται ως συνομήλικος του Πηλέα, ενώ στην πραγματικότητα είναι αρκετά μικρότερός του, αφού ο Πηλέας είχε συνεκστρατεύσει με τον Ηρακλή ενάντια στην Τροία, όταν κι αιχμαλωτίστηκε ο Πριάμος, που ήταν ο μικρός γιος του βασιλιά της Τροίας κι είχε το όνομα Ποδάρκης (το όνομα Πριάμος το απέκτησε από το γεγονός ότι εξαγοράστηκε - «ἐπρίατο»).

«Μειλίχιον και προσηνές ίκεσίας ὄπλον ἐστίν, ἢ διὰ τοῦ λόγου πειθῶ» λέει ο Ευστάθιος¹⁵⁵ και ο Πριάμος προσπαθεί να πείσει τον Αχιλλέα για τη δυστυχία του λέγοντας πως σε σύγκριση με τον επίσης δεινοπαθούντα Πηλέα αυτός είναι «πανάποτμος» (Ω 493), βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση, γιατί αν και είχε περισσότερους γιους, έχει απωλέσει τους περισσότερους σε αντίθεση με την επιβίωση του μοναχογιού του Πηλέα και καταλήγει στην αναφορά του θανάτου του «μοναδικού» παιδιού του που υπερασπίστηκε την Τροία, του Έκτορα (Ω 488-506).

Ο Αχιλλέας που χαρακτήρισε τον εαυτόν του «ἄχθος ἀρούρης» (Σ 104), δηλώνοντας έτσι την ανικανότητά του να παράσχει φροντίδα σε κάποιον άλλο, τώρα μετακινείται προς τη συμπονετική προσέγγιση του γέροντα βασιλιά Πριάμου, αναγνωρίζοντας το μέγεθος της δυστυχίας του και της απώλειάς του. Σε μια προσπάθεια να τον παρηγορήσει θα λειτουργήσει ως άλλος Φοίνικας, θα πάρει τον ρόλο του δασκάλου του και θα αποδείξει πως κατέκτησε πλέον την ικανότητα να είναι και «λόγων ῥητήρ» εκτός από «ἔργων πρηκτήρ», ως γνήσιος γιος του

---

¹⁵² Heiden, 1998, 6-7.

¹⁵³ Richardson, 2005, 505.

¹⁵⁴ Mueller, 1815, τόμ.ΙΙΙ, 53.

¹⁵⁵ Mueller, 1815, τόμ.ΙΙΙ, 53.

«βουληφόρου» και «αγορητή» Πηλέα. Θα χρησιμοποιήσει στον λόγο του προς τον Πρίαμο μια παραβολή κι ένα παράδειγμα, ο μαθητής γίνεται δάσκαλος κι έρχεται με τον λόγο του να εκπροσωπήσει την παράδοση, μέσα από το υλικό που αναπαράγει.¹⁵⁶

Αρχικά, παραθέτει στους στ. Ω 525-33 την παραβολή των «πιθαριών του Δία» με το ηθικό δίδαγμα πως όλοι οι άνθρωποι έχουν ένα συγκεκριμένο μερίδιο στη δυστυχία κι ότι κάποιοι είναι σε χειρότερη κατάσταση, επειδή έχουν μόνο λύπες κι όχι ένα μίγμα καλών και κακών. Κι από το γενικό αυτό δίδαγμα εξειδικεύει στις περιπτώσεις του Πηλέα και του Πριάμου, ακολουθώντας τη σύγκριση που ξεκίνησε ο Πρίαμος (Ω 534-48). Ενώ, λοιπόν, ο Πρίαμος θεωρούσε πως η δική του μοίρα ήταν χειρότερη (Ω 493, *πανάποτμος*) ο Αχιλλέας αποδεικνύει ότι κι οι δύο γέροντες είχαν στη ζωή τους ένα μίγμα από χαρές και λύπες.

Σε αντίθεση με τον χαρακτηρισμό *πανάποτμος* του Πριάμου ο Αχιλλέας παραθέτει τον χαρακτηρισμό *παναώριος* (24.540) για τον εαυτόν του. Η λέξη αποτελεί ομηρικό άπαξ λεγόμενο. Η λ. «*ἄωρος*» στα κλασικά Ελληνικά σημαίνει «*πρόωρος*» και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον θάνατο ή γι' αυτούς που πέθαναν πρόωρα. Η λ. *παναώριος* ερμηνευόταν ως «εντελώς πρόωρος», αν και υπήρχε η εναλλακτική ερμηνεία ως «εντελώς περιφρονημένος» (Σ στο *Ιλ.* Ω 540). Ο Pope¹⁵⁷ υποστηρίζει ότι σημαίνει «*άκαιρος σε όλα*» ενώ ο A.W. James¹⁵⁸ το αμφισβητεί. Σε κάθε περίπτωση το γεγονός πως ο Αχιλλέας δεν θα επιστρέψει στην Φθία και δεν θα αποδώσει τα *θρέπτρα* στον Πηλέα συνδυάζεται με τον πρόωρο θάνατό του. Από την άλλη πλευρά, ως αντίβαρο του *πανάποτμος* του στ. 24.493, μπορεί να πάρει τη γενικότερη σημασία του «*καθ' όλα άτυχος*».¹⁵⁹

Οι νεκροί γιοί του Πριάμου και ο «*μοναχογιός*» του, ο Έκτορας, αντιστοιχούν στην αδυναμία του Πηλέα να αποκτήσει γιους που θα τον διαδεχτούν και στη μοίρα του μοναχογιού του, του Αχιλλέα. Κι αυτή είναι η κακοτυχία του Πηλέα, που όμως γεύτηκε στο έπακρο την καλοτυχία να έχει έναν γάμο με θεά και δώρα θεϊκά που συνδέονται με αυτόν τον γάμο. Σε αυτό το σημείο, ο Αχιλλέας σε αντίστιξη με τους στίχους Σ 86-90¹⁶⁰ αξιολογεί τον γάμο των γονιών του από τον πόνο και τη δυστυχία

---

¹⁵⁶ Held, 1987, 252-3.

¹⁵⁷ Pope, 1985, 1-8.

¹⁵⁸ James, 1986, 527-528.

¹⁵⁹ Richardson, 2005, 515.

¹⁶⁰ «*αἴθ' ὄφελος σὺ μὲν αὖθι μετ' ἀθανάτης ἀλίησι | ναίειν, Πηλεὺς δὲ θνητὴν ἀγαγέσθαι ἄκοιτιν. | νῦν δ' ἵνα καὶ σοὶ πένθος ἐνὶ φρεσὶ μυρίον εἴη | παιδὸς ἀποφθιμένιοι, τὸν οὐχ ὑποδέξαι αὐτίς | οἴκαδε νοστήσαντ'*»

που προκάλεσε στον θνητό πατέρα του, τον Πηλέα κι όχι στη θεά μητέρα του. Έχει ήδη προσεταιρισθεί την οπτική γωνία της θνητής πλευράς του κι έχει πλέον πλησιάσει απόλυτα τον πατέρα του.

Παρά την παραμυθία του Αχιλλέα, ο Πρίαμος αδημονεί να δει τον νεκρό γιο του κι αυτό προκαλεί εκνευρισμό στον Αχιλλέα (Ω 559-60). Αυτό μας υπογραμμίζει τους περιορισμούς τους οποίους επιβάλλει στον εαυτόν του ο Αχιλλέας. Η φύση του δεν μπορεί να αλλάξει. Εκείνο που έχει αλλάξει όμως είναι το γεγονός πως μπορεί και προκρίνει ως επιλογή το να την ελέγξει. Επιτέλους, οι απηχούμενες συμβουλές του πατέρα Πηλέα (*σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν ἴσχειν ἐν στήθεσσι: φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων*, I 255-6) και του Φοίνικα (*δάμασον θυμὸν μέγαν*, I 496) βρίσκουν εφαρμογή.

Ακολουθεί το παράδειγμα της Νιόβης με τον ευανάγνωστο παραλληλισμό της απώλειας των πολυάριθμων παιδιών της από τα δίδυμα της Λητούς, απαράλλακτα όπως οι πολυάριθμοι γιοι του Πριάμου σκοτώθηκαν από τον μοναχογιό του Πηλέα. Μέσω αυτού του παραδείγματος ο Αχιλλέας καλεί τον Πρίαμο να φάει.

Το γεύμα αυτό σηματοδοτεί την επιστροφή στη ζωή και την επιβεβαίωσή της. Ο κύκλος της ζωής των θνητών συνίσταται από την τροφή, τον ύπνο, τον θάνατο. Το ομηρικό γεύμα είναι ένας από τους κύριους τρόπους έκφρασης και προσφορά φροντίδας. Προετοιμάζεται και προσφέρεται με επιμέλεια κι επιβεβαιώνει το κυρίαρχο στοιχείο της φροντίδας που διαμορφώνει τον ομηρικό πολιτισμό. Ο Αχιλλέας αδυνατεί να κάνει όσα πρέπει για τον γέροντα πατέρα του που βρίσκεται μακριά. Ωστόσο, μπορεί να νοηματοδοτήσει τη ζωή του στο πλαίσιο που βρίσκεται με το να επεκτείνει τη φροντίδα και τη μέριμνα σε κάποιον που καθρεφτίζει τον ανήμπορο πατέρα του, αν και βρίσκεται εκτός συγγενικού περιβάλλοντος, σε κάποιον ξένο και μάλιστα εχθρό.¹⁶¹

Το ποίημα της *μήνιδος*, η ιστορία της οργής κλείνει με μια σκηνή φροντίδας, ευσπλαχνίας, οίκτου κι ελέους. Είναι ο Όμηρος αυτός που εισάγει το στοιχείο του ελέους στην επική ποίηση και προβάλλει την επίδρασή του στους ιλιαδικούς χαρακτήρες, στοιχείο που θα κυριαρχήσει αργότερα στην τραγική ποίηση.¹⁶² Η οργή του Αχιλλέα που προξένησε τον θάνατο πολλών γενναίων ανδρών κι εν τέλει και του αγαπημένου του φίλου μετατράπηκε σε πάθος για εκδίκηση ως εκδήλωση της αγάπης

---

¹⁶¹ Lynn-George, 1996, 16-17.

¹⁶² Raubitschek, 1998, 307.

για τον χαμένο φίλο, αλλά στο τέλος κατανοεί βαθιά το ευρύτερο ανθρώπινο πλαίσιο πόνου, αυτό που συνδέει όλους τους ανθρώπους: η θλίψη, ο πόνος και το κουράγιο να τα υπομείνουν.¹⁶³

Τότε ενεργοποιείται μέσα του η ικανότητα να μοιραστεί τη θλίψη και τον πόνο του αναγνωρίζοντας τη θλίψη και τον πόνο ενός άλλου ανθρώπου έξω από αυτόν, ξένου κι εχθρού και μαζί με τη συνείδηση της θνητής του ύπαρξης, κατακτά και έναν ηρωισμό νέας μορφής, έναν περισσότερο κοινωνικό και πολιτικό ηρωισμό.

Ο Αχιλλέας ωριμάζει, η φιγούρα του γίνεται λιγότερο ναρκισσιστική, επανεντάσσεται στην θνητή ανθρώπινη κοινότητα στο όνομα των αξιών που παραδίδονται από τους πατέρες. Μέσω της απώλειας του Πατρόκλου, συμμερίζεται την απώλεια του Πριάμου που ως τελευταίος υποκατάστατος πατέρας προσπέφτει ικέτης στα πόδια του, αλλά και την απώλεια που θα βιώσει ο γέρος πατέρας του εξαιτίας του. Τώρα συνειδητοποιεί πως οι ανθρώπινες σχέσεις είναι πιο σημαντικές από την τιμή και πλέον θρηνεί για τον θνητό πατέρα του και όχι στην αθάνατη μητέρα του. Επιτέλους, ο Αχιλλέας είναι ο γιος του πατέρα του Πηλέα κι όχι της μητέρας του κι αυτό επιτεύχθηκε τόσο αριστοτεχνικά από τον Όμηρο, μέσω ενός δραματικού αφηγηματικού κρεσέντο από την επίδραση των υποκατάστατων πατέρων στον χαρακτήρα του ήρωα, που μοιάζει στην *Ιλιάδα* «να προετοιμάζει» την λογοτεχνία για την έλευση του είδους του δράματος.

---

¹⁶³ Wilson, 1938, 39-40.

Δ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΗΛΕΑ ΩΣ SUPPLICANDUS

Ο Όμηρος στην *Ιλιάδα* το επικό θέμα του γέροντα πατέρα το συμπλέκει με το θέμα του ικέτη δημιουργώντας μια κυκλική σύνθεση που ανοίγει με την ικεσία του γέροντα πατέρα Χρύση, ο αικισμός του οποίου από τον Αγαμέμνονα πυροδότησε τη δράση του έπους που ύμνησε την πολεμική ανδρεία και κλείνει με την ικεσία του γέροντα πατέρα Πριάμου, η κατανόηση κι η ικανοποίηση της ικεσίας του οποίου από τον Αχιλλέα δίνει στο έπος τη δυνατότητα να τιμήσει και την ηθική ανδρεία.

Ο Πηλέας λειτούργησε ως αρχετυπική πατρική φιγούρα και σε ανθρώπους που προσέτρεξαν ως ικέτες σε αυτόν, προσφέροντάς τους πατρική αγάπη και φροντίδα. Έχοντας-όπως αναφέρθηκε ήδη-προσφύγει ο ίδιος ως ικέτης στον βασιλιά της Φθίας, δέχθηκε κατόπιν την ικεσία άλλων ανθρώπων, παραπάνω από μία φορές, αναδεικνυόμενος έτσι σε μια φιλόνητη προσωπικότητα.

Το έπος μαρτυρεί, καταρχάς, την περίπτωση του Φοίνικα που έχοντας φιλονικήσει με τον πατέρα του και καταραμένος απ' αυτόν να παραμείνει άτεκνος (I 453-457) κατέφυγε στην Φθία, στο παλάτι του Πηλέα ο οποίος τον αγάπησε και τον φρόντισε σ' αληθινός πατέρας δίνοντάς του, εκτός από περιουσία κι εξουσία, τη δυνατότητα ν' αναθρέψει τον Αχιλλέα και να φροντίσει έτσι να καλύψει το κενό της ατεκνίας του (I 478-495).

Ικέτης του Πηλέα υπήρξε και ο Πάτροκλος (II 84-90). Τον Πάτροκλο οδήγησε ο ίδιος ο πατέρας του ο Μενότιος στον Πηλέα, για να τον εξαγνίσει από τη δολοφονία ενός άλλου νέου, που τη διέπραξε στη διάρκεια ενός παιχνιδιού.

Τρίτος ικέτης που αναφέρει το έπος είναι ο Επειγέας, ο γιος του Αγακλή, που έχοντας δολοφονήσει τον εξάδελφό του κατέφυγε ικέτης στο βασιλικό ζεύγος της Φθίας, τον Πηλέα και τη Θέτιδα, οι οποίοι, αφού τον εξαγνισαν, τον έστειλαν μαζί με τον Αχιλλέα, στην Τροία (II 570-576).

Οι εξαγνισμοί των εξόριστων ικετών που είχαν διαπράξει φόνο ήταν μια απ' τις επιλογές που είχαν-η άλλη ήταν να αποζημιώσουν τους εκδικητές του νεκρού.¹⁶⁴

Ο Φοίνικας δεν είχε διαπράξει φόνο, βέβαια, ωστόσο αυτή η ικεσία προς τον Πηλέα και η «ωιοθεσία» του απ' αυτόν δίνει τη δυνατότητα στον Όμηρο να αντικαταστήσει τον παιδαγωγό της παράδοσης του Αχιλλέα, τον Χείρωνα, μ' αυτόν.

---

¹⁶⁴ Hainsworth, 2004, 244.

Σε κάθε περίπτωση και τα τρία πρόσωπα που κατέφυγαν ως ικέτες στον Πηλέα, στάλθηκαν μαζί με τον Αχιλλέα, στην Τροία, επιφορτισμένοι ο καθένας με κάποιον ρόλο προστασίας και φροντίδας του ήρωα.

Η προβολή αυτής της φιλόανθρωπης και ελεήμονος πτυχής της προσωπικότητας του Πηλέα μέσα στην Ιλιάδα εξυπηρετεί κατεξοχήν την ιλιαδική αφήγηση, καθώς είναι μια ιδιότητα που «κληροδοτείται» στον Αχιλλέα και μέσα από τη δική του φιλεύσπλαχνη αποδοχή της ικεσίας του γέροντα Πριάμου κορυφώνεται το έπος.

Τα ζεύγη «Πηλέα-Αχιλλέα» και «Πριάμου-Έκτορα», οι αναλογίες τους και οι μεταξύ τους σχέσεις αποτελούν κεντρικό νήμα της ιλιαδικής αφήγησης.

Η μοναδικότητα των δύο ηρώων τονίζεται ιδιαίτερα από τον ποιητή. Ο Αχιλλέας είναι ο μοναδικός γιος του Πηλέα που, ενώ έχει θεϊκή φύση από την πλευρά της μητέρας του, ταυτόχρονα είναι και «ολιγόζωος». Ο βασιλιάς Πριάμος παρουσιάζεται να έχει πενήντα γιους και δώδεκα κόρες (Ω 495-497). Ζει στο παλάτι του μαζί με την Εκάβη, τη γυναίκα του, ενώ τα παιδιά του μαζί με τις οικογένειές τους ζουν μαζί τους. Από τους γιους του Πριάμου οι είκοσι δυο μνημονεύονται στην *Ιλιάδα*. Από τους δεκαεννέα γιους της Εκάβης έχουμε κατηγορηματική δήλωση για πέντε μόνο από όσους αναφέρονται πως είναι δικοί της γιοι: ο Έκτορας, ο Πάρις, ο Άντιφος, ο Δηίφοβος και ο Πολίτης.¹⁶⁵

Όμως από τους πολλούς γιους του Πριάμου που σκοτώθηκαν στη μάχη ο ίδιος λέει πως ήταν γι' αυτόν «μοναδικός» ο Έκτορας (*ὄς δέ μοι οἴος ἔην*, Ω 499), γιατί ήταν εκείνος που προστάτευε την πόλη και όλους τους Τρώες. Κι αυτόν τον σκότωσε ο Αχιλλέας, ο μοναδικός γιος του Πηλέα.

Οι σχέσεις και στο ζεύγος «Πριάμου-Έκτορα» διέπονται από ισχυρή αλληλεξάρτηση κι αλληλεπίδραση. Και ο Πριάμος φροντίζει τον γιο του, όπως κι ο Έκτορας νοιάζεται να εκπληρώσει τα καθήκοντά του και να φροντίσει τόσο τον πατέρα του, όσο και τους Τρώες κάνοντας τον πατέρα του περήφανο. Τα επεισόδια όπου κατεξοχήν διαγράφεται ο δεσμός ανάμεσα στον πατέρα και στον γιο είναι, καταρχάς, στην προσπάθεια του Πριάμου να προστατεύσει τον Έκτορα, αποτρέποντάς τον από το να μονομαχήσει με τον Αχιλλέα κι ύστερα στην ριψοκίνδυνη κι οδυνηρή επίσκεψή του στη σκηνή του Αχιλλέα, για να ικετέψει να λάβει το νεκρό κακοποιημένο σώμα του προκειμένου να του προσφέρει τις αρμόζουσες νεκρικές τιμές.

---

¹⁶⁵ Richardson, 2005, 507.

Όταν ο Έκτορας αποφασισμένος να αντιμετωπίσει τον Αχιλλέα τον περιμένει στις Σκαιές πύλες (Φ 571-572), ο Πρίαμος βλέποντάς τον να πλησιάζει τον γιο του απειλητικός και δυσοίωνος, σαν τον Κύνα του Ωρίωνα (X 27-29), αναστενάζει, χτυπά το κεφάλι του με τα χέρια του και παρακαλά τον Έκτορα να μη μείνει ν' αντιμετωπίσει τον Πηλείδη που είναι ίδιος η μοίρα του θανάτου γι' αυτόν (X 33-41) καθώς είναι πιο δυνατός.

Σε αυτή τη σκηνή έχουμε την απόλυτη σύγκρουση ανάμεσα στον ρόλο και τα συναισθήματα του πατέρα από τη μια και στον ρόλο και το καθήκον του βασιλιά από την άλλη.¹⁶⁶

Ο Πρίαμος δεν παύει να είναι ο βασιλιάς των Τρώων που βάζονται και πλήττονται από τους Αχαιούς και βέβαια από τον σημαντικότερο πολεμιστή τους, τον Αχιλλέα. Όμως, είναι και πατέρας που στερήθηκε πολλούς γενναίους γιους εξαιτίας του Αχιλλέα που είτε τους σκότωσε είτε τους αιχμαλώτισε και τους πούλησε (X 44-45). Και τώρα πλησιάζει απειλητικός κι επικίνδυνος τον «μοναδικό» του γιο, το στήριγμά του, τον Έκτορα. Ο ηγετικός του ρόλος υπερκεράννεται από τον πατρικό.¹⁶⁷

Η αγωνία του για τη ζωή του Έκτορα τον οδηγεί να επιχειρηματολογεί προς αυτόν συσχετίζοντας την αποφυγή της αναμέτρησης με τον Αχιλλέα με τη σωτηρία της Τροίας και του λαού της. Εξ ορισμού δεν εξετάζει το ενδεχόμενο ο Έκτορας να υπερισχύσει του Αχιλλέα - η ανησυχία του να μην πεθάνει ο Έκτορας του υπαγορεύει να εκλιπαρήσει τη φυγομαχία του πάση θυσία, ακόμη κι ενάντια στα ηρωικά πρότυπα και κελεύσματα.¹⁶⁸

Εικονοποιώντας όλα όσα θα ακολουθήσουν τον θάνατο του Έκτορα και θα αναγκαστεί να τα βιώσει μέσα στα γηρατεία του καταλήγοντας να έχει οικτρό και επονείδιστο θάνατο ο ίδιος (X 59-76), ασκεί συναισθηματική πίεση στον Έκτορα και του υπενθυμίζει την υποχρέωση να προστατεύσει τον γέροντα γονιό του εκτός των άλλων.

Απέναντι στη συναινετική αποστολή του Αχιλλέα στην Τροία από τον Πηλέα και στην ηρωική προτροπή «αἰὲν ἀριστεύειν» έχουμε την απέλπιδα προσπάθεια του Πριάμου να αποτρέψει τον Έκτορα από τη μονομαχία με τον Αχιλλέα με το επιχείρημα πως η πραγματικά ηρωική επιλογή αυτή τη στιγμή είναι γι' αυτόν να μπει μέσα από τα τείχη και να περισώσει την τιμή και την αξιοπρέπεια του πατέρα του

---

¹⁶⁶ Tsoutsouki, 2014, 80.

¹⁶⁷ Tsoutsouki, 2014, 80.

¹⁶⁸ Tsoutsouki, 2014, 80.

διασώζοντάς τον από την επερχόμενη ταπείνωσή του. Βέβαια, ο Πρίαμος έχει άμεσα ορατό τον κίνδυνο του θανάτου του παιδιού του, παρά ποτέ.

Ο Έκτορας δεν δείχνει σε κανένα σημείο να βιώνει την ενοχή του Αχιλλέα πως δεν προσφέρει στον γονιό του την προστασία που τον δεσμεύει ο ρόλος του ως γιος. Ούτε κι όταν ο Πρίαμος του λέει πως η μονομαχία του με τον Αχιλλέα κι ο συνεπακόλουθος θάνατός του ισοδυναμεί με παραμέληση της υποχρέωσής του να προστατεύσει τον πατέρα του και την αξιοπρέπεια του, δεν επηρεάζεται.¹⁶⁹

Όταν η Ανδρομάχη του είχε ζητήσει να αποσυρθεί από τον πόλεμο της είχε απαντήσει πως αυτό που έχει μάθει είναι να υπερέχει και να αγωνίζεται πάντοτε, προσπαθώντας να κερδίσει δόξα για τον πατέρα του και τον εαυτόν του (Z 444-446). Δεν έχει νόημα να επιλέξει την οικογένειά του, γιατί, κι αν δεν αγωνιστεί, η Τροία θα κατακτηθεί με ακόμη πιο καταστροφικά αποτελέσματα. Η ηρωική του ταυτότητα και οι υποχρεώσεις του ως γιου προς τον πατέρα του είναι γι' αυτόν συνυφασμένα. Ο ηρωικός κώδικας με τον οποίο τον ανάθρεψε ο πατέρας του τον δεσμεύει και τον οδηγεί να μην αποφύγει την αναμέτρηση με τον Αχιλλέα.¹⁷⁰

Ο Αχιλλέας, ακόμη πιο τραγικός από τον Έκτορα, δεν παρεκκλίνει από το «*αἰὲν ἀριστεύειν*» έχοντας πλήρη επίγνωση του δεδομένου κι άμεσου θανάτου του. Οι ενοχές που αφήνει ανυπεράσπιστο τον γέροντα πατέρα του, χωρίς να του ανταποδώσει τη φροντίδα που του οφείλει, δεν στέκονται ικανές να τον κάνουν να φύγει από την Τροία και να επιστρέψει στη Φθία. Τον οδηγούν όμως να δώσει φροντίδα και συμπόνια στον γέροντα πατέρα του εχθρού του.

Ο Πρίαμος είναι, σε αντίθεση με τον Πηλέα, «καταδικασμένος» να βιώσει την απώλεια και του «μοναδικού» του γιου, ως αποκορύφωμα των θανάτων των υπόλοιπων γιων που προηγήθηκαν. Όταν ο θάνατος του Έκτορα επέρχεται, ο Πρίαμος συγκλονισμένος θρηνεί δηλώνοντας πως για κανένα παιδί του δεν θρήνησε τόσο και αποφασίζει, παρά τις αντίθετες συμβουλές που δέχεται κι αψηφώντας κάθε κίνδυνο, να βγει από τα τείχη της πόλης, να επισκεφτεί τη σκηνή του δολοφόνου του παιδιού του και να πληρώσει λύτρα (πρώτη φορά για έναν νεκρό), για να πάρει πίσω το νεκρό του σώμα και να του προσφέρει τις τιμές που προβλέπονται και αξίζει (X 416-428).

---

¹⁶⁹ Tsoutsouki, 2014, 86.

¹⁷⁰ Tsoutsouki, 2014, 86.

Πράγματι, φτάνει ikέτης στη σκηνή του Αχιλλέα όχι ως βασιλιάς της Τροίας, αλλά ως πατέρας και επικαλείται τον πατέρα του εχθρού του για να τον πείσει να του δώσει το παιδί του.

Στους στ. Ω 477-485 έχουμε τη δραματική κορύφωση ολόκληρου του έπους: είναι η σκηνή όπου ο γέροντας Πρίαμος εισέρχεται στην σκηνή του Αχιλλέα και προξενώντας κατάπληξη στους παριστάμενους, σκύβει, πιάνει τα γόνατα του Αχιλλέα και του φιλά τα χέρια, που είχαν σκοτώσει τα παιδιά του (Ω 477-479).

Η ένταση της σκηνής επιτείνεται από την παρομοίωση που παραθέτει ο ποιητής (Ω 480-482) σύμφωνα με την οποία αυτή η σκηνή της ικεσίας μοιάζει όπως όταν ένας δολοφόνος, φυγής από την πατρίδα του, φτάνει σε ξένη χώρα, σε σπίτι κάποιου πλουσίου και ικετεύει για εξαγνισμό.

Η παρομοίωση στοχεύει να δώσει την αναλογία του ξαφνιάσματος που προξενεί αυτή η είσοδος του ikέτη Πριάμου σε όσους ήταν παρόντες με την αντίστοιχη όσων παρευρίσκονται στη σκηνή που περιγράφει η παρομοίωση, όπως ανέφεραν και τα αρχαία σχόλια, τα οποία θεωρούν ότι αυτό μπορεί να είναι ένας αναχρονισμός (Σ στους *Ιλ.* Ω 480-2^{α1-α2}), καθώς εξαγνισμός από φόνο δεν απαντά στην ομηρική κοινωνία (Σ στο *Ιλ.* Λ 690). Ωστόσο, είναι αυτή που δημιουργεί στον νου του εξωτερικού ακροατηρίου με τη μορφή του φιλόανθρωπου εξαγνιστή Πηλέα, του πατέρα του αποδέκτη αυτής της ικεσίας.

Οι σύγχρονοι μελετητές εστιάζουν περισσότερο στο γεγονός (που είχε ήδη παρατηρήσει κι ο Ευστάθιος¹⁷¹) πως στην παρομοίωση υπάρχει αντιστροφή των ρόλων καθώς στην πραγματικότητα αποδέκτης της ικεσίας είναι ο ίδιος ο δολοφόνος, ο οποίος μάλιστα βρίσκεται σε ξένη χώρα κι όχι στην πατρίδα του ενώ ikέτης ο Πρίαμος που είναι στην πατρίδα του, είναι ο βασιλιάς της χώρας και του έχουν δολοφονήσει τα παιδιά του.¹⁷²

Σε αυτή ακριβώς τη δραματική σκηνή κι ακριβώς μέσω αυτής της παρομοίωσης το πρόσωπο του Αχιλλέα έρχεται σε πλήρη κι απόλυτη ταύτιση με τον φιλόανθρωπο γεννήτορά του, τον κατεξοχήν εξαγνιστή του ιλιαδικού έπους: είναι πράγματι, και αξίζει να είναι ο γιος του Πηλέα (βλ. περισσότερα για αυτό το θέμα στο κεφ. Υποκατάστατοι πατέρες – Πρίαμος).

---

¹⁷¹Mueller, 1815, τόμ. III, 52.

¹⁷²Richardson, 2005, 504.

Σύντομα, βέβαια, ένας άλλος γιος του Πριάμου, ο Πάρης, θα σκοτώσει τον Αχιλλέα, ενώ του Αχιλλέα ο γιος, ο Νεοπτόλεμος, θα σκοτώσει τον Πρίαμο: η σχέση πατέρα – γιου αποτελεί ένα από τα κυρίαρχα αφηγηματικά νήματα του έπους.

Ε. ΠΗΛΕΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΕΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

Ο βασιλιάς της Φθίας, ο γέροντας Πηλέας, όταν συναίνεσε στη συμμετοχή του μοναχογιού του στην εκστρατεία κατά της Τροίας, είδαμε πως επέλεξε το πρόσωπο στο οποίο τον εμπιστευόταν (Αγαμέμνονας), τα πρόσωπα τα οποία θα τον συνόδευαν με ρόλο συμβουλευτικό, συμπαραστατικό (Φοίνικας, Πάτροκλος), του έδωσε τις συμβουλές του, αλλά, ταυτόχρονα, του παρείχε όσα ήταν πρακτικά αναγκαία για τη συμμετοχή του στον πόλεμο: στράτευμα και όπλα. Το καθένα από αυτά είχε τη σπουδαιότητά του κι όλα μαζί ήταν τα πολεμικά εχέγγυα για την ξεχωριστά ηρωική συμμετοχή του Αχιλλέα στη μάχη.

Ε.1. ΟΙ ΜΥΡΜΙΔΟΝΕΣ

Η Αχαιϊκή δύναμη στρατού δεν αντιπροσωπεύει μια ενιαία ενωμένη οντότητα. Αντιθέτως, απαρτίζεται από πολλά επιμέρους εθνικά στρατεύματα που βρίσκονται κάτω από τις διαταγές πολλών διαφορετικών διοικητών. Όλοι ήταν συνδεδεμένοι με τον Αγαμέμνονα, τον επικεφαλής της εκστρατείας, με δεσμούς φιλίας ή υποχρέωσης και πάντως όχι με επίσημους δεσμούς κυβερνήτη και υπαγομένων σ' αυτόν. Το ίδιο, αν και μάλλον σε μικρότερο βαθμό, πρέπει να ίσχυε και με τους Τρώες και τους συμμάχους τους.

Από τις ραψωδίες Β και Π πληροφορούμαστε πως ο Αχιλλέας διαθέτει 50 πλοία (Β 685, Π 168) και 2.500 άντρες (Π 169-170). Ο στρατός του έχει πέντε σώματα και ισάριθμους επικεφαλής (Π 171 κ.ε).

Στον στίχο Β 684 ο ποιητής μας γνωστοποιεί το όνομά τους: Μυρμιδόνες, Έλληνες και Αχαιοί. Όπως διαβάζουμε στα σχόλια του Ευστάθιου,¹⁷³ Μυρμιδόνες ονομάστηκαν είτε από τον μύθο που τους συνδέει με τα μυρμήγκια είτε από τον ήρωα Μυρμιδόνα που ήταν γιος του Δία. Η μυθολογία τους συνδέει με την Αίγινα η οποία ονομαζόταν παλαιότερα Μυρμιδονία, ενώ ο Γεωγράφος παραδίδει (ΙΧ, p.298.49) πως οι Μυρμιδόνες ακολούθησαν τον Πηλέα κατά τη φυγή του (εξαιτίας της δολοφονίας του Φώκου) από την Αίγινα προς τη Φθία. Σύμφωνα με κάποιες εκδοχές του μύθου ο Πηλέας βρήκε τη Φθία να κυβερνιέται από τον Άκτορα, τον γιο του Μυρμιδόνα. Αυτός πάντρεψε την κόρη του Πολυμήλη με τον Πηλέα και του έδωσε και τη

---

¹⁷³ Mueller, 1815, τόμ.Ι, 104.

βασιλεία. Απ' αυτόν τον γάμο γεννήθηκαν μια κόρη, η Πολυδώρα κι ένας γιος ο Αχιλλέας.

Ο μύθος που θέλει τους Μυρμιδόνες να δημιουργούνται από τη μετατροπή των μυρμηγκιών της Αίγινας σε ανθρώπους από τον Δία, ως ανταπόκριση στην απελπισμένη προσευχή του ευσεβούς βασιλιά Αιακού, όταν, εξαιτίας μιας επιδημίας πανώλης, το νησί βρέθηκε χωρίς πολίτες (*Metamorphoses*, Ovid.) εντοπίζεται ήδη στον Ησίοδο (Fr. 205 M-W) όπως παρατήρησε ο σχολιαστής του Πινδάρου (*Νεμ.* 3.13 [21]). Ο Ησίοδος λέει πως ο Δίας δημιούργησε άνδρες και γυναίκες από τα μυρμηγκία της Αίγινας και πως αυτοί οι άνθρωποι ήταν οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν πλοία με κουπιά. Κατά τον 6^ο αι. π.Χ. ο ιστορικός Θεογένης (FGr H 300F1), που επίσης αναφέρεται από τον ανωτέρω σχολιαστή, προσπάθησε να εξορθολογίσει τον μύθο λέγοντας πως στην πραγματικότητα οι Μυρμιδόνες ήταν ανθρώπινα όντα που κατοικούσαν στην Αίγινα και ζούσαν σε υπόγεια σπήλαια όπως τα μυρμηγκία. Όταν ο Αιακός ήρθε στο νησί, τους δίδαξε την γλώσσα, θεσμοθέτησε νόμους και πολιτική τάξη, εκπολιτίζοντάς τους. Στα σχόλια του Τζέτζη (*ad Lyc.* 176) αναφέρεται πως ο Αιακός δίδαξε σ' αυτούς εκτός των άλλων και την πολεμική τέχνη «πάντα διδάξας τὰ πρὸς πόλεμον».¹⁷⁴

Ο κατάλογος των Μυρμιδόνων που παραθέτει ο ποιητής στη ραψωδία Π, επ' αφορμή της προετοιμασίας τους για έξοδο στη μάχη μαζί με τον Πάτροκλο, είναι μια αναδιαρθρωμένη διασκευή ενός παραδοσιακού καταλόγου του στρατού των Μυρμιδόνων, ο οποίος άρχιζε με τον Αχιλλέα και τον κάποτε συγγενή του Πάτροκλο, που δεν αποτελεί επινόηση του Ομήρου.¹⁷⁵ Ως επικεφαλής των πέντε επιμέρους σωμάτων αναφέρονται ο Μενέσθιος (που αντικατέστησε τον Αχιλλέα), γιος της κόρης του Πηλέα, Πολυδώρης κι ενός ποτάμιου θεού, ο Εύδωρος, γιος της Πολυμήλης που επίσης συνδέεται με τον οίκο του Πηλέα, άλλοτε ως κόρη του Άκτορα και πρώτη σύζυγος του Πηλέα κι άλλοτε ως κόρη του Πηλέα, ο Πείσανδρος, γιος του Μαίμαλου, ο Φοίνικας (ο οποίος μολονότι έχει λάβει από τον Πηλέα την εξουσία των Δολόπων στην Τροία βρίσκεται να είναι επικεφαλής ενός σώματος Μυρμιδόνων, ενώ οι Δόλοπες δεν αναφέρονται ούτε στον κατάλογο των πλοίων στη ραψωδία Β - ο Ευστάθιος¹⁷⁶ σχολιάζει ότι αποσιωπάται μεν, συγκαταλέγονται δε σε όσους βρίσκονται κάτω από τις διαταγές του Αχιλλέα) και τέλος ο Αλκιμέδοντας,

---

¹⁷⁴ Sears, 2010, 150.

¹⁷⁵ Janko, 2005, τόμος Δ, σ.626

¹⁷⁶ Mueller, 1815, τόμ. II, 23.

γιος του Λαέρκη. Οι εναρκτήριοι στίχοι του καταλόγου (*πεντήκοντ' ἦσαν νῆες θοαί ... ἐν δὲ ἐκάστη | πενήκοντ' ἔσαν ἄνδρες ... πέντε δ' ἄρ' ἠγεμόνας ποιήσατο τοῖς ἐπεποίθει σημαίνειν: αὐτὸς δὲ μέγα κρατέων ἦνασσε*, Π 168-172) τονίζουν την εξουσία που ασκούσε ο Αχιλλέας στους άνδρες του, αντιδιαστέλλοντας το πλήθος των πολεμιστῶν με τον ηγέτη Αχιλλέα.¹⁷⁷

Οι εξαιρετικά φιλοπόλεμοι Μυρμιδόνες (*Μυρμιδόνεσσι φιλοπτολέμοισι*, Π 65), καθώς και το στράτευμα που υπακούει στον Αίαντα (μάλλον καθόλου τυχαία, καθώς είναι πολύ πιθανό και το στράτευμα του Αίαντα να έχει το ίδιο υπόβαθρο με τους Μυρμιδόνες του Αχιλλέα, ὄντας ένα σώμα στρατιωτῶν που ακολούθησε τον Τελαμώνη στη δική του φυγή από την Αίγινα και κληροδοτήθηκε στον Αίαντα) αποτελούν ένα σημαντικῶν ἐπιδόσεων τμήμα του πεζικού και ξεχωρίζουν από ολόκληρη την υπόλοιπη Αχαϊκή δύναμη, ακριβῶς επειδή είναι ένα εξαιρετικά πειθαρχημένο στράτευμα που πολεμά συγκροτημένα (*ἐπὶ στίχας*, Β 687).¹⁷⁸ Ἐχουν χαρακτηριστεί ως ἐπίλεκτο σώμα στρατού με ἀνώτερο στυλ μάχης από την υπόλοιπη Αχαϊκή δύναμη. Ο Barry Strauss υποστηρίζει πως τα στοιχεία που τους ἔκαναν να ἔχουν αὐτὴν την ξεχωριστή ἐπίδοση στη μάχη ἦταν η διάκρισή τους σε πέντε μέρη κάτω από τις διαταγές πέντε σεβάσμιων ηρώων, ἀλλὰ και η διάκρισή τους στα ἰδιαίτερα ταλέντα του Αχιλλέα, δηλαδή την ταχύτητα και την ικανότητα ἐπίθεσης σε ἀρματηλάτες πολεμιστές.¹⁷⁹

Ὅσο διάστημα ἀπείχαν από τον πόλεμο, λόγω της οργῆς του Αχιλλέα, δεν σταματοῦν τα ἀγωνίσματα που τους διατηροῦν σε πολεμική ετοιμότητα (*λαοὶ δὲ παρὰ ῥηγμῖνι θαλάσσης | δίσκοισιν τέρποντο καὶ αἰγανέησιν ἰέντες | τόξοισίν θ'*, Β 773-775), καθώς ο πόλεμος είναι αὐτὸ που γνωρίζουν, ἀλλὰ κι ἐπιθυμοῦν να κάνουν. Η παρομοίωση που δίνει γι' αὐτούς ο ποιητής, ὅταν συγκεντρῶνται για να μπουκ και πάλι στον πόλεμο, στο πλᾶι του Πατρόκλου, είναι πολὺ χαρακτηριστική και δηλωτική της ἀγρίας φιλοπόλεμης φύσης τους: μοιάζουν με λύκους που τρώνε ωμὰ κρέατα κι ἐνῶ ἔχουν κατασπαράξει ἕνα μεγάλο ελάφι κι ὅλοι μαζί με τις παρειές τους κόκκινες ἀπὸ αἶμα κινούνται για να πιουν νερό, ἀκόμη διψοῦν για αἶμα κι ἔχουν ἀτρόμητη καρδιά (Π 156-163).

---

¹⁷⁷ Janko, 2003, 627.

¹⁷⁸ Sears, 2010, 140.

¹⁷⁹ Sears, 2010, 144.

Αν και δεν ακούσαμε μέσα στο έργο να γίνεται λόγος για παράπονα των Μυρμιδόνων στρατιωτών που δεν πολεμούν μπορούμε, ωστόσο, να τα εννοήσουμε από τη νευρική τους και τη συνεχή προετοιμασία τους (Β 773 κ.ε). Έτσι, όταν ο Αχιλλέας τους συγκεντρώνει για να τους δώσει τις εντολές του, πριν ξαναβγούν στη μάχη, καταρχάς, τους μέμφεται για την επαπειλούμενη εκ μέρους τους επιστροφή στην πατρίδα (Π 205) κι ύστερα τους παραγγέλλει να φανούν συνεπείς και να επωφεληθούν της ευκαιρίας που τους παρουσιάζεται: τώρα πλέον έχουν αυτό που τόσο καιρό επιθυμούν - τον πόλεμο.

Εξαιρετικά αξιοσημείωτες είναι οι παρομοιώσεις που περιγράφουν την έξοδό τους στη μάχη κάτω από τις διαταγές του Πατρόκλου:¹⁸⁰ είναι συντεταγμένοι τόσο πυκνά και σφιχτοδεμένα μεταξύ τους όπως ακριβώς οι πυκνές πέτρες ενός τοίχου που αποφεύγει τις ριπές του ανέμου. Η μια ασπίδα ακουμπά πάνω στην άλλη και το ένα κράνος βρίσκεται ακριβώς δίπλα στο άλλο. Όταν δε βγαίνουν στη μάχη (Π 257-267) μοιάζουν με σφήκες, εφορμώντας όλοι μαζί σε αυτούς που τις ενοχλούν.¹⁸¹

Άλλες ενδείξεις ότι αποτελούν επίλεκτο σώμα στρατού είναι το γεγονός πως, μαζί με το στράτευμα του Αίαντα, φυλάσσουν τις ακραίες θέσεις, τις πιο ευάλωτες και επικίνδυνες του στρατοπέδου, μαζί με τον Αχιλλέα και τον Αίαντα που χαρακτηρίζονται προπύργια, «έρκη», των Αχαιών (Θ 224-226). Εξάλλου, αν οι Μυρμιδόνες δεν ήταν τόσο σημαντικοί στρατιώτες, η αποχή του Αχιλλέα από τον πόλεμο δεν θα είχε τόσο μεγάλες συνέπειες από μόνη της.

Τέλος, αξίζει να προστεθεί πως ίσως αυτή η ξεχωριστή ανδρεία των Μυρμιδόνων τους συνέδεσε με τη μυθολογική προέλευση από τα μυρμήγκια, καθώς έχει παρατηρηθεί πως διάφορα είδη μυρμηγκιών συχνά συμμετέχουν σε πολύ σκληρές αναμετρήσεις με μυρμήγκια διαφορετικών ειδών αλλά και του ίδιου είδους - αναμετρήσεις που κάποτε κρατούν αρκετές ώρες. Κάποιες φορές έχουν καταγραφεί επιδρομές μυρμηγκιών σε γειτονικές αποικίες τις οποίες καταστρέφουν, λεηλατούν και συλλαμβάνουν και ζωντανούς αιχμαλώτους.¹⁸² Το αξιοσημείωτο σε όλες τις περιπτώσεις είναι η μαχητικότητα, αλλά κυρίως η εξαιρετική συνοχή αυτών των

---

¹⁸⁰ “μᾶλλον δὲ στίχες ἄρθεν, ἐπεὶ βασιλῆος ἄκουσαν. | ὡς δ’ ὅτε τοῖχον ἀνὴρ ἀράρη πυκνοῖσι λίθοισι | δώματος ὑψηλοῖο βίας ἀνέμων ἀλεείνων, | ὡς ἄραρον κόρυθές τε καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. | ἀσπίς ἄρ’ ἀσπίδ’ ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ’ ἀνήρ: | ψαῦον δ’ ἵπποκομοὶ κόρυθες λαμπροῖσι φάλοισι | νευόντων, ὡς πυκνοὶ ἐφέστασαν ἀλλήλοισι”, Π 211-217.

¹⁸¹ “αὐτίκα δὲ σφήκεσσιν ἐοικότες ἐξεχέοντο | εἰνοδίαις, οὗς παῖδες ἐριδμαινῶσιν ἔθοντες | αἰεὶ κερτομέοντες ὀδῶ ἐπι οἰκί’ ἔχοντας | νηπίαχοι: ξυνὸν δὲ κακὸν πολέεσσι τιθεῖσι”, Π 259-262.

¹⁸² Sears, 2010, 151-2.

εντόμων στην διάρκεια της μάχης, συνοχή που τόνισε κι ο Όμηρος πως διέθεταν κι οι Μυρμιδόνες.

Ε.2. ΤΑ ΓΑΜΗΛΙΑ ΘΕΙΑ ΔΩΡΑ (ΠΑΝΟΠΛΙΑ – ΔΟΡΥ – ΑΛΟΓΑ)

Εκτός από το επίλεκτο στράτευμα των Μυρμιδόνων, ο Πηλέας παρείχε στον Αχιλλέα κι άλλα πολεμικά μέσα που ενίσχυσαν την πολεμική του ικανότητα και τον έκαναν έναν επιθυμητό σύμμαχο. Αυτά δεν είναι άλλα από τα θεία δώρα που δόθηκαν στον Πηλέα από τους θεούς στον εορτασμό του γάμου του με τη Θέτιδα.

Ο Όμηρος γνωρίζει κι αξιοποιεί την παράδοση που θέλει όλους τους θεούς να συμμετέχουν στον γάμο του θνητού βασιλιά της Φθίας, Πηλέα, με την αθάνατη Θέτιδα (Ω 59-63) και να του προσφέρουν δώρα αθάνατα, αξιοζήλευτα και αξιότιμα, αντάξια της ηρωικής του υπόστασης: μια πανοπλία¹⁸³ και αθάνατα άλογα.¹⁸⁴ Τα άλογα παρουσιάζεται να δόθηκαν από τους θεούς εν γένει (Π 381, Ρ 443), αλλά κι από τον Ποσειδώνα πιο συγκεκριμένα.¹⁸⁵ Επιπλέον, ο Χείρωνας προσέφερε στον Πηλέα ένα ξεχωριστό δόρυ (πηλιάς μελίη) και το οποίο μάλλον στον Όμηρο δεν θεωρείται ως ένα από τα γαμήλια δώρα, ενώ στην παράδοση είναι συνδεδεμένο με την ιδιότητα του Πηλέα ως εξαιρετικού κυνηγού.

Ο Αχιλλέας αναφέρεται στα λαμπρά θεία δώρα προς τον Πηλέα συγκαταλέγοντας έμμεσα στη διατύπωσή του και τη μητέρα του, τη Θέτιδα, σε συμφραζόμενα που δηλώνουν πόσο αδικήθηκε η θεά από αυτόν τον γάμο.¹⁸⁶ Το σίγουρο είναι πως τα γαμήλια θεία δώρα, μαζί με το δόρυ του Χείωνα και την ηφαιστότευκτη δεύτερη πανοπλία του Αχιλλέα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις ραψωδίες Π-Υ, κυρίως ως προς το να υπογραμμίσουν δύο πράγματα: i) πόσο αναπόδραστη μοίρα είναι για τους θνητούς ο θάνατος και ii) πόσο οδυνηρό κι επιβαρυντικό είναι για τα αθάνατα στοιχεία (κυρίως τα έμψυχα) να «επιμολύνονται» από την συναισθηματική τους εμπλοκή με θνητά πρόσωπα.

Από στόματος Πάρη ακούμε να λέγεται πως τα δώρα των θεών δεν μπορεί κανείς να τα απορρίψει, αν και δεν θα τα επέλεγε με τη θέλησή του (Γ 64-66) - όλα κυλούν καλύτερα χωρίς αυτά. Σχετικά με τα θεία δώρα του Πηλέα, που τα έχει πάρει ο Αχιλλέας μαζί του στον πόλεμο, υπάρχει μια σταθερή κι επώδυνη ειρωνεία που

¹⁸³ “ἦτοι ὁ μὲν τὰ ἅ δῶκε φέρειν προτὶ Ἴλιον ἱρήν | Τρωσὶ φιλοπτολέμοισιν, ὁ δ’ ἄμβροτα τεύχεα δύνε | Πηλεΐδew Ἀχιλλῆος ἅ οἱ θεοὶ Οὐρανίωνες | πατρὶ φίλω ἔπορον”, Ρ 194-196.

¹⁸⁴ “ἀντικρὺ δ’ ἄρα τάφρον ὑπέρθορον ὠκέες ἵπποι | ἄμβροτοι, οὓς Πηληΐ θεοὶ δόσαν ἀγλαὰ δῶρα”, Π 380-381.

¹⁸⁵ “ἀθάνατοὶ τε γάρ εἰσι, Ποσειδάων δὲ πόρ’ αὐτούς | πατρὶ ἐμῶ Πηληΐ, ὁ δ’ αὐτ’ ἐμοὶ ἐγγυάλιξεν”, Ψ 277-8.

¹⁸⁶ “τὰ μὲν Πηληΐ θεοὶ δόσαν ἀγλαὰ δῶρα | ἤματι τῶ ὅτε σε βροτοῦ ἀνέρος ἔμβalon εὐνή. | αἶθ’ ὄφελες σὺ μὲν αὖθι μετ’ ἀθανάτης ἀλίησι | ναίειν, Πηλεὺς δὲ θνητὴν ἀγαγέσθαι ἄκοιτιν”, Σ 84-87.

διατρέχει ολόκληρο το έπος από το γεγονός ότι αυτές οι θεϊκές προσφορές όχι μόνο δεν προστατεύουν τον κάτοχό τους, αλλά συνδέονται με την θνητότητά του με καταστροφικό τρόπο.¹⁸⁷

Στις ανατολικές παραδόσεις, από τις οποίες κάποιες είναι γνωστές στην ομηρική παράδοση, ο θεός δίνει το όπλο του σε έναν βασιλιά, για να τον εγγυηθεί ως κατακτητή των εχθρών του κι ως προστατευόμενό του. Αυτό, όμως δεν έχει σχέση με το ομηρικό έργο που αφορά στον ανθρώπινο ηρωισμό που κάποιες φορές οδηγείται σε βαθμό τραγικότητας, όπως στην περίπτωση του Αχιλλέα, που γνωρίζει από την πρώτη στιγμή ότι είναι γραφτό του να πεθάνει κι ότι τα όπλα του, αν και θεόδοτα, δεν σημαίνουν απελευθέρωση από τον κανόνα της θνητότητας.¹⁸⁸

Το θείο δώρο της πανοπλίας λειτουργεί ως σύμβολο του χάσματος που χωρίζει τους θεούς από τους ανθρώπους. Για εννέα χρόνια προστατεύει τον Αχιλλέα στις μάχες που δίνει. Ωστόσο, εμείς δεν θα δούμε ποτέ τον ήρωα να τη φορά σε πολεμική δράση. Ο πρώτος που θα δούμε να τη φορά είναι ο Πάτροκλος.¹⁸⁹

Η χρήση εκ μέρους του Πατρόκλου των όπλων που ο Αχιλλέας είχε παραλάβει από τον πατέρα του, τον Πηλέα, είχε προταθεί από τον Νέστορα, ως τέχνασμα που θα ξεγελούσε τους Τρώες (Λ 798-801), όμως το στοιχείο αυτό ξεχάστηκε αμέσως μόλις τέθηκε σε εφαρμογή: οι Τρώες στην αρχή πανικοβάλλονται, αλλά γρήγορα ο Σαρπηδόνας αναρωτιέται για την ταυτότητα του πολεμιστή, ενώ ο Γλαύκος γνωρίζει ότι πρόκειται για τον Πάτροκλο (Π 280, 423, 543). Προφανώς αυτό γίνεται, γιατί η μεταμφίεση στη μάχη αντιφάσκει με τους ηρωικούς κανόνες, καθώς η δόξα ενός πολεμιστή έγκειται στην αναγνωρισιμότητά του από τους υπόλοιπους.¹⁹⁰ Ωστόσο, τα όπλα ήταν ένα σταθερό σύμβολο της συγκατάθεσης του Αχιλλέα να συμμετάσχει ο Πάτροκλος στη μάχη και, ως εκ τούτου, του δικού του μεριδίου ευθύνης για τον θάνατό του.¹⁹¹

Στις παραλλαγές που βρίσκονται πίσω από την *Ιλιάδα*, απ' όπου και αντλήθηκε αυτό το μοτίβο, αυτή η πανοπλία ήταν άπρωτη - γι' αυτό και ο Απόλλωνας χρειάστηκε να την αφαιρέσει από τον Πάτροκλο, ώστε να μπορέσει να τον σκοτώσει. Ο Όμηρος, αποσιωπά αυτή την αντίληψη, που θα φαινόταν να εξαιρεί έναν ήρωα από τον κανόνα της *Ιλιάδας* που θέλει όλους τους ήρωες να αντιμετωπίζουν τον θάνατο.

---

¹⁸⁷ Heath, 1992, 387-388.

¹⁸⁸ Griffin, 1980, 64-65.

¹⁸⁹ Heath, 1992, 390.

¹⁹⁰ Janko, 2003, 580.

¹⁹¹ Edwards, 2003, 258.

Έτσι, βλέπουμε το κράνος να κυλιέται στη σκόνη και να μολύνεται με αίμα, κάτι που συμβαίνει ως αποτέλεσμα τους γεγονότος πως φορέθηκε από κάποιον που δεν ήταν ο νόμιμος αποδέκτης του θεϊκού δώρου. Κι ο Όμηρος συνεχίζει λέγοντας πως ο Δίας έδωσε το μολυσμένο κράνος στον Έκτορα να το φορέσει, καθώς η καταστροφή του είναι ήδη κοντά (Π 793-800).¹⁹² Ούτε ο Πάτροκλος ούτε ο Έκτορας έχουν μερίδιο στη θεία φύση, οπότε αποτυγχάνουν πλήρως να «μπουν στα παπούτσια του Αχιλλέα».¹⁹³

Ο ποιητής φροντίζει να συνδέσει τα τρία πρόσωπα που φόρεσαν αυτήν την πανοπλία και τα οποία οδηγήθηκαν στον θάνατο: τον Αχιλλέα, τον Πάτροκλο και τον Έκτορα. Μάλιστα, δεν τα συνδέει μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τον Πηλέα, στον οποίο ανήκουν αυτά τα όπλα. Σε 23 στίχους (P 186-208), όπου οι τρεις ήρωες διασυνδέονται, ο Πηλέας αναφέρεται πέντε φορές (P 191, 195, 196, 199, 208), τις τέσσερεις από αυτές σε ευθεία σύνδεση με τα όπλα. Ένα θείο δώρο, λοιπόν, που προσφέρθηκε στον Πηλέα και που ο βασικός του ρόλος είναι να υπογραμμίσει την τεράστια απόσταση ανάμεσα σε αθάνατους και θνητούς. Ο Πηλέας, γέρος κι ανήμπορος, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει πλέον την πανοπλία και την δίνει στον γιο του, τον Αχιλλέα (*ὁ δ' ἄρα ᾧ παιδί ὄπασσε | γηράς*, P 196-197). Ο Αχιλλέας δεν θα γεράσει με αυτήν την πανοπλία καθώς την χάνει, όταν σκοτώνεται ο Πάτροκλος (*ἀλλ' οὐχ υἱὸς ἐν ἔντεσι πατρὸς ἐγήρα*, P 197). Βέβαια, δεν θα γεράσει με καμία πανοπλία, αφού είναι καταδικασμένος να πεθάνει στην Τροία. Όμως, κι ο Έκτορας¹⁹⁴ που την αφαιρεί από τον Πάτροκλο και την φορά δεν θα επιστρέψει από τη μάχη στο σπίτι του.¹⁹⁵

Το ότι ο Πάτροκλος φορά και, με τον θάνατό του, χάνει την πανοπλία του Αχιλλέα αποτελεί καινοτομία του Ομήρου σε σχέση με την παράδοση, που ωστόσο δεν εναρμονίστηκε πλήρως με την παραδεδομένη εκδοχή, καθώς στο τέλος του έπους ο Αχιλλέας θα έχει στην κατοχή του δύο θεϊκές πανοπλίες. Συνεπώς, η παραδεδομένη έριδα Οδυσσέα και Αίαντα για τα όπλα του Αχιλλέα μένει αστήρικτη.¹⁹⁶ Παραμένει

---

¹⁹² Wilson, 1974, 386.

¹⁹³ Heath, 1992, 391.

¹⁹⁴ Heath, 1992, 391.

¹⁹⁵ *“ἄ δειλ' οὐδέ τί τοι θάνατος καταθύμιός ἐστιν | ὅς δὴ τοι σχεδὸν εἶσι: σὺ δ' ἄμβροτα τεύχεα δύνεις | ἀνδρὸς ἀριστῆος, τόν τε τρομέουσι καὶ ἄλλοι: | τοῦ δὴ ἑταῖρον ἔπεφνες ἐνῆα τε κρατερόν τε, | τεύχεα δ' οὐ κατὰ κόσμον ἀπὸ κρατὸς τε καὶ ὤμων | εἶλεν: ἀτὰρ τοι νῦν γε μέγα κράτος ἐγγυαλίξω, | τῶν ποινήν ὃ τοι οὐ τι μάχης ἐκνοστήσαντι | δέξεται Ἀνδρομάχη κλυτὰ τεύχεα Πηλεΐωνος”*, P 201-208.

¹⁹⁶ Janko, 2003, 579.

πολύ εντυπωσιακό, ωστόσο, πως στη σκηνή της τελικής αναμέτρησης των κορυφαίων αντιπάλων θα έχουμε έναν Αχιλλέα απέναντι σε έναν Έκτορα ντυμένο Αχιλλέα.

Το γεγονός πως ο Αχιλλέας πρέπει να προμηθευτεί καινούργιο οπλισμό (αν και έχει υποστηριχθεί πως θα μπορούσε να φορέσει την αρματωσιά του Πατρόκλου,¹⁹⁷ κάτι που όπως είναι κατανοητό δεν μπορεί να συμβεί με δεδομένα την θεϊκή καταγωγή του ήρωα, αλλά και του ηρωικού εκτοπίσματός του) δίνει τη δυνατότητα στη Θέτιδα, χωρίς να επαναλαμβάνει μια παλαιότερη πράξη της (αφού ο αρχικός οπλισμός είχε παραδοθεί από τον Πηλέα στη Φθία) να προσφέρει ένα δεύτερο και πανομοιότυπο δώρο στον Αχιλλέα. Έτσι, ο ποιητής ενσωματώνει στο έπος του την μη ιλιαδική εκδοχή που ήθελε την Θέτιδα (κατά το πρότυπο της Ηούς) να εξοπλίζει τον Αχιλλέα, πριν το ταξίδι του από τη Φθία προς την Τροία.¹⁹⁸

Ο νέος οπλισμός αυξάνει τη σαφήνεια με την οποία προοιωνίζεται ο θάνατος του ήρωα. Η πρώτη πανοπλία που είχε κατασκευάσει ο Ήφαιστος δεν έσωσε τον Πάτροκλο και δεν θα σώσει τον Έκτορα. Ο Ήφαιστος φτιάχνοντας τη νέα πανοπλία δηλώνει ξεκάθαρα πως δεν μπορεί να σώσει τον Αχιλλέα (Σ 464-467). Και την ώρα που ο ήρωας φορά το θεϊκό οπλισμό θα του δοθεί μια τελευταία προειδοποίηση ότι τα ηφαιστότευκτα όπλα δεν πρόκειται να του σώσουν τη ζωή (Τ 409-417).¹⁹⁹

Το όπλο όμως που είναι κατεξοχήν συνδεδεμένο με τον Αχιλλέα, αυτό που θα χρησιμοποιηθεί και για τον φόνο του Έκτορα είναι το **δώρου** που χάρισε ο Χείρωνας στον Πηλέα κι αυτός με τη σειρά του το πρόσφερε στον Αχιλλέα. Για το δώρου γίνεται πρώτη φορά λόγος στη ραψωδία Π,²⁰⁰ όταν ο Πάτροκλος φορώντας την πανοπλία του Αχιλλέα γίνεται ο αντικαταστάτης του. Η αδυναμία του όμως να χειριστεί το δώρου του αποδεικνύει την ανεπάρκειά του να υποκαταστήσει τον Αχιλλέα στον ρόλο του. Οι στίχοι αυτοί επαναλαμβάνονται όμοιοι στο Τ 388-391.

Σύμφωνα με τα *Κύπρια* (απ. 3 *PEG*), ο Χείρωνας είχε κόψει το ξύλο για το ακόντιο από τη μελιά και το έδωσε στον Πηλέα, ενώ η Αθηνά το λείανε και ο Ήφαιστος εφάρμοσε σ' αυτό την αιχμή.²⁰¹ Ωστόσο, τα αρχαία σχόλια (Σ στο *Ιλ.* Π 140b-c) ανέφεραν πως μόνο το δώρου από τα όπλα του Αχιλλέα έχει προέλευση από το

---

¹⁹⁷ Paton, 1912, 2.

¹⁹⁸ Edwards, 2003, 280-281.

¹⁹⁹ Edwards, 2003, 258.

²⁰⁰ “ἔγχος δ’ οὐχ ἔλετ’ οἶον ἀμύμονος Αἰακίδαο | βριθὺ μέγα στιβαρόν: τὸ μὲν οὐ δύνατ’ ἄλλος Ἀχαιῶν | πάλλειν, ἀλλὰ μιν οἶος ἐπίστατο πῆλαι Ἀχιλλεύς | Πηλιάδα μελίην, τὴν πατρὶ φίλω πόρε Χείρων | Πηλίου ἐκ κορυφῆς, φόνον ἔμμεναι ἠρώεσσιν”, Π 141-144.

²⁰¹ Edwards, 2003, 443.

Πήλιο και τον Χείρωνα, καθώς είναι το μόνο όπλο που δεν θα μπορούσε ο Ήφαιστος να επανακατασκευάσει λόγω έλλειψης πρώτης ύλης (ξύλο) στον ουρανό. Γι' αυτό και λέγεται πως αδυνατεί να το χειριστεί ο Πάτροκλος κι έτσι παραμένει στην κατοχή του Αχιλλέα.

Το δόρυ συνοδεύεται από το επαινετικό μοτίβο «μόνο αυτός μπορούσε να το χειριστεί» και, όπως διαβάζουμε στα αρχαία σχόλια (Σ στο *Ιλ.* Π 142b), λέγεται πως ο Χείρωνας δίδαξε τον χειρισμό του στον Πηλέα κι αυτός με τη σειρά του στον Αχιλλέα, ενώ αυτός δεν μετέδωσε σε κανέναν άλλο τη γνώση. Αν το δούμε από την οπτική γωνία της γενεαλογικής σύνδεσης του Αχιλλέα με τον Πηλέα μπορούμε να πούμε πως αντικατοπτρίζεται η σχέση μεταξύ του παρόντος των ηρώων και του παρελθόντος τους. Το γεγονός ότι το δόρυ είναι τόσο βαρύ, αλλά ο Αχιλλέας αναδεικνύεται τόσο ισχυρός ήρωας, ώστε να είναι ο μοναδικός που μπορεί να το χειριστεί, σημαίνει πως είναι ο μοναδικός από τους συγχρόνους του που μπορεί έτσι να ευθυγραμμιστεί με τις προηγούμενες γενιές ηρώων. Έτσι, το δόρυ όχι μόνο αντιπροσωπεύει αλλά κι ενσωματώνει τη συνέχεια της παράδοσης.²⁰²

Αξιοσημείωτο σε ό,τι αφορά το δόρυ, τέλος, είναι το λογοπαίγνιο που κάνει ο ποιητής με την ετυμολογία του *Πηλιάς* (*μελίη*), επιστρατεύοντας κατά καιρούς σαν ομόρριζες τις λέξεις : *πῆλαι*, *πάλλειν*, *Πηλίου* και ασφαλώς *Πηλεύς*.

Το γαμήλιο θείο δώρο, όμως, που λειτουργεί πιο εμφατικά στην ανάδειξη της αδυναμίας των θνητών να ωφεληθούν από τα αγαθά δώρα των θεών, καθώς η θνητότητά τους τους εγκλωβίζει στα μίζερα πεπερασμένα όρια τους, είναι τα αθάνατα **άλογα**. Κι είναι πιο έντονη με τα άλογα αυτή η αντίστιξη θνητότητας – αθανασίας, ακριβώς επειδή πρόκειται για έμβια όντα που έχουν και συναισθηματική εμπλοκή με τους θνητούς.

Οι ομηρικοί ήρωες είναι εξαιρετικά συνδεδεμένοι με τα άλογά τους και τα προσέχουν πολύ. Στους στ. Ψ 281-2 μνημονεύεται η φροντίδα του Πατρόκλου για τα άλογα, ενώ στους στ. Θ 186-9 της Ανδρομάχης για τα άλογα του Έκτορα. Βλέπουμε εξάλλου τον Έκτορα, τον Αχιλλέα, τον Αντίλοχο και τον Μενέλαο να απευθύνονται όλοι στα άλογά τους (Θ 185-197, Τ 400-3, Ψ 403-416, 443-5).²⁰³

Στον Όμηρο, ενώ και οι σκύλοι και τα άλογα είναι σύντροφοι και όργανα του ανθρώπου, τα άλογα έχουν ιδιαίτερη θέση στη ζωή των ηρώων και σχέση μαζί τους.

---

²⁰² Grethlein, 2008, 39.

²⁰³ Edwards, 2003, 211.

Σε αντίθεση με τους ανώνυμους σκύλους, τα άλογα έχουν ονόματα και γενεαλογία παράλληλη προς την ανθρώπινη. Όταν ο Έκτορας πχ. μιλά στα άλογά του (Θ 185-191) χρησιμοποιεί όρους αμοιβαιότητας.²⁰⁴

Στους στίχους Π 866-867 και Ρ 443-4 μαθαίνουμε πως οι θεοί έδωσαν στον Πηλέα αθάνατα άλογα, προφανώς στον γάμο του με τη Θέτιδα, ενώ στους στίχους Π 148-151 πληροφορούμαστε²⁰⁵ τα ονόματα και την καταγωγή τους: είναι ο Ξάνθος και ο Βαλίος με καταγωγή από τον Ζέφυρο και την Άρπυια Ποδάργη. Τέλος, στους στ. Ψ 277-278 κατονομάζεται πιο συγκεκριμένα ο Ποσειδώνας ως ο θεός που δώρισε αυτά τα άλογα στον Πηλέα.

Ο αρχαίος σχολιαστής (Σ στο *Ιλ.* Π 149 α¹-α²) μας λέει πως είναι εύλογο, μετά τον θάνατο του Αχιλλέα, ο Ποσειδώνας να ξαναπαίρνει τα άλογα, ενώ το γεγονός ότι έλκουν την καταγωγή από τον Ζέφυρο και την Ποδάργη είναι δηλωτικό της υπερβολικής τους ταχύτητας. Τέλος, τα χαρακτηρίζει ως εύψυχα, καρτερικά και πολύπινα (Σ στο *Ιλ.* Π 150^{α2}).

Τέσσερεις φορές ο Όμηρος χρησιμοποιεί και προβάλλει την αθανασία των αλόγων για να προκαλέσει τον έλεον για τους θνητούς που τα διαχειρίζονται.

Καταρχάς, όταν κινάει για τη μάχη ο Πάτροκλος στο άρμα με τα αθάνατα άλογα προσαρτάται ένα θνητό άλογο, ο Πήδαςος. Η επιλογή αυτή δεν εξυπηρετεί κάποια πρακτική ανάγκη, είναι μια καθαρά ποιητική επιλογή, φορτισμένη με κάποιες συνδηλώσεις. Στα αρχαία σχόλια (Σ στο *Ιλ.* Π 152a-b) διατυπώνονται οι σκέψεις πως ίσως ο Πήδαςος μετριάξει την ταχύτητα των αθάνατων αλόγων, ώστε να είναι πιο εύκολα διαχειρίσιμα από τον ηνίοχο, ενώ αυτή η σύζευξη μάλλον παραπέμπει στον συνδυασμό της θνητής και της αθάνατης φύσης του Αχιλλέα. Τελικά, όμως, καταλήγει ο σχολιαστής ο Πήδαςος χαρίζει στον Σαρπηδόνα την ικανοποίηση της θανάτωσής του.

Όμως είναι μάλλον ευανάγνωστη η πρόθεση του ποιητή με αυτόν τον «μη σοφό» συνδυασμό θνητού αλόγου με τα αθάνατα να παραπέμπει στον εξίσου «αφελή» συνδυασμό θεϊκής πανοπλίας και θνητού Πατρόκλου. Ο θάνατος του Πήδασου προοιωνίζεται τον θάνατο του Πατρόκλου.²⁰⁶

---

²⁰⁴ Redfield, 1992, 251.

²⁰⁵ “τῶ δὲ καὶ Ἀυτομέδων ὕπαγε Ζυγὸν ὠκέας ἵππους | Ξάνθον καὶ Βαλίον, τῶ ἅμα πνοιῆσι πετέσθην, | τοὺς ἔτεκε Ζεφύρῳ ἀνέμῳ Ἀρπυία Ποδάργη | βοσκομένη λειμῶνι παρὰ ῥόον Ὠκεανοῖο”, Π 148-151.

²⁰⁶ Wilson, 1974, 386.

Η δεύτερη φορά που η αθανασία των αλόγων αντιδιαστέλλεται προς τη θνητότητα των ανθρώπων στα χέρια των οποίων βρίσκονται είναι όταν παρακολουθούμε τις θρηνητικές τους εκδηλώσεις για τον θάνατο του Πατρόκλου (P 426 κ.ε). Τα άλογα ακινητοποιούνται με μια αφύσικη συνεχή ακινησία που μοιάζει με την ακινησία μιας νεκρικής στήλης, σκύβουν το κεφάλι στο έδαφος,²⁰⁷ δάκρυα κυλούν από τα μάτια τους²⁰⁸ ενώ η πλούσια χαιίτη τους είναι λερωμένες μέσα στη σκόνη²⁰⁹ (όπως ο Αχιλλέας ρίχνει σκόνη στο κεφάλι του σε ένδειξη πένθους, Σ 23-4).

Τα άλογα «μιαίνονται», μολύνονται με τις χαιίτες τους βουτηγμένες στη σκόνη, όπως λίγο πριν η θεική περικεφαλαία κυλίστηκε στην σκόνη και μιάνθηκε. Είναι μιαρή για τα θεία δώρα η επαφή με την ανθρώπινη θνητότητα.²¹⁰

Το πένθος των αλόγων για τον νεκρό ηνίοχο τους συγκινεί τον Δία που νιώθει οίκτο γι' αυτά (*μυρομένω δ' ἄρα τώ γε ἰδὼν ἐλέησε Κρονίων*, P 441). Έχει παρατηρηθεί πως, όποτε άλλοτε μέσα στο έπος ο Δίας βρίσκεται σε ανάλογη συναισθηματική κατάσταση, είτε προβαίνει σε δράση είτε σε διαβούλευση. Οι μόνες περιπτώσεις που ο οίκτος του εκδηλώνεται ως στοχαστική θλίψη είναι αυτή εδώ μπροστά στον θρήνο των αθανάτων αλόγων και λίγο νωρίτερα στην ίδια ραψωδία (P 200) όπου προβληματίζεται για την αδυναμία του Έκτορα να συναισθανθεί το επερχόμενο τέλος του. Και στις δύο αποστροφές του ο στίχος ξεκινά με την προσφώνηση «ἄ δειλώ».²¹¹

Εδώ, λοιπόν, συμπονώντας τα άλογα που, αν και αθάνατα, έχουν συνδεθεί με θνητούς συλλογιέται πως κανένα πλάσμα δεν είναι πιο δυστυχημένο από τον άνθρωπο κι όποιος εκτίθεται στον πόνο του ανθρώπινου θανάτου όπως τα άλογα, είναι καταδικασμένος να τον μοιραστεί και να υποφέρει.²¹²

Είδαμε όμως πως κι η αθάνατη Θέτιδα βιώνει την ίδια θλίψη για τον αναπόφευκτο επικείμενο θάνατο του μοναχογιού της που είναι το απότοκο της σύνδεσής της με τον θνητό Πηλέα, χωρίς να υπάρχει τέτοια εκδήλωση συμπάθειας από τον πατέρα τον θεών, ο οποίος αν και αναρωτιέται για τα άλογα: «γιατί σας δώσαμε

---

²⁰⁷ “ἀλλ' ὡς τε στήλη μένει ἔμπεδον, ἢ τ' ἐπὶ τύμβῳ | ἀνέρος ἐστήκη τεθνητός ἢ ἔ γυναικός, | ὡς μένον ἀσφαλῆως περικαλλέα δίφρον ἔχοντες | οὔδεις ἐνισκίμψαντε καρῆατα”, P 434-7.

²⁰⁸ “δάκρυα δέ σφι | θερμὰ κατὰ βλεφάρων χαμάδις ῥέει μυρομένοισιν | ἠνίοχοιο πόθῳ”, P 437-8.

²⁰⁹ “θαλερῆ δ' ἐμιαίνετο χαιίτη | ζεύγλης ἐξεριποῦσα παρὰ ζυγὸν ἀμφοτέρωθεν”, P 439.

²¹⁰ Wilson, 1974, 386.

²¹¹ Wilson, 1974, 387.

²¹² “οὐ μὲν γάρ τί πού ἐστιν οἴζυρῶτερον ἀνδρός | πάντων, ὅσά τε γαῖαν ἐπι πνεῖει τε καὶ ἔρπει”, P 446-7.

στον Πηλέα, τον θνητό»,²¹³ δεν φέρεται να αναρωτιέται το ίδιο για τη Θέτιδα που της επέβαλε να είναι ένα από τα δώρα που είχε ο Πίθος των χαρών για τον Πηλέα.

Σε ό,τι αφορά τα άλογα η σκληρότητα του «παντρέματος» τους με θνητούς αφέντες είναι αισθητή αν αντιπαραβάλλουμε τη χαρά και την ξεγνοιασιά που χαρακτηρίζει τη ζωή των αθάνατων αλόγων του Ποσειδώνα, όπως φρόντισε να μας τη σκιαγραφήσει ο ποιητής (N 23-38), για να έχουμε μέτρο σύγκρισης.²¹⁴

Την τρίτη φορά που συναντάμε τα αθάνατα άλογα είναι όταν ο Αχιλλέας ετοιμάζεται να μπει στην μάχη, για να εκδικηθεί τον θάνατο του Πατρόκλου.

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα, πριν ο Αχιλλέας βγει στην μάχη, κινείται σε ένα πλαίσιο θρήνου: ο ίδιος θρηνεί τον Πάτροκλο κι απέχει από την τροφή, η Βρισηίδα κι άλλες γυναίκες θρηνούν τον Πάτροκλο, αλλά και τους εαυτούς τους, ο Πηλέας (όπως τον φαντάζεται ο Αχιλλέας) θρηνεί τον Αχιλλέα και τέλος οι γέροντες θρηνούν για όσα έχει αφήσει ο καθένας πίσω του.²¹⁵ Μέσα σ' αυτό το κλίμα θρήνου ο Αχιλλέας αρματώνεται με τα καινούργια ηφαιστότευκτα όπλα που δεν είναι γραφτό να αποτρέψουν τον θάνατό του.

Ανεβαίνοντας στο άρμα του προσφωνεί τα άλογα του πατέρα του (*σμερδαλέον δ' ἵπποισιν ἐκέκλετο πατρὸς ἐοῖο*, T 399), καθώς τα άλογα ανήκουν πάντα στο γέροντα Πηλέα. Κατηγορώντας τα για το γεγονός ότι δεν έσωσαν τον Πάτροκλο, τα καλεί αυτή τη φορά να κάνουν καλύτερα το έργο τους.²¹⁶ Με την ίδια κίνηση που είχαν κάνει στον θάνατο του Πατρόκλου, ο Ξάνθος σκύβει το κεφάλι του κι η χαίτη του ακουμπά και πάλι στο έδαφος (T 405-6). Με ανθρώπινη λαλιά που του έδωσε η Ήρα, μιλά στον Αχιλλέα και λέει πως αυτή τη φορά θα τον γυρίσουν σώο από την μάχη, αλλά του προφητεύει πως είναι ορισμένο από τη μοίρα του σύντομα να σκοτωθεί από τη συνεργασία ενός θεού κι ενός θνητού (T 407-410). Αφού ολοκλήρωσε την προφητεία του, οι Ερινύες του αφαίρεσαν τη δυνατότητα ομιλίας κι ο Αχιλλέας στην απάντησή του δηλώνει την επίγνωση, αλλά και την αποδοχή της μοίρας του και μάλιστα ακριβώς τη στιγμή που είναι έτοιμος να ξεκινήσει για τη μεγαλύτερή του μάχη (T 420-3).

---

²¹³ “ἄ δειλώ, τί σφῶϊ δόμεν Πηληϊ ἄνακτι | θνητῶ, ὑμεῖς δ' ἐστὸν ἀγήρω τ' ἀθανάτω τε; | ἦ ἵνα δυστήνοισι μετ' ἀνδράσιν ἄλγε' ἔχητον;”, P 443-5.

²¹⁴ Wilson, 1974, 387.

²¹⁵ Heath, 1992, 395.

²¹⁶ “Ἐάνθῃ τε καὶ Βαλίῃ τηλεκλυτὰ τέκνα Ποδάρης | ἄλλως δὴ φράζεσθε σαωσέμεν ἠνιοχῆα | ἄψ Δαναῶν ἐς ὄμιλον ἐπεὶ χ' ἔωμεν πολέμοιο, | μηδ' ὡς Πάτροκλον λίπετ' αὐτόθι τεθνηῶτα”, T 400-403.

Στην αρχαιοελληνική σκέψη άλογο και θάνατος σχετίζονται. Τα σοφά ή προφητικά ομιλούντα ζώα είναι γνωστά από την λαϊκή παράδοση ή τα παραμύθια, καθώς και από τα έπη σε άλλους πολιτισμούς. Όπως διαβάζουμε στα αρχαία σχόλια (Σ στο *Ιλ.* Γ 407c) πρώτος ο Όμηρος στην αρχαιοελληνική ποίηση έκανε χρήση αυτού του μοτίβου. Ωστόσο, εδώ δεν πρόκειται για ζώο που μιλάει σε άλλο ζώο, αλλά για ζώο που με ανθρώπινη φωνή μιλά σε άνθρωπο. Στην *Ιλιάδα* που δεν επιτρέπει υπερφυσικά στοιχεία αυτό το γεγονός είναι άκρως απροσδόκητο.²¹⁷

Τα λόγια του Ξάνθου προσφέρουν άλλη μια υπόμνηση - αυτήν την καίρια στιγμή - της θνητότητας του Αχιλλέα και μάλιστα δηλώνοντας με ακρίβεια πως ο Αχιλλέας θα φονευτεί όπως ο Πάτροκλος από τη συνέργεια θεού και ανδρός (*μόρσιμόν έστι θεῶ τε και άνέρι ίφι δαμήναι*, Γ 417). Η σαφήνεια με την οποία το αθάνατο άλογο τονίζει τον ρόλο του Απόλλωνα και στους δύο θανάτους πολύ δύσκολα θα μπορούσε να επιτευχθεί αλλιώς. Ήταν ο πλέον κατάλληλος τρόπος να ειπωθεί αυτή η προειδοποίηση και, καθώς δεν βλέπουμε στην *Ιλιάδα* τη θανάσιμη μάχη του Αχιλλέα, ο ποιητής φροντίζει να προϊδεαστούμε εδώ για τον τρόπο θανάτου του ήρωα. Η αίσθηση του επερχόμενου θανάτου επιτείνεται από τη χαίτη του Ξάνθου που σέρνεται στη γη, όπως ακριβώς έγινε για τον θάνατο του Πατρόκλου (Ρ 439-10 και Ψ 283-4).²¹⁸

Εξίσου περίεργη με την ομιλία του Ξάνθου είναι η φυσική αποδοχή του γεγονότος από τον Αχιλλέα. Ο ήρωας δεν ταραάζεται ούτε εκπλήσσεται, μόνο αγανακτεί. Ο ίδιος έχει αποδεσμευτεί από κάθε αυταπάτη αθανασίας, έχει πλήρως αποδεχτεί και συνειδητοποιήσει τον επερχόμενο θάνατό του. Η εγγύτητά του με τη Θέτιδα τον κάνει ξεχωριστό κι ανώτερο από όλους τους άλλους ήρωες, γι' αυτό και τελικά ίσως είναι αυτός ο πιο κατάλληλος ιδιοκτήτης για τα άλογα, ακόμη πιο κατάλληλος κι από τον Πηλέα. Ο Αχιλλέας είναι αυτός που κατανοεί, αλλά και μπορεί να συνυπάρξει με οικείους όρους με το θεϊκό στοιχείο.²¹⁹

Πέρα από τη μοναδικότητα του αλόγου που μίλησε προφητεύοντας στον ήρωα τον θάνατό του, τραβά την προσοχή μας και το γεγονός πως ο Όμηρος συνέδεσε την έναρξη της ομιλίας του Ξάνθου με την Ήρα, ενώ τη λήξη της με τις Ερινύες.

Οι Ερινύες στο ομηρικό επικό πλαίσιο σχετίζονται (δεν ταυτίζονται όμως) με τις Μοίρες, άρα ως χθόνιες θεότητες οι ίδιες ίσως εδώ έχουν τον ρόλο να «εμπνεύσουν» στον Ξάνθο όσα προφητικά πρέπει να αποκαλύψει στον ήρωα και όταν λέγεται πως

---

²¹⁷ Edwards, 2003, 447.

²¹⁸ Edwards, 2003, 448.

²¹⁹ Wilson, 1974, 389.

σταματούν την ομιλία του αλόγου αυτό μπορεί να σημαίνει ότι εκεί ολοκληρώνεται η εκ μέρους τους υποβολή της προφητικής φανέρωσης του πεπρωμένου του Αχιλλέα.²²⁰

Η τέταρτη και τελευταία φορά που μας παρουσιάζει τα άλογα του Αχιλλέα ο ποιητής είναι στους στ. Ψ 279 κ.ε. όπου, στην έναρξη των ταφικών αγώνων προς τιμή του Πατρόκλου, ο Αχιλλέας δηλώνει πως αυτά τα άλογα δε θα συμμετέχουν στην αρματοδρομία γιατί πενθούν για τον αλλοτινό ηνίοχό τους. Το χωρίο αυτό ανακαλεί τους στ. Ρ 426-40, όπου τα άλογα θρηνούν. Ο πόνος του ζώου συγκινεί γι' ακόμη μια φορά πιο πολύ από τον πόνο του ανθρώπου. Με τον θρήνο τους νιώθουμε ακόμη βαθύτερα τη συμφορά της απώλειας του Πατρόκλου. Ωστόσο, αυτά τα άλογα προμήνυσαν τον θάνατο του Αχιλλέα, λίγο πριν. Άρα, είναι λογικό να δημιουργηθεί η εντύπωση πως το πένθος τους δεν είναι μόνο για τον αμαξηλάτη που έχασαν, αλλά και για τον ίδιο τον Αχιλλέα που θα τον ακολουθήσει.²²¹

Αυτά ήταν, λοιπόν τα δώρα των θεών στον Πηλέα που συνόδευσαν τον Αχιλλέα στις μάχες του Τρωικού πολέμου και που λειτούργησαν ως σταθερή υπενθύμιση της θνητότητας των μεγάλων ηρωικών χαρακτήρων του έπους, του Πατρόκλου, του Έκτορα, αλλά κυρίως και πρωτίστως του Αχιλλέα. Τα θεία δώρα αποκαλύπτουν τα όρια της ανθρώπινης ύπαρξης με απόλυτη σαφήνεια και το ευδιάκριτο χάσμα που χωρίζει θνητούς και αθάνατους. Η προφητεία του Ξάνθου συνοψίζει με κοφτερό λόγο αυτόν τον ρόλο των θείων δώρων: οδήγησαν τον Πάτροκλο (χωρίς δική τους ευθύνη) στον θάνατο και το ίδιο θα συμβεί και με τον Αχιλλέα, όταν έρθει η ορισμένη ώρα.

Όμως, ακριβώς σε αυτό το χάσμα ανάμεσα στα αθάνατα δώρα και τους θνητούς αποδέκτες τους βρίσκεται η καρδιά της ομηρικής οπτικής του θέματος: μια ουσιαστική ζωή είναι δυνατή μόνο όταν τα όριά της είναι πλήρως κατανοητά και αποδεκτά. Στην κατανόηση και την αποδοχή των ορίων του ο άνθρωπος βρίσκει το νόημα της ζωής του.²²²

---

²²⁰ Johnston, 1992, 90-95.

²²¹ Κακριδής, 1985, 113.

²²² Heath, 1992, 399.

ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θέλοντας να συγκεφαλαιώσουμε όσα μελετήθηκαν σχετικά με τη λειτουργία του Πηλέα στο έπος της *Ιλιάδας* μπορούμε να πούμε πως, μολονότι ο «*γέρων ίππηλάτα Πηλεύς*» δεν έχει συνοδεύσει τον γιο του στην Τροία και δεν έχει φυσική παρουσία στο ομηρικό έπος, έχει ουσιαστική λειτουργία και καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του Αχιλλέα, έτσι όπως αυτή συντελείται μέσα στο έργο. Η απουσία του αναπληρώνεται με τρεις μηχανισμούς, που προσιδιάζουν στα κύρια στοιχεία του χαρακτήρα του, έτσι όπως τα παρουσιάζει η *Ιλιάδα*: (α) ως γονιού που νουθετεί τον Αχιλλέα, (β) ως φιλόανθρωπου και φιλεύσπλαχνου προς τους ικέτες οικοδεσπότη και (γ) ως θνητού, που χαιρεί ιδιαίτερης αγάπης από τους θεούς.

Ο Πηλέας είναι μια σεβάσμια πατρική μορφή που έχει τον τυπικό ρόλο του πατέρα που στέλνει τον γιο του στον πόλεμο της Τροίας. Ανήκει στην παλιά γενιά των ηρώων που ήξερε να επιδιώκει την υπεροχή και τη διάκριση, αλλά μέσα στο πλαίσιο της ομάδας: διάκριση στον χειρισμό του λόγου (*λόγων ρητήρ*) και στην πράξη της μάχης (*έργων πρηκτήρ*), αλλά με τη σύνεση, τη σοφία και την επίγνωση πως το σημαντικό είναι η αναγνώριση και ο σεβασμός των συμπολεμιστών, που κατακτιέται με διαλλακτικότητα κι αυτοσυγκράτηση. Ο Όμηρος επιλέγει να προβάλλει όχι τα πολεμικά κατορθώματα του Πηλέα (που σαφώς ήταν και αρκετά και σημαντικά, αφού είχε λάβει μέρος επιτυχώς στις μεγάλες ηρωικές επιχειρήσεις της εποχής του, όπως ήταν η Αργοναυτική εκστρατεία, η πρώτη Τρωική εκστρατεία, το κυνήγι του Καλυδώνιου κάπρου), αλλά το φιλόανθρωπο και το ήπιο του χαρακτήρα του, κάνοντας αναφορά στους φυγάδες που κατέφυγαν σε αυτόν ως ικέτες κι αυτός τους «αγκάλιασε» σαν πατέρας και τους παρέιχε κοινωνική/ηθική, αλλά και υλική αποκατάσταση. Αρχετυπική πατρική φιγούρα και για κατατρεγμένους ικέτες, που η βασική αιτία της παρεκτροπής και της φυγής τους (είτε ήταν διάπραξη δολοφονίας είτε όχι, πάντως) ήταν η αδυναμία τους να ελέγξουν και να διαχειριστούν τον θυμό τους. Αντιπροσωπεύει, λοιπόν, ο Πηλέας τις ηρωικές αξίες που πραγματώνονται μέσα στην ανθρώπινη κοινότητα, τους οικογενειακούς θεσμούς και βέβαια τη θνητότητα.

Ο Αχιλλέας γνωρίζει τη θνητότητά του, αλλά μέσα στην *Ιλιάδα* είναι ένας ήρωας εν εξέλιξη. Οδηγείται από την απλή γνώση της θνητής του μοίρας στην πλήρη επίγνωση κι επιλογή της, κι αυτή η πορεία γίνεται παράλληλα με την αποβολή της θεϊκής οργής του και την εγκατάλειψη της απ-άνθρωπης μόνωσής του. Όσο

διαμορφώνεται κι εξελίσσεται ο «νήπιος» ηρωικός του χαρακτήρας, αποβάλλει τα στοιχεία που τον δένουν με την αθάνατη μητέρα του και υιοθετεί ανθρώπινα χαρακτηριστικά που τον ταυτίζουν εν τέλει με τον θνητό πατέρα του, τον Πηλέα. Όπως ακριβώς η δύναμη της Θέτιδας είναι αδύναμη να βοηθήσει τον Αχιλλέα, έτσι και τα θεϊκά δώρα που προέρχονται από τον γάμο των γονιών του τονίζουν την ημιθεϊκή κατάστασή του κι άρα την τραγική θνητότητά του. Τίποτε από όσα θεϊκά περιστοιχίζουν τον Αχιλλέα δεν θα αποτρέψουν τον θάνατό του – επομένως, θα ταυτιστεί με τα ανθρώπινα στοιχεία της φύσης του που έχουν την ηθική ποιότητα του γέροντα ήρωα Πηλέα.

Κι είναι εξαιρετικά πρωτότυπη κι αποτελεσματική η επιλογή του Ομήρου να μας δώσει αυτήν την πορεία του Αχιλλέα προς την ταύτιση με το ήθος του Πηλέα, χωρίς την παρουσία του γέροντα γονιού στο έπος, αλλά μέσω των προσώπων που λειτουργούν ως υποκατάστατά του και που ως οδοδείκτες τον οδηγούν βήμα βήμα προς το να γίνει ο «γιος του πατέρα του». Από τη συγκρουσιακή σχέση με τον Αγαμέμνονα που γέννησε την οργή, στη συμβουλευτική/ικετευτική σχέση με τον Φοίνικα που «μαλάκωσε» κάπως την οργή του κι από εκεί στο καθοριστικό βίωμα της απώλειας που σφραγίζει τη συντροφική σχέση με τον Πάτροκλο και που τον οδηγεί να αποβάλλει την οργή, αλλά ξυπνά την επιθυμία/ανάγκη της εκδίκησης, καταλήγουμε στη σχέση υιοθεσίας με τον Πρίαμο, όπου ο οίκτος παίρνει τη θέση του θυμού και είναι ικανός να θέσει υπό έλεγχο την οργίλη φύση του και που, τελικά, λειτουργεί ως το όχημα της επιστροφής στον κόσμο της ανθρωπιάς, των κοινωνικών αξιών, της ήπιας και φιλόανθρωπης αποδοχής του κέτη και του αιτήματός του, στον κόσμο του Πηλέα. Τώρα, ο Αχιλλέας είναι σε θέση «να κρατήσει την περήφανη ψυχή του στα στήθια», να επιλέξει την «φιλοφροσύνη» και να γίνει ο ίδιος συμβουλευτικός με όπλα του τις ιστορίες και τα παραδείγματα από την παράδοση.

«Πεθαίνοντας με σκοτώνεις!» είπε ο Πρίαμος στον Έκτορα και τώρα ο Αχιλλέας έχοντας τον Πρίαμο κέτη στα πόδια του είναι σαν να προσομοιώνει την θέση στην οποία θα βρεθεί σύντομα ο δικός του πατέρας, που ο θάνατός του θα τον σκοτώσει, καθώς θα του στερήσει τα *θρέπτρα*, αλλά, κυρίως, τη συνέχεια του οίκου του.

Έτσι, ο κεντρικός ήρωας τον ιλιαδικού έπους κερδίζει τη μόνη αθανασία που παραδέχεται ο Όμηρος: την εξύμνηση μέσω της ηρωικής ποίησης. Το γένος των ημιθέων ανδρών έφτασε στο τέλος του κι ο τελευταίος μεγάλος εκπρόσωπός τους, ούτε θηρίο ούτε θεός, αλλά απόλυτα και συνειδητά θνητός, ενταγμένος στην

κοινωνία, με συμπόνια κι ελεγχόμενο θυμό «βλέπει» τον νέο τύπο ηρωισμού να έρχεται στο πρόσωπο του ήρωα του επόμενου έπους και μοιάζει να του δίνει τη σκυτάλη στη Νέκυια, όπου ο ποιητής επιλέγει να τους παρουσιάσει να συναντιούνται για μια τελευταία φορά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ

- *Homeri Opera, Iliad, [Vol. I (1-12) & Vol. II (13-24)]*, Oxford Classical Texts, Oxford.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- Γιαννακόπουλος Π. (1992): *Όμηρος, Ιλιάς (τόμ. 6)*, Κάκτος, Αθήνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adkins, A.W.H. (Oct. 1982): *'Values, Goals and Emotions in the Iliad'*, *Classical Philology* 77: 292-326.
- Αλεξανδράκη, Ει. (2014): *Θηβαϊκές επιρροές στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια*, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Αρβανιτάκης, Κ. (2008): *Ψυχανάλυση και Ομηρικά Έπη*. Ίκαρος, Αθήνα.
- Aston, E. (Dec. 2006): *'The Absence of Chiron'*, *The Classical Quarterly (New Series)* 56: 349-362.
- Avery, H. (1998): *'Achille's Third Father'*, *Hermes* 126: 389-397.
- Bernabé, A. (1996²). *Poetae Epici Graeci: Testimonia et Fragmenta*, pars I. Stuttgart-Leipzig. Συντομογραφείται ως PEG.
- Bernardete, S. (2005): *Achilles and Hector. The Homeric Hero.*, St. Augustine's Press, South Bend, Indiana.
- Bury, J. B. (Jul. 1899): *'Achilleus and Erechtheus'*, *The Classical Review* 13: 307-308.
- Crawley, A. E. (Jun. 1893): *'Achilles at Skyros'*, *The Classical Review* 7: 243-245.
- Davies, M. (Oct. 2007): *'The Hero and His Arms'*, *Greece and Rome (Second Series)* 54: 145-155.
- Donlan, W. (Oct. 1985): *'The Social Groups of Dark Age Greece'*, *Classical Philology* 80: 293-308.
- Edwards, M. W. (2001): *Όμηρος, ο ποιητής της Ιλιάδας.*, Καρδαμίτσας, Αθήνα.

- Edwards, M. W. (2003): *Ομήρου Ιλιάδα. Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα, τόμ. Ε' (ραψ. P-Y)*., University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Erbse, H. (1969): *Scholia Graeca in Homeri Iliadem (Scholia Vetera)*, (Vol.I: A-Δ, Vol.II: E-Ι, Vol.III: K-Ξ, Vol.IV: O-T, Vol.V: Y-Ω), Walter de Gruyter et Socios, Berolini.
- Felson, N. (Winter 2002): *'Threptrā and Invincible Hands: The Father-Son Relationship in Iliad 24'*, *Arethusa* 35: 35-50.
- Finkelberg, M. (1991): *'Royal Succession in Heroic Greece'*, *The Classical Quarterly* 41: 303-316.
- Finlay, R. (Feb. 1980): *'Patroklos, Achilleus and Peleus: Fathers and Sons in the 'Iliad''*, *The Classical World* 73: 267-273.
- Fowler, R. (2013): *Όμηρος, είκοσι μία εισαγωγικές μελέτες.*, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.
- Frazer, J. G. and Lang A. (Jul. 1893): *'The Youth of Achilles'*, *The Classical Review* 7: 292-295.
- Friedrich, P. (Autumn 1977): *'Sanity and the Myth of Honor: The Problem of Achilles'*, *Ethos* 5: 281-305.
- Grethlein, J. (2008): *'Memory and Material Objects in the Iliad and the Odyssey'*, *The Journal of Hellenic Studies* 128: 27-51.
- Griffin, J. (1977): *'The Epic Cycle and the Uniqueness of Homer'*, *The Journal of Hellenic Studies* 97: 39-53.
- Griffin, J. (1980): *Ο Όμηρος για τη ζωή και το θάνατο.*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα.
- Grimal, Pierre (1991): *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Hainsworth, Br. (2004): *Ομήρου Ιλιάδα. Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα, τόμ. Γ' (ραψ. I-M)*., University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Hanigan, D. (2016): *'The Paradox of Gerontocracy in Homer's Iliad'*, *Classicum* 42: 14-18.
- Heath, J. (1992): *'The Legacy of Peleus, Death and Divine Gifts in the Iliad'*, *Hermes* 120: 387-400.

- Heiden, Br. (Spring 1998): *'The Simile of the Fugitive Homicide, Iliad 24.480-84: Analogy, Foiling and Allusion'*, The American Journal of Philology 119: 1-10.
- Held, G. F. (1987): *'Phoinix, Agamemnon and Achilles: Parables and Paradeigmata'*, The Classical Quarterly 37: 245-261.
- James, A. W. (1986): *'The Meaning of παναώριος as Applied to Achilles'*, The Classical Quarterly 36: 527-529.
- Janko, R. (2003): *Ομήρου Ιλιάδα. Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα, τόμ. Δ' (ραψ. Ν-Π)*., University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Johnston, Sarah Iles, (1992): *'Xanthus, Hera and the Erinyes (Iliad 19.400-418)'*, Transactions of the American Philological Association (1974-) 122: 85-98.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1984): *Ομηρικές Έρευνες*, Εστία, Αθήνα.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1985): *Ομηρικά Θέματα*., Εστία, Αθήνα.
- Κακριδής, Ι. Θ. (1986): *Ελληνική Μυθολογία*., Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Kerényi, K. (2012): *Η Μυθολογία των Ελλήνων*, Εστία, Αθήνα.
- Kramer Hajos, M. (2012): *'The Land and the Heroes of Locris in the "Iliad"'*, The Journal of Hellenic Studies 132: 87-105.
- Ledbetter, Gr. M. (Winter 1993): *'Achilles' Self-Address: Iliad 16.7-19'*, The American Journal of Philology 114: 481-491.
- LSJ⁹ (Lidell – Scott – Jones) – Κωνσταντινίδης, Μ. (2007): *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας*., Ι.Σιδέρης, Αθήνα.
- Lynn – George, K. (1996): *'Structures of Care in the Iliad'*, The Classical Quarterly 46: 1-26.
- Mills, S. (Apr. 2000): *'Achilles, Patroclus and Parental Care in Some Homeric Similes'*, Greece and Rome 47: 3-18.
- Mueller, I. A. (1815): *Homeri Ilias cum Excerptis ex Eustathii Comentariis et Scholiis Minoribus, (Vol.I: 1-7, Vol.II: 8-16, Vol.III: 17-24)*. Misena.
- Paton, W. R. (Feb. 1912): *'The Armour of Achilles'*, The Classical Review 26: 1-4.

- Pope, M. (1985): *'A Nonce – Word in the Iliad'*, *The Classical Quarterly* 35: 1-8.
- Pratt, L. (2007): *'The parental Ethos of the Iliad'*, *Hesperia Supplements* 41: 25-40.
- Raubitschek, A. E. (1998): *'ΕΚΤΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑ'*, *Transactions of the American Philological Association* (1974-) 128: 305-309.
- Redfield, J. M. (1992): *Η Τραγωδία του Έκτορα. Φύση και Πολιτισμός στην Ιλιάδα.*, Ευρύαλος, Αθήνα.
- Richardson, N. (2005): *Ομήρου Ιλιάδα. Κείμενο και Ερμηνευτικό Υπόμνημα, τόμ. ΣΤ' (ραψ. Φ-Ω).*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Rinon, Y. (2008): *'A Tragic Pattern in the Iliad'*, *Harvard Studies in Classical Philology* 104: 45-91.
- Romilly, J. de. (1985): *Όμηρος, Δαίδαλος-Ζαχαρόπουλος*, Αθήνα.
- Rosner, J. (1976): *'The Speech of Phoenix, Iliad 9.434-605.'*, *Phoenix* 30: 314-327.
- Schadewaldt, W. (1989): *Από τον κόσμο και το έργο του Ομήρου (τόμ. Β')*., M.I.E.T., Αθήνα.
- Schein, S. L. (1984): *Ο θνητός ήρωας. Εισαγωγή στην Ιλιάδα.*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Schofield, M. (1986): *'Euboulia in the Iliad'*, *The Classical Quarterly* 36: 6-31.
- Scodel, R. (1982): *'The Achaean Wall and the Myth of Destruction'*, *Harvard Studies in Classical Philology* 86: 33-50.
- Scodel, R. (Summer 1982a): *'The Autobiography of Phoenix: Iliad 9.444-495'*, *The American Journal of Philology* 103: 128-136.
- Scott, J. A. (1912): *'Phoenix in the Iliad'*, *The American Journal of Philology* 33: 68-77.
- Sears, M. (Winter 2010): *'Warrior Ants: Elite Troops in the Iliad'*, *Classical World* 103:139-155.

- Shewan, A. (Nov. 1916): *'The Dominion of Peleus'*, *The Classical Review* 30: 184-186.
- Slatkin, L. (1986): *'The Wrath of Thetis'*, *Transactions of the American Philological Association* (1974-) 116: 1-24.
- Swain, S. C. R. (1988): *'A Note on Iliad 9.524-99: The Story of Meleager'*, *The Classical Quarterly* 38: 271-276.
- Τρυπάνης, Κ. Α. (1975): *Τα Ομηρικά Έπη*, Εστία, Αθήνα.
- Tsagalis, C. (2007): *The Oral Palimpsest. Exploring Intertextuality in the Homeric Epics*, Harvard University, Washington DC.
- Tsagalis, C. (2012): *From Listeners to Viewers. Space in the Iliad.*, Harvard University, Washington DC.
- Tsagalis, C. (2012a): *'Cypria Fr. 19: Further Considerations'*, *Rivista di Filologia e di Istruzione Classica* 140: 257-289.
- Tsoutsouki, C. (2014): *'The Father-Son Relationship in the Iliad: The case of Priam-Hector'*, *Rosetta* 16: 78-92.
- Φιλολογική Ομάδα Κάκτου (Φ.Ο.Κ.), (2005): *Ομηρικά – Επικός Κύκλος.*, Κάκτος, Αθήνα.
- Φιλολογική Ομάδα Κάκτου (Φ.Ο.Κ.), (2008): *Πρόκλος. Άπαντα.*, Κάκτος, Αθήνα.
- Willcock, M. M. (1977): *'Ad Hoc Invention in the Iliad'*, *Harvard Studies in Classical Philology* 81: 41-53.
- Wilson, J. R. (1974): *'The Wedding Gifts of Peleus'*, *Phoenix* 28: 385-389.
- Wilson, P. C. (1938): *'The πάθει μάθος of Achilles'*, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 69: 557-574.
- Wyatt Jr, W. F. (Winter 1985): *'The Embassy and the Duals in Iliad 9'*, *The American Journal of Philology* 106: 399-408.
- Yamagata, N. (1991): *'Phoenix's Speech – Is Achilles Punished?'*, *The Classical Quarterly* 41: 1-15.

